

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra teorie kultury

(kulturologie)

obecná teorie a dějiny umění a kultury

Radek Horký

KULTURA A MIGRACE

Český vojenský pozorovatel a zahraniční mise

Culture and Migration

Czech Military Observer and Mission Abroad

Disertační práce

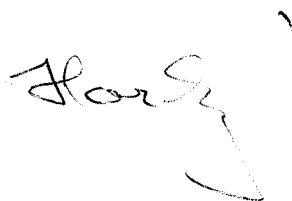
Vedoucí práce - PhDr. Karel Hnilica, CSc.

2007

*PROHLAŠUJI, ŽE JSEM SVOU DISERTAČNÍ PRÁCI ZPRACOVAL
SAMOSTATNĚ A VÝHRADNĚ S POUŽITÍM UVEDENÉ LITERATURY*

V PRAZE, DNE 30. BŘEZNA 2007

PODPIS

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Horsky', written in a cursive style.

OBSAH

OBSAH	1
I. ÚVOD	3
II. TEORETICKÁ ČÁST	5
1. VOJENSKÝ POZOROVATEL	5
1.1 CHARAKTERISTIKA VOJENSKÉHO POZOROVATELE.....	5
1.2 CHARAKTERISTIKA MÍROVÉ OPERACE MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ.....	6
1.3 SPECIFIKA PŮSOBENÍ V ZAHRANIČÍ.....	7
1.4 VETERÁNSKÉ ORGANIZACE	8
1.5 CHARAKTERISTIKA FUNKČNÍ NÁPLNĚ VOJENSKÉHO POZOROVATELE.....	8
2. AKULTURACE A ENKULTURACE	10
2.1 KULTURNÍ ŠOK.....	10
2.2. AKULTURACE A ENKULTURACE.....	20
2.3 STESK PO DOMOVĚ	28
3. SOCIÁLNÍ SKUPINY	31
3.1 SOCIÁLNÍ KOHEZE	37
4. STEREOTYPY	40
4.1 STEREOTYPY – MINORITA A MAJORITA.....	40
4.2 STEREOTYPY A KULTURA.....	43
4.3 STEREOTYPY A PŘEDSUDKY.....	48
III. EMPIRICKÁ ČÁST	53
1. METODY VÝZKUMU	54
1.1 ZKOUMANÝ SOUBOR	54
1.2. PROMĚNNÉ	58
1.2.1 CHUDOBA A JEJÍ MĚŘENÍ: ŠKÁLA CHUDOBY	58
1.2.2 MĚŘENÍ PSYCHICKÉ ODOLNOSTI: ŠKÁLA RESISTENCE	60
1.2.3 MĚŘENÍ KOHEZE VLASTNÍ SKUPINY: ŠKÁLA NESOUDRŽNOSTI ČECHŮ.....	62

1.2.4 MĚŘENÍ VNÍMÁNÍ OHROŽENÍ: ŠKÁLA OHROŽENÍ.....	63
1.2.5 ADAPTAČNÍ STRATEGIE	64
2. VÝSLEDKY VÝZKUMU	69
2.1 KONFRONTACE POZOROVATELE S BÍDOU.....	70
2.1.1 LOKALITA A CHUDOBA	71
2.1.2 CHUDOBA A RESIGNACE OBYVATELSTVA	74
2.1.3 CHUDOBA LOKALITY A KVALITA ŽIVOTA POZOROVATELE	76
2.2. POCIT OHROŽENÍ	79
2.2.1 LOKALITA A POCITY OHROŽENÍ	80
2.2.2 DŮSLEDKY POCITŮ OHROŽENÍ	81
2.3 REZISTENCE	87
2.3.1 SOCIÁLNÍ SKUPINY	89
2.3.2 REZISTENCE A ADAPTACE V MÍSTĚ PŮSOBENÍ	93
2.3.3 ADAPTACE PO NÁVRATU DO VLASTI	94
2.4 KOHEZE ČECHŮ	95
2.4.1 JE NEJVĚTŠÍM NEPŘÍTELEM ČECHA ZASE JEN ČECH ?	96
2.4.2 CELKOVÁ SOUDRŽNOST ČECHŮ V ZAHRANIČNÍ MISI	99
2.4.3 SOUVISLOSTI A DŮSLEDKY SOUDRŽNOSTI ČECHŮ	101
2.5 SVĚDOMITOST A VLASTENECTVÍ	103
2.6 ZAHRANIČNÍ MISE.....	107
2.6.1 MOTIVACE POZOROVATELŮ.....	107
2.6.2 MISE A ZMĚNY HODNOT	109
3. DISKUSE.....	113
IV. ZÁVĚR	118
V. SEZNAM LITERURY.....	119
VI. PŘÍLOHY	

I. ÚVOD

Není náhodou, že tematicky moje práce odráží problematiku kultury a migrace. V obecné rovině bylo uvedené téma předmětem mého zájmu již delší dobu a odrazilo se ve vypracování diplomové práce, kde jsem téma migrace a kultury zpracoval v teoretické rovině a ze které i nyní vycházím. Již tenkrát jsem ale pociťoval jistý dluh, neboť téma migrace si o empirický výzkum přímo říká.

Poté, co jsem v letech 2002 až 2003 působil v Demokratické republice Kongo jako vojenský pozorovatel v misi Organizace spojených národů MONUC, jsem se rozhodnul zasadit téma kultury a migrace právě do prostředí vojenských pozorovatelů, které jsem měl možnost důvěrně poznat.

Při jeho koncipování bylo zřejmé, že se z řady důvodů nebudu moci orientovat výhradně na subsaharskou Afriku. Jednak to bylo dáno příliš malým počtem těch, kteří v tomto regionu působili, jednak jsem chtěl výzkum koncipovat obecněji, aby jeho výsledky byly aplikovatelné ve všech oblastech a regionech, ve kterých pozorovatelské mise probíhají. Také jsem předpokládal, že tato práce se stane východiskem pro metodickou pomoc při výcviku příslušníků Armády České republiky, kteří jsou připravováni na práci v zahraničních pozorovatelských misích.

Zpracovávání práce pro mě bylo tématem v pravém slova smyslu osobním. Připouštím, že např. při koncipování dotazníku jsem za každou otázkou viděl konkrétního člověka, konkrétní situaci, ve které se lidé v mém okolí nebo i já sám nacházel, konkrétní výzvu která mě nebo mé kolegy z této situace vyplynula anebo spatřoval děj, jehož jsem byl dobrovolně či nedobrovolně aktérem.

Zároveň bych rád na tomto místě vysvětlil, co pojí vojenského pozorovatele s migrací a kulturou. Pokud bych měl migraci s ohledem na toto zadání charakterizovat, pak by jednoznačně šlo o migraci pracovní. Z hlediska času stráveného v cizině, který u mě i většiny mých kolegů činil jeden rok, se přísně vzato jedná o migraci krátkodobou.

Pokud ale vezmeme v úvahu skutečnost, že práce vojenského pozorovatele je velmi specifická a odehrává se v zemích, kde ještě před nedávnem probíhal a mnohdy probíhá válečný konflikt, pak musíme i na pouhý rok, často strávený v klimaticky náročných podmínkách, pohlížet přece jen jinou optikou.

Jsem přesvědčen, že i slovo kultura má v titulu mé práce neoddiskutovatelné oprávnění. Dovoluji si dokonce tvrdit, že se vždy jedná o kultury dvě. Tvrdím totiž, že vojenský pozorovatel se nepřizpůsobuje jen místní kultuře, ale zároveň se v zemi svého působení automaticky stává součástí multikulturní menšiny, která je místním obyvatelstvem takto chápána. Tím mám na mysli nového zaměstnavatele, přičemž v naprosté většině případů se jedná o velké organizace jako OSN nebo OBSE, které mají svoje psané či nepsané zákony a normy. Například mezi nejznámější nepsanou normu, která se v prostředí OSN ctí, patří tzv. „duhové pravidlo“. V praxi to znamená přísné dodržování zásad multikulturalismu, neboť v jednom pracovním týmu se nikdy nesmí setkat vojáci stejné národnosti a navíc se v týmech vždy dodržuje rovnoměrné zastoupení kontinentů z nichž spolupracovníci pocházejí. Život a práce v takto koncipovaném kolektivu se tak stává ukázkovým příkladem života v naprosto odlišné kultuře.

Druhou kulturou je kultura autochtonní. Z hlediska zkoumání nebylo jednoduché nalézt pro všechny mise, kterých se čeští vojenští pozorovatelé zúčastnili, společného jmenovatele. Nalezení onoho konkrétního jmenovatele jen dokresluje relativitu vzpomínané krátkodobé pracovní migrace. Jako nejspolehlivějším společným jmenovatelem se totiž bohužel ukázala být bída místního obyvatelstva. Ta mi pak v rámci výzkumu sloužila jako dominantní souhrn jevů, se kterým se pozorovatel musel vyrovnávat.

I když to z mých dosavadních řádků nevyplývá, život v zahraniční misi není jen souhrnem negativ se kterými se člověk musí vyrovnávat. Každodenní život v obou kulturách, které jsem v předchozích řádcích přiblížil, bezesporu vede k uvědomění si příslušnosti ke kultuře vlastní a poznání různorodosti a pestrosti kultur ostatních. To mi také bylo hlavní motivací k tomu, abych se k práci na tomto tématu opakovaně vracel.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. VOJENSKÝ POZOROVATEL

1.1. CHARAKTERISTIKA VOJENSKÉHO POZOROVATELE

Vojenský pozorovatel je zpravidla neozbrojeným členem mnohonárodní jednotky v rámci vojenské části mírové mise mezinárodní vládní organizace. Jeho hlavní úkoly závisí na mandátu a charakteru konkrétní mise. Nejčastěji se jedná o monitorování politické, vojenské a bezpečnostní situace v oblasti ozbrojeného konfliktu. Denním chlebem vojenského pozorovatele je pravidelné patrolování, získávání informací a jejich předávání formou pravidelných hlášení. Základní zásadou práce vojenského pozorovatele je jeho absolutní nestrannost a aktivní přístup při zprostředkování řešení sporů mírovou cestou, přičemž je nutná aktivní spolupráce s vládními i nevládními humanitárními organizacemi působícími v dané zemi. Na rozdíl od příslušníků ozbrojených složek mírových misí ale pozorovatel nemá nikdy pravomoc přímo do konfliktu zasahovat. Velký význam má však i prostá přítomnost „vozidla s modrým praporem“ v kritické oblasti, kterou lokální obyvatelstvo často chápe jako konkrétní doklad mezinárodního zájmu o další mírový vývoj i určitou záruku bezpečnosti.

Skutečnost, že se vojenský pozorovatel pohybuje v krizových oblastech světa v nepočetném týmu, v uniformě a beze zbraně, znamená pro jeho práci i riziko nejvyšší - ohrožení života. Nebezpečné je už samotné působení na území nedávných vojenských operací, v bezprostřední blízkosti nezmapovaných minových polí, v místech s předpokládaným výskytem nevybuchlé munice a množství poškozené vojenské techniky. Vojenský pozorovatel je povinen snažit se ověřovat zprávy o bezpečnostních incidentech přímo na místě, a pokud možno co nejdříve. Je samozřejmé, že podobná aktivita pracovníka mezinárodní organizace nemusí být pochuti žádná ze stran konfliktu a často dochází i ke křížení zájmů nejrůznějších skupin soupeřících o moc. Skrytým nebezpečím je i kombinace postavení pozorovatele jako vyslance světového společenství s jeho potenciální zranitelností. V případě zájmu některé ze skupin konfliktu o destabilizaci bezpečnostní situace, je útok na vojenského pozorovatele velmi vhodným způsobem jak vyslat do zahraničí důrazný signál o negativním vnímáním přítomnosti mezinárodních sil - mediální atraktivita je vyšší než

v případě napadení pracovníka mezinárodní nevládní organizace a celková nebezpečnost je podstatně nižší než pokus o útok na ozbrojené jednotky modrých příleb. Také vojenští pozorovatelé Armády české republiky získali v minulosti podobné negativní zkušenosti - byli unášeni jako rukojmí v Gruzii a Konžské demokratické republice nebo nedobrovolně sloužili jako živé štíty před muničními sklady v době balkánského konfliktu.

Zájemce o vyslání k působení v zahraničí na funkci vojenského pozorovatele musí splňovat několik základních požadavků. Rozhodující je odborná a jazyková způsobilost, potřebná vojenská praxe, dobrý fyzický a psychický zdravotní stav a morální bezúhonnost. Pro výcvik vojenských pozorovatelů jsou v rámci Armády České republiky (AČR) organizovány příslušné odborné kurzy a vojáci jsou vysíláni i do obdobných kurzů pořádaných v zahraničí. Náplň speciálního kurzu vojenských pozorovatelů je kromě teoretické části tvořena i náročným praktickým výcvikem, kdy musí absolvent získat potřebné návyky a dovednosti pro práci a přežití i ve velmi složitých podmínkách (viz struktura výcviku vojenského pozorovatele v příloze).

1.2 CHARAKTERISTIKA MÍROVÉ OPERACE MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ

Operace politicko vojenského charakteru zahrnující široké spektrum aktivit jejichž cílem je pomoc oblastí zasažené ozbrojeným konfliktem a to zejména vytvořením podmínek pro dlouhodobé udržení míru.

Konkrétní mírové operace jsou zakotveny v mezinárodních mírových smlouvách. Nemusí se nutně jednat o úmluvy a operace Organizace spojených národů, i když většina mírových operací získala od rady bezpečnosti alespoň základní mandát. Rada bezpečnosti OSN má právo, vycházející ze znění Charty OSN, podnikat nezbytná opatření k zachování mezinárodní bezpečnosti a míru, a to včetně použití ozbrojené síly.

K základním úlohám mírových operací patří dohled nad dodržováním přijatých mírových smluv každou ze stran konfliktu. Vytvoření atmosféry důvěry je základním předpokladem dalších jednání a řešení problémů mírovými prostředky. Pomoc post-konfliktním oblastem zahrnuje podporu vytváření nových bezpečnostních struktur, podporu voleb, řešení problematiky reintegrace ex-kombatantů do společnosti, atd.

Velký význam má humanitární pomoc, která se jen v první etapě omezuje na přímou pomoc občanům postiženým válečnou činností, ale jejímž konečným cílem je zejména ekonomický a sociální rozvoj oblastí.

Od roku 1948, kdy byla schválena první mírová mise OSN, proběhlo dosud z rozhodnutí Rady bezpečnosti celkem 60 mírových operací OSN. V současné době ve světě působí 16 mírových misí OSN.

Vojenští pozorovatelé AČR působí v následujících misích OSN: UNOMIG v Gruzii, UNMIK v Kosovu, UNMEE na území Etiopie a Eritreji, UNMIL v Libérii a MONUC v Demokratické republice Kongo (bližší informace v příloze).

Velký důraz na mírové operace kladou dále například také Africká unie a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), v jejíž řadách v minulosti působilo mnoho vojenských pozorovatelů AČR. Bývalí příslušníci AČR působí ve funkcích „monitorů“ a pozorovatelů v rámci misí OBSE dodnes.

1.3 SPECIFIKA PŮSOBENÍ V ZAHRANIČÍ

Délka působení v zahraničí závisí na konkrétním požadavku mezinárodní vládní organizace, ale zpravidla se jedná o šest měsíců či jeden rok.

Vysílaný příslušník AČR projde před vysláním náročnou lékařskou přípravou (absolvování vyšetření, očkování). Administrativní příprava zahrnuje zejména přípravu diplomatického pasu a zajištění příslušných víz. Speciální předpis platí také pro logistické zabezpečení vojenských pozorovatelů, které zohledňuje specifické podmínky jejich působení v různých klimatických oblastech.

Po návratu se podrobí komplexnímu lékařskému vyšetření v Ústřední vojenské nemocnici a vztahují se na něj nutná protiepidemická opatření jako např. omezená krátkodobá karanténa..

Určitým dluhem resortu k vysílaným osobám je absence cílenějšího psychologického výcviku. Po zrušení „Otevřené linky AČR“ navíc zcela chybí jakákoli psychologická podpora rodin vyslaných vojenských pozorovatelů, kdy problémy působí zejména nedostatečná informovanost o aktuálním dění v místě nasazení.

1.4 VETERÁNSKÉ ORAGANIZACE

Příslušníci AČR mají po návratu ze zahraniční mírové operace možnost požádat o vydání osvědčení a průkazu válečného veterána. V současné době je bohužel význam takového kroku minimální, neboť jediným přínosem je teoretické právo na přednostní vyšetření ve vojenských nemocnicích.

S cílem vytvořit účinný celospolečenský systém, který by byl schopen řešit sociální, zdravotní a pracovní problémy českých válečných veteránů, vznikají různé společenské organizace a sdružení. Od roku 1992 sdružuje vojáky a vojákyně v činné službě a v záloze - účastníky válečných a riskantních operací v zahraničí, Sdružení válečných veteránů České republiky, které navazuje na tradice Československé obce legionářské.

1.5 CHARAKTERISTIKA FUNKČNÍ NÁPLNĚ VOJENSKÉHO POZOROVATELE AČR

Vojenský pozorovatel zodpovídá zejména za:

- tvůrčí rozpracování koncepce plnění úkolů vyplývajících z rozhodnutí velení mise a mandátu mise pro činnost podřízených,
- uplatňování národních zájmů ve vztahu velení mise a příslušníci AČR,
- zpracování pravidelných hlášení pro hlavní funkcionáře AČR,
- provádění patrol,
- vyhodnocování situace ve stanoveném operačním prostoru,
- styky s představiteli nevládních organizací,
- dohled nad prováděním odzbrojovacího procesu,
- dohled nad ničením vydaných druhů zbraní,
- pozorování a hlášení porušování lidských práv,
- monitorování kritických oblastí a návrh řešení zjištěných problémů,
- koordinace programů OSN / OBSE na území daného státu a regionu,
- hlášení a vyhodnocování narušování příměří a mírových dohod,
- styky s orgány místní samosprávy,
- zpracování brífinků,
- koordinace registračního a volebního procesu a zajištění voleb.

Senior skupiny vojenských pozorovatelů

- je českým příslušníkem mise vedoucím, vzorem a příkladem, pomáhá jim řešit případné těžkosti a problémy;
- je oprávněn jednat jménem českých příslušníků mise ve vztahu k představitelům vedení mise, hájí jejich oprávněné zájmy;
- reprezentuje AČR a ČR v misi, ve styku s představiteli mise, OSN/OBSE, místních orgánů, zastupitelských orgánů ČR apod. Je ve styku se zástupci médií a napomáhá, zejména při návštěvě českých médií v oblasti, jejich činnosti. Informace médiím poskytuje dle pravidel dané mise;
- po konzultaci s odpovědným důstojníkem ve vlasti řeší případné potíže a prohřešky českých příslušníků mise;
- v nezbytně nutných případech je oprávněn navrhnout repatriaci ostatních českých příslušníků mise;
- formou měsíčních hlášení pravidelně informuje o situaci v misi a místě nasazení.

2. AKULTURACE A ENKULTURACE

2.1 KULTURNÍ ŠOK

Popis kulturního šoku je možné nalézt v řadě disciplín, ať už je to kulturní a sociální antropologie, psychologie, vzdělávání, obchod, vojenství, misionářské zápisky, cestopisy, lékařské nebo autobiografické statě. Jak už z názvu vyplývá, téma kulturního šoku je úzce spjato se styky mezi kulturami. Dochází k němu v případě migrace se vstupem do rozdílné kultury.

Jenom doplním, že můžeme rozlišit dva typy migrace, a to migraci trvalou, kdy jedinec přichází do jiného státu s tím, že předpokládá trvalé usazení v místě nebo v druhém případě je to dočasná migrace dočasná. V rámci takového kulturního kontaktu vznikají typy migrantů, kteří přijíždějí na omezenou dobu jako studenti, hostující pracovníci, misionáři atp., přičemž pro tento typ jedinců a jejich zkoumání používá anglosaská literatura opis „sojourner“. Označuje se jím tedy jedinec u kterého je evidentní, že po určité, obvykle přesně definované době, má v plánu navrátit se do země svého původu. Do této kategorie zahrnuji také vojenského pozorovatele.

V obecné rovině se kulturní šok opisuje jako popis pro reakci lidí v neznámém prostředí. první předložil koncept kulturního šoku antropolog Kalvero Oberg. Ten také o kulturním šoku říká: „... je dán úzkostí, která pochází ze ztráty našich známých a důvěrných znaků a symbolů sociálního styku, které zahrnují tisíc a jeden způsob, jimiž se orientujeme v situacích každodenního života... přičemž tyto symboly které mohou být slovy, gesty, výrazy tváře, zvyky nebo normy, jsou námi získávány v průběhu našeho vývoje a jsou součástí naší kultury jako jazyk kterým hovoříme nebo normy které akceptujeme“ (Oberg, 1960).

Existuje celá řada dalších definicí kulturního šoku jako např.: „Kulturní šok je syndrom reakce přizpůsobení způsobený kumulativním, opakujícím se, mnohonásobným a interaktivním stresem odehrávajícím se na intelektuální, behaviorální, emoční a psychologické úrovni jedince, který se v nedávné době octnul v neznámé kultuře a pro který je charakteristické velké množství psychologického distresu“ (Befus, 1988, s. 387).

Později Taft (1977) shrnul celou řadu dosavadních definicí kulturního šoku a v obecné rovině ho definoval jako pocit nemohoucnosti vyplývající z neschopnosti čelit

neznámému prostředí kvůli nepochopení jeho kognitivních aspektů a dovedností týkajících se hraní rolí. S ohledem na stávající definice rozlišoval šest pohledů na kulturní šok:

- Napětí způsobené úsilím získat nezbytnou psychologickou adaptaci.
- Pociťování ztráty a zakoušení pocitu deprivace ve vztahu k přátelům, statusu, zaměstnání a vlastnictví.
- Odmítání ze strany příslušníků nové kultury.
- Zmatení rolí, očekávání rolí, hodnot, pocitů a vlastní identity.
- Překvapení, úzkost, dokonce znechucení a rozhořčení poté, co si uvědomí kulturní rozdíly.
- Pocit nemožnosti kvůli neschopnosti vyrovnat se s novým prostředím.

Dá se říci, že kulturní šok je univerzálním fenoménem, který je zažíván do určité míry všemi jedinci, kteří změni svoje kulturní prostředí a je obvyklou, nevyhnutelnou reakcí při přechodu na jinou kulturu. Jeho nápor není okamžitý a nevyplývá z jediné příčiny. Vždy hovoříme o procesu, neboť kulturní šok se sestává z řady událostí a neznámých situací. Tyto události se projevují ve sféře chování a mají svůj psychologický, emoční a kognitivní rozměr.

Oberg (1960) při předložení termínu kulturní šok odkazoval k desorientaci a doprovodné úzkosti, se kterými udělal zkušenost u lidí s dočasným pobytem v mezikulturním přechodu. Široký zájem o následné výzkumy z teoretického hlediska přinesly řadu prací, které vyústily do řady různorodých teoretických perspektiv a vágními definicemi klíčových konceptů.

Nicméně se při studiu přizpůsobení u dočasných migrantů (sojourners) objevily tři hlavní přístupy ke studiu kulturního šoku:

- modely sociálního učení, které zdůrazňují specificky kulturní znalosti, dovednosti a asimilaci;
- sociálně psychologické a sociálně kognitivní modely, které se zaměřily na důležitost mezikulturní percepce (cross-cultural perceptions) a postojů (attitudes);

- klinicky orientované modely, které zdůrazňovaly roli osobnostních rysů pro usnadnění nebo potlačení procesu přizpůsobení (Armes a Ward, 1988).

Problematiku kulturního šoku nám rovněž mohou blíže přiblížit studie zaměřené na kulturu a identitu. Zde je třeba připomenout zdánlivou samozřejmost. Tím mám na mysli skutečnost, že se rodíme bez znalostí o tom co je třeba znát, abychom obstáli v lidské společnosti. Kim (1988) v této souvislosti připomíná, že kultura zahrnuje celý svět slov, názorů, hodnot, norem, očekávání, jazyka a vzory komunikace platné v dané společnosti. „Domácí svět“ tak pro něj vyjadřuje známou kulturu, která se nám úzce spojuje s rodinou a těmi, kteří pro nás nejsou cizí, se kterými jsme dobře obeznámeni.

Učení od dětského věku a léta socializace nám umožňují získání dovedností, díky kterým navazujeme očekávaným způsobem vztahy a stáváme se např. členy skupin. Osvojení těchto dovedností nám také již v dětství umožní sdílet se členy naší kultury podobný obraz reality. V době naší dospělosti jsou již jednotlivé osvojené vzory kultury součástí naší osobnosti a určují tak do jaké míry budeme v budoucnu určité situace zvládat. Dosáhneme tak vlastní kulturní identity, která je zdánlivě samozřejmá a není na první pohled zjevná. Navíc si v dospělosti již ani nejsme vědomi toho, jakým způsobem bylo naše myšlení a jednání utvářeno.

Kim (1988) v této souvislosti říká, že stopa, která v nás zůstane otištěna a je součástí naší individuální identity, zůstává z valné části skrytá. Uvědomíme si ji až poté, co jsme konfrontováni s příslušníky jiné, odlišné kultury. Teprve poté, na základě nesouladu mezi množstvím požadavků nového prostředí a naší kapacitou, si můžeme uvědomit rozsah znalostí, které ovládáme v domácím prostředí.

Pokud budeme brát Obergovu definice příliš doslova, může se nám zdát příliš akcentovaná, neboť zdůrazňuje především šok a emočně se váže k nebezpečí. Kulturní šok však nelze vidět jen jako negativní fenomén. Adler (1975) např. patří k těm, kteří kulturní šok chápou jako důležitou součást procesu adaptace, během kterého dochází s osvojováním kultury zároveň k rozvoji osobnosti. Tato slova potvrzuje také Kim (1988). Ten v této souvislosti říká, že stres je zodpovědný nejen za frustraci a úzkost, ale zároveň je podnětem pro adaptivní osobnostní transformaci, růst a učení kreativních způsobů, jak se vyrovnat s podmínkami v nové kultuře.

Při střetu s jinou kulturou je rovněž charakteristické naše srovnávání původní a nové kultury. Jestliže je součástí kulturního šoku stres, pak reakce migrantů na něj mohou mít nejrůznější podobu. Kim (1988) uvádí tyto typické případy:

- dočasné vyhýbání se problematickým situacím;
- zvýšená míra agresivity nebo nepřátelství vůči nové zemi. Charakteristická je útočnost a výhrady vůči hodnotám, podnebí, jídlu atp.;
- nepřiměřená touha po domově;
- přílišná závislost na ostatních;

Závěrem dodává, že pokud jedinec skutečně usiluje o adaptaci, musí tyto nepřiměřené reakce opustit a osvojit si znalosti, které by zvýšily jeho šance na přiměřený život v hostitelské kultuře.

Průběh kulturního šoku, Oberg (1960) připodobňuje k tvaru písmene „U“, přičemž jednotlivé fáze vidí následovně:

Úvodní fáze, nazývána také jako „období líbánek“. Pro prvotní kontakt je charakteristická fascinace, entusiasmus, optimismus a vzrušení. Někdy tato fáze bývá také nazývána turistickou. Vyznačuje se euforií, nespavostí, pozitivním očekáváním, zájmem, vzrušením a idealizováním nové kultury.

Krizová fáze. Pro tuto část kulturního šoku je charakteristické zmatenost, desorientace a pocit ztráty kontroly nad vlastním životem. Objevují se agresivní postoje vůči nové zemi. Tyto postoje jsou způsobeny podrážděním, frustrací a zmatením jedince. V této fázi někteří z jedinců se z uvedených důvodů vracejí zpět do vlasti. Ke krizové fázi někdy dochází takřka bezprostředně po příjezdu. Může se dostavit později a přichází obvykle po několika týdnech až měsíci. Uvedené negativní jevy ústí do krize každodenního života. Zdánlivě malé problémy nabývají na „důležitosti“, věci a události jedinec vidí spíše ve špatném světle. Nalezené rozdíly v kultuře vyvolávají namísto nadšení podrážděnost. Zažívá ve zvýšené míře napětí, frustraci, nespokojenost a zklamání. Život pro něj pozbývá smysl a může zakoušet bezmoc, zmatení a pocitovat nevstřícnost ze strany druhých. Může dojít i k regresi a jedinec se v této fázi může začít projevovat dětinsky. Ztráta pocitu kontroly nad vlastním životem také může vést k deprivaci, strachu, izolaci nebo nenávisti. Člověk se stává přecitlivělým, podezřívavým, někdy ho provází paranoidní obavy, které se mohou týkat obav o

vlastní bezpečnost. Pro tuto fázi jsou typické opakující se projevy chování, které mají za cíl obnovit původní kulturní vzorce chování a tak zabránit dalším střetům ze strany nové kultury.

Fáze obnovy. Zde se již začíná projevovat postupné sžívání s novým prostředím. Obecně se jedinec cítí spokojenější a méně izolován, projevuje se snaha efektivně se přizpůsobit novému prostředí. Dochází k rozvoji dovedností, které vedou k řešení problémů vyplývajících ze života v nové kultuře a tím k pozitivní změně vůči ní. Kultura dostává smysl, negativní reakce vůči ní se snižují i díky pochopení skutečnosti, že její předchozí nahlížení bylo způsobeno neschopností novou kulturu pochopit a tak se adaptovat. Během této fáze problémy s novou kulturou nejsou ukončeny, ale člověk si buduje pozitivní vztah k řešení případných problémů a je si vědom důležitosti osvojení postupů nezbytných pro fungování v nové kultuře.

Fáze přizpůsobení. Jedinec vnitřně přijímá nové prostředí a má vůči němu nezatížený, vyrovnaný pohled. Přesněji rozlišuje nové jevy a je schopen klást je do kontextu nové kultury. Osvojil si nové způsoby myšlení. Uvědomuje si, že nová kultura má nejen záporné, ale i kladné rysy. Definuje si bližší či vzdálenější cíle tak, aby byly v nové kultuře uskutečnitelné. Dochází k důležitému poznání, že úspěšná adaptace člověka do určité míry změny a dost možná povede k biculturní identitě a integraci nových kulturních prvků do jeho představ, které má o sobě samém. Aby toho dosáhl, vyžaduje to konstruktivní odpověď na výzvy, které kulturní šok v sobě obsahuje.

Udává se, že fáze „U“ křivky nemusí následovat bezprostředně za sebou. Může se stát, že některou fází může jedinec přeskóčit nebo naopak může nastat regrese zpět do předchozí fáze. Také počet fází nemusí být přísně určen. V některých případech nebude platit úvodní etapa. Ne každý např. bude sdílet nadšení z toho, že je vržen do cizího, odlišného prostředí.

Z Oberga vychází i Adler (1975), který čtyři fáze kulturního šoku rozšiřuje o další stupeň. První fáze je pro něj etapou, kdy člověk posiluje vlastní identitu a status skrze hledání podobností během srovnávání vlastní s hostitelskou kulturou. Pro druhý stupeň je charakteristické zmatení, dané postupnou neschopností orientace v novém prostředí. Třetí stupeň je charakterizován prohlubováním dosavadních potíží a desintegrace, jako typický průvodní jev se uvádí odmítání místní kultury. Pro tuto fázi je rovněž typická silná inklinace k vyhledávání členů své vlastní kultury a někdy v této fázi dochází k opuštění nového prostředí, k reemigraci. Předposlední fázi Adler nazývá autonomií,

kdy je jedinec ve valné míře schopen cizí kultuře porozumět a vyhodnocovat většinu situací. Posledním stupněm je nezávislost. Zde si již člověk plně uvědomuje rozdíly mezi kulturou vlastní a hostitelskou, obě považuje za rozdílné i svébytné zároveň.

Poněkud méně se hovoří o tom, že model U křivky byl znám ve zjednodušené formě již před Obergovým vystoupením a objevuje se v souvislosti s problematikou akulturace. O této skutečnosti referují v souvislosti s vývojem interkulturních kontaktů Forman a Zachar (2001). Přelomový je pro ně začátek druhé poloviny 20. století, kdy díky úsilí psychologů, sociologů a antropologů nastává doba intenzivnějšího zkoumání interkulturních kontaktů, přičemž jeho součástí bylo předkládání teoretických modelů s cílem systematizovat výzkum a interpretaci jeho výsledků. Množství studií mělo i svoje komerční pozadí. Důvodem bylo poměrně časté selhání a nízká pracovní produktivita zaměstnanců vysílaných na práci do zahraničí. Příčinou byla právě jejich neschopnost aklimatizovat se v nové kultuře. Forman a Zachar (2001) tyto teorie shrnují do tří hlavních tematických okruhů:

První reprezentuje Lysgaardův (1955) „model U křivky“. Ten říká, že pro dočasný pracovní pobyt v cizině jsou charakteristické tři fáze. Úvodní etapa optimismu a povznesené nálady, která je vystřídána obdobím frustrace a zmatení. Právě tuto etapu ztotožňují s fází „kulturního šoku“ popsáným roku 1960 Obergem. Třetí, závěrečná část je naopak obdobím vedoucím k pocitu důvěry k nové kultuře. Dlužno podotknout, že Lysgaard ve své původní studii, v níž shrnul výsledky výzkumu 200 norských studentů v USA tvrdil, že doba přizpůsobení trvá 20 měsíců s tím, že čas, který student stráví na dolní části „U křivky“ se pohybuje mezi šesti až osmnácti měsíci. Řada studií provedených později k ověření jeho hypotéz zůstala na půli cesty. Přesně polovina z nich jeho výsledky potvrdila, druhá polovina vyvrátila.

Druhá teorie, kterou Forman a Zachar (2001) nazývají model stop (trait model) se týkal především výzkumu osobnosti a její struktury. Zároveň udávají, že tento model byl po osm desetiletí v psychologii nejvlivnějším a po tuto dobu byl inspirací pro řadu osobností, které se věnovaly právě výzkumu osobnosti a její struktury. Model stop se těšil velkému využití při aplikaci a rozvíjení výběru na základě tzv. faktoru rysů a stop (trait – factor). Používal se při vyhledávání těch vlastností u kterých se předpokládalo, že jedinci usnadňují interkulturní přizpůsobení.

Na konci 60. a začátku 70. let 20. stol. se prosazuje další, v tomto pořadí **třetí model**. Důvodem byla skutečnost, že mimo spektrum obliby psychologie se ocitly osobnostní

rysy coby determinanty interkulturních rozdílů. Přispěly k tomu studie které dokazovaly, že situace jsou předvídatelnější z chování než ze rysů osobnosti. Zároveň byla zavedena myšlenka „kulturního učení“. Ta se stala známou pod opisem „model sociálních dovedností“. Zdůrazňovala, že úspěšné přizpůsobení se nové kultuře je dáno sociálními dovednostmi, které jsou pro kulturu v místě pobytu charakteristické. Zároveň se v této souvislosti předpokládá, že vlastnění správných dovedností spolu se sociální podporou vede k úspěšnému fungování v nové kultuře. V ideálním případě je kulturní učení rozvíjeno kontaktem s místními obyvateli, kteří se chovají jako „kulturní přátelé“ a zároveň „cizince“ neformálně uvádí do nového prostředí.

Definice kulturního šoku nám napoví o stavu toho, kdo ho zakouší. Jaké jsou ale jeho příčiny? Čím je kulturní šok podmíněn? Existuje několik hypotéz, které se pokouší tento jev vysvětlit. První vychází z tzv. „atraktivita podobného“ (Similarity Attraction Hypothesis). Předpokládá se, že vnímaná podobnost způsobí u jedince vstřícnou reakci. Zde je třeba zdůraznit, že se jedná o podobnost jedincem vnímanou, nikoli skutečnou. V této souvislosti připomínám, že právě na vnímání, nikoli na skutečném stavu, je zaměřena i moje empirická část.

Jinak hypotéza preferování podobného, včetně podobných lidí, je založena na principu, že podobnost, včetně podoby druhé osoby, v nás vyvolává pocit jistoty. Naopak v situacích nejasných a dvojznačných se může jedinec cítit nepříjemně a hledá způsob, jak správně na podnět reagovat, jak se správně zachovat, jaký zaujmout postoj. Zároveň bude jedinec hledat způsoby, jak si správnost svého postupu ověřit. To se často může dít ve srovnání s ostatními, kteří jsou těmto situacím také vystaveni. Ověření správnosti našeho postupu a potvrzování našeho názoru si budeme zase poměřovat s těmi, kteří se nám nejvíce podobají - se kterými sdílíme společné hodnoty. S takovými „druhými“, kteří nás budou o správnosti potvrzovat, se nám může dostávat pocit jistoty. A naopak, pokud se pohybujeme v cizím prostředí a tyto souhlasné a ujišťující reakce nedostáváme, postupně zažíváme kulturní šok.

Druhá hypotéza, která přibližuje determinanty kulturního šoku je hypotéza kulturní vzdálenosti (Culture Distance Hypothesis). Tato hypotéza říká, že čím je kulturní vzdálenost mezi jedinci kteří jsou spolu v kontaktu větší, tím větší těžkosti budou při udržování vyrovnaných a harmonických vztahů. Tento jev se týká především těch, kteří jsou v zahraniční přesně danou dobu a mají v budoucnu přesně naplánovaný návrat. Do této kategorie patří rovněž vojenští pozorovatelé. Podle této hypotézy by

mělo platit pravidlo, že čím je nová kultura od kultury naší odlišnější (tj. vzdálenější), tím hůře bude naše interakce s touto kulturou probíhat. Právě o tento předpoklad se budu ve své empirické části opírat při tvorbě hypotéz týkajících se míry adaptace ve třech základních oblastech působení vojenských pozorovatelů (Afrika, Irák, ostatní státy). Zažívaný kulturní šok je tak vyjádřením míry odlišnosti mezi původní kulturou jedince a hostitelskou kulturou ve které se právě nachází.

Zvláštní případ kulturní vzdálenosti (culture distance) se odvíjí od různých hodnot a může být také zdrojem kulturního šoku aniž bychom opustili vlastní zemi. Interakce mezi členy té samé společnosti, kteří se ale zcela liší v základních hodnotách, mohou rychle ústit v zášť a nenávisť. Nejtypičtější příkladem tohoto druhu kulturní vzdálenosti mohou být odlišná náboženská vyznání.

Pokud se týká pohledu na kulturní šok v historické perspektivě, většina prací věnovaná přizpůsobení jedinců s dočasným pobytem (sojourners) poněkud opomíjela skutečnost, že to není pouze on, kdo se musí přizpůsobit nové kultuře, ale že i místní kultura se může vlivem náporu této dočasné migrace měnit. Příkladem této změny může být přítomnost humanitární organizace v místě, kde donedávna probíhal válečný konflikt, přičemž její přítomnost může narušit původní ekonomické vztahy a v návaznosti na to dojít k proměně místní kultury jako celku.

Zkoumání kulturního šoku v rámci přizpůsobení dočasného migranta se dle Bochnera (1981) se dělo ve čtyřech oblastech. Jednak se předpokládalo, že kulturní kontakt je pro migranta bolestný a škodlivý. Ze zmiňovaného důvodu, tedy že mezikulturní kontakt je pro jedince vnitřně nepříjemný, se řada prací soustředila na výsledek zkoumání tak, že ho konceptualizovala v afektivních termínech a zdůrazňovala negativní emoce jako strach a úzkost. Pro další z oblastí bylo typické „intraindividuální“ zaměření, kdy se zkoumaly rysy osobnosti jako autoritářství nebo neurocismus. Tyto specifické rysy měly dát vysvětlení, proč se některým jedincům přizpůsobení daří, zatímco jiným činí problémy.

Od dnešních studií kulturního šoku se tak v ideálním případě očekává, že se budou opírat o řádně koncipovanou teorii, zohledňovat jak společenské determinanty, tak i vnitřní determinanty jedince a nebudou se soustřeďovat výhradně na negativní dopady.

Bochner (1981) nepovažuje střetnutí jedince s cizí kulturou výhradně za pasivní a negativní reakci, ale za aktivní proces, jehož ústředním motivem je změna. Zahrnuje

do něj složky afektivní, behaviorální a kognitivní a odtud se odvozuje jeho název ABC (Affect, Behaviour, Cognitions). Z každé této složky vyvozuje také teoretický rámec.

Obergova definice kulturního šoku se pak z tohoto pohledu váže spíše na afektivní složky lidské osobnosti, což také byl původní Obergův záměr. Tedy popsat a zkoumat stav, kdy je člověk vystaven náhlému a zcela odlišnému prostředí, než na jaké je zvyklý. Zde je ale třeba zdůraznit slovo náhlý a zcela odlišný. Časem se pak stalo zvykem zkoumat střetnutí s cizí kulturou jako něco takřka výhradně negativního a z hlediska afektů tento střet popisovat v termínech úzkosti, desorientace, podezřívavosti atp.

Jak jsem již vzpomenul, Adler (1975) tvrdí, že kulturní šok je důležitou součástí procesu adaptace a nevidí ho tudíž výhradně negativisticky. Při posunu směrem k pozitivnímu chápání kulturního šoku je třeba zdůraznit, že kulturní kontakty nemusí v kulturní šok vůbec vyústit. Tím nemám na mysli skutečnost, že kultury si v tomto případě budou velmi blízké. Naopak, může se jednat o prostředí s protikladnými hodnotami, ovšem člověk do něj vstupuje vybaven příslušnými dovednostmi. Často může jít o nevědomé znalosti, ale často také o znalosti osvojené, které člověk může považovat za samozřejmé. Jestliže jimi ale disponuje, je přizpůsobení nové kultuře jednodušší nebo dokonce takřka bezproblémové.

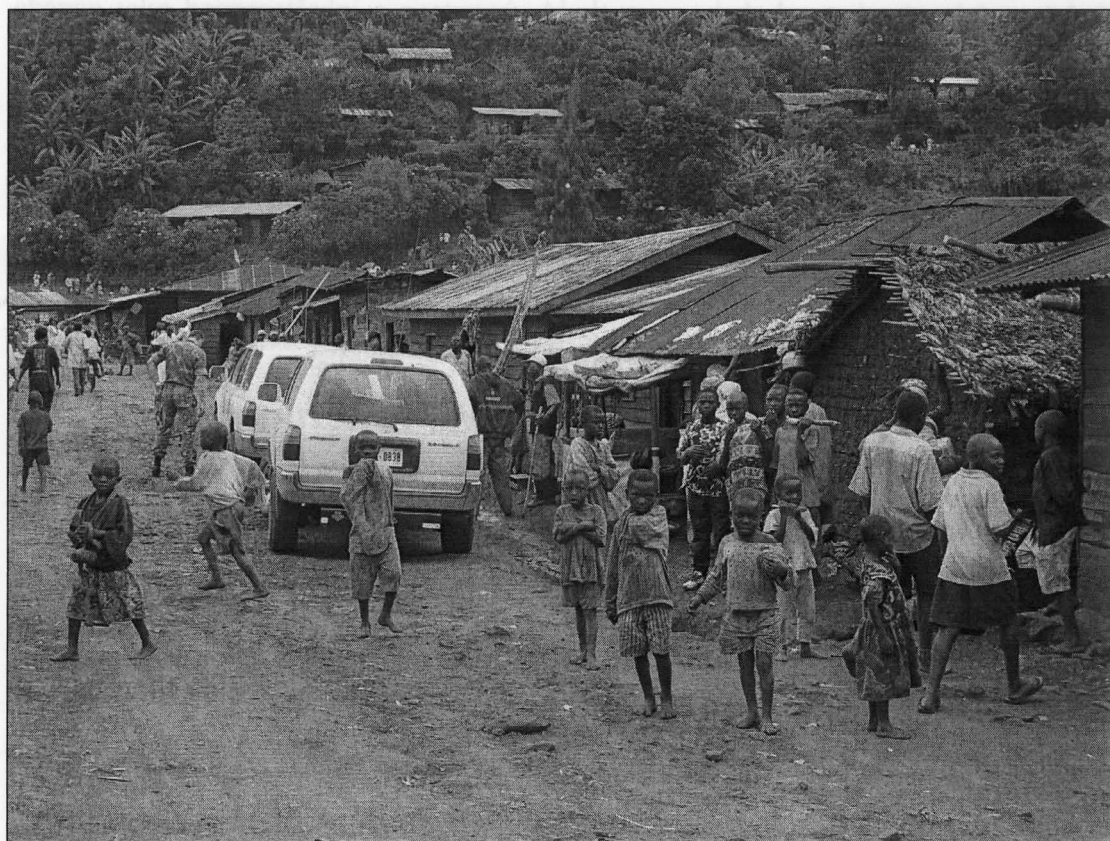
Právě osvojování kulturních znalostí přinesl model kulturního učení (viz např. Hall, 1966). Tento model kulturního učení předpokládá, že kulturní učení, zahrnující pravidla, konvence a očekávání, regulují interakce mezi jedinci. Přitom je nutno vzít do úvahy, že verbální a neverbální komunikace se od kultury ke kultuře liší. To znamená, že ten, kdo neovládá příslušné sociální dovednosti, bude mít problémy v navazování a udržování sociálních vztahů. Kulturně nepřijatelné chování pak nutně vede od nedorozumění a nepochopení a k tomu, že jedinec nedosáhne svých osobních či profesionálních cílů. To ale vůbec neznamena, že takový člověk nebude úspěšný v domácím prostředí.

Třetí element Bochnerova přístupu ke kulturnímu šoku se váže ke kognici. Týká se interpretace dějů, událostí, institucí, mezilidských vztahů atp. a při kontaktech kultur pak tyto „samozřejmé pravdy“ přestávají platit.

Při výzkumu kulturního šoku se nabízí zkoumání jeho behaviorálních a kognitivních dimensí. Bochner (1981) v rámci behaviorálního přístupu předkládá tři oblasti, jak se

lze vůči hostitelské kultuře přizpůsobit a jak ji z tohoto pohledu také zkoumat. Přizpůsobení vidí jednak v dimenzi instrumentální a definuje ji coby schopnost základní fyzické orientace v novém prostředí, dále interakční, coby nalezení základních vztahů vůči členům hostitelské společnosti a konečně relační, tedy nalezení a účast v širší sociální síti. Doplnuje, že kognitivní dimenze může být také považována za souhrn tří komponentů, a to zájem o jiné kultury, tolerance kulturních rozdílů a pozitivní postoj vůči neobvyklému kulturnímu prostředí.

Obr.1 Patrolování vojenských pozorovatelů. Demokratická republika Kongo, 2003.

V roce 1954 Social Science Research Council (SSRC) revidoval koncept akulturace a definoval ji takto: „... kulturní změna jež je iniciována spojením dvou nebo více autonomních kulturních systémů. Její dynamika může být spatřována jako selektivní

2.2 AKULTURACE A ENKULTURACE

Berry (2003) dává původní zájem o téma akulturace do souvislosti s postižením jevů, které vznikaly jako důsledek rozvoje evropského koloniálního panství. Obecně se dá říci, že na počátku 20. století byli antropologové prvními sociálními vědci kteří uznali významnost a důležitost kulturních kontaktů mezi nestejnými skupinami (Trimble, J.E. 2003). Ve své většině bylo v této fázi studium zaměřeno na vztah evropských osidlovatelů a původních národů.

Z důvodu přiblížení se k tomuto dynamickému a důležitému jevu, vycházejícího z kontaktu mezi nestejnými skupinami. Redfield, Linton a Herskovits (1936) navrhli termín akulturace a definovali ho jako: „...fenomén, který je důsledkem bezprostředního kontaktu skupin jednotlivců nebo kultur provázený následnými změnami v obou kulturách nebo kultuře původní“. (Redfield, Linton a Herskovits 1936, s. 149; cituje Trimble, 2003). V tomto kontextu byl kontakt v rámci akulturace chápán jako bezprostřední a postupný. Akulturace tak byla studována jako výsledek dlouhotrvajících kontaktů mezi kulturami. Z tehdejší perspektivy by dnes z kontextu akulturace bylo vyloučeno zkoumání cestování, válka, dočasná pracovní migrace či misionářské aktivity.

Poté se zájem přenesl na zkoumání změn, které nastávaly při vstupu emigrantů do hostitelských společností a jejich postupným usazováním v nich.. Nakonec se zájem o studium akulturace soustředil na postižení koexistence etnokulturních skupin a jejich změn, které vznikaly jako důsledek společného soužití v kulturně pluralitních společnostech. V současnosti se tyto přístupy považují za stejně důležité a rovnocenné, přičemž každý z nich je ve stále větší míře zkoumán v kontextu globalizace. Vyjmenování těchto témat považují spíše za ilustrativní, neboť jak sám Berry (2003) přiznává, existuje řada dalších hledisek, jako např. zkušenost původních populací s neokolonialismem, nové vlny migrace s novou etnokulturní populací atp.

Nové přístupy ke studiu akulturace vyústily na počátku 50. let 20. století k přehodnocení jejího konceptu, přičemž začala být akcentována adaptace a změna. V roce 1954 Social Science Research Council (SSRC) revidoval koncept akulturace a definoval ji takto: „... kulturní změna jež je iniciována spojením dvou nebo více autonomních kulturních systémů. Její dynamika může být spatřována jako selektivní

adaptace systému hodnot, procesu interakce a diferenciaci, generováním rozvojových fází a působením role determinantů a osobnostních faktorů“ (Trimble, 2003).

Na individuální úrovni pak změny postupují v životě jedince až postupně kulminují do plné internalizace původně odlišných způsobů života druhé kultury. Dlužno podotknout, že novou generací výzkumníků v poslední době tento tradiční přístup chápe s jistými výhradami. Tvrdí totiž, že akulturace není jednoznačně lineárním procesem ani dosažitelná, což platí zejména v úvodní fázi kontaktu a probíhající změny.

Jak již bylo řečeno, téma akulturace je průsečíkem ve kterém se setkává několik oborů přičemž psychologie je jedním z nich. Podle Berryho (2003) v psychologii existují v rámci akulturace dvě základní oblasti zkoumání. Jednak je to studium sociálních a kulturních změn v kontextu komparativních studií psychologických fenoménů, jako jsou hodnoty a kognitivní schopnosti. Na druhé straně je akulturace studována v rámci sebe samotné coby soubor psychologických fenoménů vzniklých v průsečíku dvou kultur. Každopádně se dá konstatovat, že akulturace se stalou důležitou součástí interkulturní psychologie.

Pokud se soustředíme výhradně na migraci, pak „akulturační stres“ zdůrazňuje skutečnost, že imigranti jsou zatěžováni specifickými stresy, které bezprostředně z akulturace vyplývají. To značí, že kromě zátěže, které je vystaveno většinové obyvatelstvo se migranti musí vyrovnávat s dalšími stresory, které vyplývají z vyrovnávání s místní kulturou.

Proto dochází při vypracovávání studií na toto téma k rozlišování obecných a akulturačních stresů. Jedním z ukázkových případů tohoto přístupu je i Padillova práce o vysokoškolských studentech, kteří se nenarodili v USA (Padilla, 1986). Práce je založena právě na rozlišování obecných stresů (zdraví, rodina, zaměstnání, škola) a akulturačních stresů (imigrační status, menšinový status, kulturní šok a kulturní změna spojená s akulturací).

Z metodologického hlediska se problematika akulturace studuje jako „stálý stav“ nebo proces. Jinými slovy řečeno je možné sledovat dynamiku a zaznamenávat změny na úrovni jedince nebo kultury nebo naopak studovat na této úrovni důsledek dynamických změn.

Berry, Kim a Boski (1988) patří mezi ty, kteří chápou akulturaci jako dynamický proces. Tomu odpovídá i jejich definice:“ ... psychologická akulturace je proces, v němž jedinec mění svoje psychologické rysy a vnější kontext nebo míru kontaktů, aby dosáhl lepšího přizpůsobení s ostatními rysy systému v němž se odehrává jejich život, přičemž tyto rysy mohou být fyzické, kulturní nebo sociální povahy“ (Berry, Kim, Boski, 1988, s. 63).

Jak již bylo v souvislosti s tematikou akulturačního stresu vzpomenuto, jedinec v novém prostředí čelí problémům s vlastní identitou. To potvrzuje poslední trendy v pohledu na problematiku osobní identity, která je chápána neoddělitelně od společnosti a kultury ve které se formuje. V tomto směru patří jedno z čelných míst Ericu Eriksonovi, který podle Bačové:“ ... chápal identitu jedince jako neoddělitelně spojenou se sociálními rolemi, se širším sociálním prostředím, s vývojem, historií a mytologií společenství a s etikou ... jako průsečík, ve kterém se spojuje osobní i sociálně – kulturní rovina lidského života“ (Bačová, 1996).

Při studiu akulturace se neobejdeme bez znalosti konceptu akulturační strategie. Tu ve své práci shrnuje např. Kosic s tím, že k jejímu zkoumání došlo na základě toho, že řada výzkumníků se pokoušela identifikovat faktory, které mohou vysvětlit úroveň akulturačního stresu (Kosic, 2004). U studií zkoumajících akulturaci se u imigrantů dají dále nalézt jisté faktory, přičemž ty se dají rozdělit do dvou základních skupin. Při zkoumání akulturace se tak musíme soustředit na:

- rysy původní a hostitelské kultury (kulturní, ekonomické, politické, sociální);
- rysy individuální.

Do těchto dvou ukazatelů se dostává řada demografických proměnných: věk, pohlaví, rodinný stav, vzdělání, doba pobytu v zahraničí. Z hlediska osobnosti to pak jsou její charakter (tj. sebeoceňování, míra sebekontroly atd.), sociokognitivní a motivační faktory (strategie vyrovnávání se s vnějšími podmínkami, akulturační strategie a sociální podpora).

Při zkoumání akulturační strategie je dobré uvědomit si skutečnost, že akulturační strategie má dvě východiska, a to udržování vztahu jedince k původní kultuře a postojích vůči hostitelské skupině vztahů. Odtud se dostáváme k hlavním vyústěním vycházejících z hlavních adaptačních strategií, kterými jsou asimilace, separace,

integrace nebo marginalizace. U každé z uvedených forem je také přítomna jiná výše akulturačního stresu.

Je zřejmé, že akulturace je nejen dlouhodobý, ale také mnohvrstevný proces. Ourasse (2004) v této souvislosti připomíná, že je třeba při jejím studiu rozlišovat mezi tzv. hlavním proudem akulturace a jeho doprovodnými enkulturačními elementy, mezi které řadí např. zaměstnání a školu a vedlejším proudem akulturace s enkulturačními elementy mezi které řadí etnickou vitalitu a vzájemnou etnickou podporu. Ve své práci se proto Ourasse soustřeďuje na postižení skutečnosti, zda mentální mapa akulturačního kontextu, která je imigranty vytvářena, je založena na rozlišování objektivních a subjektivních faktorů – tj. hlavních a vedlejších proudů.

V obecné rovině říká, že výzkum akulturace se, navzdory řadě proměnných, dá shrnout do dvou hlavních proudů, a to proudu psychologického a sociologického. Z toho vyplývající psychologická akulturace je studována u těch jedinců, kteří se při geografickém přesunu vyrovnávají se stresem a je tak záležitostí mentálního zdraví a obecné životní spokojenosti v hostitelském prostředí. Naopak sociokulturní adaptace je na druhé straně studována na základě osvojování tradic domácí kultury a je především záležitostí úspěšné účasti v hostitelské společnosti.

Nepopírá, že psychologická a sociokulturní adaptace tvoří společný jev a že spolu skutečně velmi úzce souvisí. Ourasse toto tvrzení dokládá na případu Berryho (2003) studií, která potvrdila korelaci psychologickou a sociokulturní adaptací v hodnotách.

Pokud bych se měl vrátit k problematice akulturační strategie, vzpomenu jsem, že může ústít do asimilace, integrace, separace a marginalizace. Rád bych každou z těchto strategií krátce přiblížil. Asimilace je v obecné rovině chápána jako smíchání kultury jedné skupiny se skupinou druhou a má dvě vyústění. Jednak minorita ztrácí svoji odlišnost a stává se majoritou. V tomto procesu nedojde ke změně většinové kultury. V anglicky mluvících zemích se tak v tomto kontextu někdy hovoří o anglokonformitě. Dalším vyústěním modelu asimilace může být promíchání prvků obou kultur natolik silné, že každá z nich ztratí svoji odlišnost. Vznikne tak nová entita. V takové souvislosti pak hovoříme o amalgamací nebo fúzi. V obecném povědomí se používá pojem tavicí kotel „melting pot“. Jedná se o pojem spíše populární než vědecký a jeho původ je nutno hledat spíše v utopické vizi a politické ideologii. Jako autor bývá označován Izrael Zangwill, autor stejnojmenné divadelní hry. Onen „tavicí kotel“

symbolizoval USA, kde podle politické vize mělo dojít ke kulturnímu a genetickému míchání, které by ústilo do vytvoření nového, originálního společenského produktu.

Tato teorie se neseťkala jen s bezvýhradným přijetím neboť se našlo mnoho odpůrců. Namátkou bych jmenoval osobnost tehdy se etabloující sociologie, mezi které patřil především Alsworth Ross. Ten o konceptu tavicího kotle tvrdil: „ ... když se má rozvinutější element v jednom ekonomickém prostoru účastnit soutěže s jiným, méně rozvinutým elementem, pak působení méně rozvinutého elementu má na standardy čistoty, služnosti nebo vzdělanosti, uchovávané pokročilejším elementem v rámci jejich kontaktu vliv jako pomalý jed“ (Ross, 1914, s. 303).

Ross však nebyl z vědecké obce jediný, kdo proti neomezené migraci vystupoval. Ze sociologické obce to byli např. Robert Park a R.D. McKenzie, kteří se Rossovým názorům v mnohém přiblížili. Park sice zastával názor, že všechny etnické skupiny procházejí stadiem kontaktů, soutěže (competition), přizpůsobení (accommodation) a nakonec asimilace (assimilation) a i když považoval tento cyklus za progresivní a nezvratný, měl vůči němu v praxi výhrady. O přistěhovalcích a přistěhovalectví například tvrdil:“ ... neznamená to, že vzhledem k tendencím k asimilaci a eventuální amalgamací ras, by jim v tomto nemělo být bráněno“ (Park, 1950, s. 151; cituje Jiobu, 1998, s. 8).

Ne všechny názory na teorii tavicího kotle byly takto radikální. Ke korigování této koncepce přispěla mimo jiné práce „Beyond the Melting Pot“ (Glazer, Moynihan, 1963) ve kterém autoři dokazovali, že navzdory tlaku asimilace hraje v prostředí New Yorku etnicita stále velkou roli, neboť slouží jako základ pro řadu sociálních a politických institucí. Je to totiž právě etnicita, která je často jen deklarovaná, pomáhá v usilování o moc. Z hlediska této perspektivy ale asimilace hraje stále roli, přinejmenším v případě angloprotestantů pro srovnávání uvnitř skupiny.

Některé etnické skupiny totiž ve srovnání s majoritní kulturou vykazují dovednosti, které je mohou zvýhodňovat v politice (Irové) nebo obchodu (židi). Z tohoto pohledu byli znevýhodňováni Portoričané a černoši, ovšem jejich problémy spočívaly spíše v kultuře než otevřeném rasismu, místu bydliště, příslušnosti k ekonomické třídě v době jejich příjezdu do města. Jejich tvrzení, že náboženský, rasový a etnický pluralismus stojí ve středu sociálního života se ukázalo jako správné a platné. Nepředložila ale alternativní model imigrantské adaptace, protože příliš zdůrazňovala kulturní rozdíly coby základ pluralismu než příčinu nerovnosti a konfliktu.

Další asimilační teorii přinesla idea fundamentální meritokracie, jejíž východiska vycházela z myšlenky modernizace a industrializace. Zdůrazňovala ekonomiku, kladla důraz na výkonnost a individuální úsilí. Zásadně se neslučovala s myšlenou společnosti založené a organizované na základě rasových, etnických a kulturních skupin. Pokrok nemohl nastat v důsledku organizovanosti na základě rasových, etnických nebo kulturních základů.

Pojem asimilace byl dlouhá desetiletí užíván v různém kontextu, ovšem vědecky byl testován a pojmově vyjasněn až v 60. letech 20. století Miltonem Gordonem v jeho díle „Assimilation in American Life“ (Gordon, 1964). Gordon rozlišoval sedm typů asimilace a to asimilaci kulturní, strukturální, sňatkovou, identifikační, vztahově recepční, která se týkala především předsudků, behaviorálně recepční a občanskou. Jeho rozlišení a rozpracování problematiky procesu asimilace pomohlo k jejímu objasnění, zejména k pochopení toho, že všechny její dimenze neprobíhají současně a stejně rychle. Gordon například říká, že kulturní asimilace probíhá relativně rychle na rozdíl od asimilace strukturální, kterou vidí jako primární interakci s vlastní skupinou a která se vyvíjí pomaleji.

Rychlost asimilace je někdy velmi rozdílná a kulturní rozdíly se mohou projevat i v dalších generacích. Padilla, Wagatsuma & Lindholm (1984) to dokládají na přítomnosti interpersonálních konfliktů mezi příslušníky první a druhé generace imigrantů coby výsledek konfliktu hodnot. Dokládali to na studiu japonských přistěhovalců do USA. Japonské hodnoty jsou v daleko větší míře orientovány na rodinu a skupinu, nikoli na jedince, jak je tomu ve většinové kultuře USA. Právě změny ve vztahu k rodinné solidaritě se ukázaly být velkým problémem a stresorem. Dokládají, že stres tohoto druhu tak může být přítomen nejen imigranty první, ale i druhé nebo dokonce třetí generace.

Vzpomínaná Gordonova teorie nebyla bezvýhradně přijata o čemž svědčí práce Hirschmana (1983), který ve své analýze argumentoval vůči Gordonovi tím, že pro podporu jeho asimilační perspektivy je nesmírně obtížné stanovit empirické důkazy. Podle Hirschmana je to dáno multidimenzionální povahou asimilace, neboť asimilační trendy se mohou od dimenze k dimenzi lišit. Pro každou danou dimenzi má ale důkaz podle Gorgona stejně platnou podporu a ta se dá aplikovat na každou myslitelnou skupinu, kam mohou patřit imigranti ze západní Evropy i minority nativních národů. Aby omezil takto široce chápanou důkazní podporu, zaměřil Hirschman záběr

empirických důkazů na čtyři aspekty asimilace. Rozlišoval tak aspekty socioekonomické, rezidenčně segregační, mezisňatkové a vztahové, které zahrnují především předsudky a stereotypy.

Napřímo tak ale potvrzuje předpoklad Miltona Gorgona, neboť i on se opírá o přesvědčení, že asimilace je mnohvrstevný proces, který neprobíhá v žádné z těchto vrstev stejným tempem a ve stejné intenzitě. V kontextu socioekonomické asimilace si všímá standardních témat nerovnosti v úrovni vzdělávání bělošské a černošské populace a vztahu etnika a rasy vůči příjmům a uplatnění v zaměstnání. V tomto ohledu zdůrazňuje především roli vzdělávání bělošské a černošské populace a vztahu etnika a rasy vůči příjmům a uplatnění v zaměstnání. V tomto ohledu zdůrazňuje především roli vzdělávání, které ovlivňuje sociální mobilitu a pro imigranty představuje základní předpoklad jejich účasti na většinové kultuře. Ve vztahu mezi socioekonomickou asimilací a teorií tavicího kotle je toho názoru, že v tomto ohledu se socioekonomická asimilace vztahuje jen na evropská etnika a ne na černošské obyvatelstvo USA.

Již dříve uváděná práce „Beyond the Melting Pot“ předznamenala počátek obratu, který nastal přibližně v polovině šedesátých let. Byla to doba, kdy docházelo ke zpochybnění a opouštění myšlenky asimilace a namísto toho se konalo „obrození etnicity“. Představa tavicího kotle byla postupně nahrazena pojmy jako etnická různorodost, pluralismus a multikulturalismus.

V průběhu 70. a 80. let 20. století se tak rozvinula perspektiva, která naopak osobitým způsobem zdůrazňovala vztah nerovnosti, konfliktu a plurality. Práce té doby se orientovaly na prostředí asijských a hispánských komunit a jejich hlavní myšlenkou byl předpoklad, že uchování vlastní etnicity napomáhá adaptaci více než asimilace. Podle mínění jejich autorů dominantní skupiny často imigranty a etnické skupiny spíše exploatovaly než aby jim dovolily se asimilovat.

Tento trend byl poprvé použit Ednou Bonacich (1972). Vypracovala teorii „middleman minorities“ k vysvětlení toho, proč etnicita, vedle dalších faktorů, slouží některým skupinám jako ekonomický mediátor mezi dominantní a podřízenými skupinami.

Asimilační model pak už byl zcela zpochybněn v dílech vycházejících z tezí tzv. „etnických enkláv“. Pod tímto pojmem byly označovány komunity uprchlíků nebo imigrantů, které podporovaly svoji vnitřní ekonomiku tím, že poskytovaly svým

členům zaměstnání a investiční kapitál bez vazeb k majoritní společnosti. Imigranti procující v těchto „enklávách“ tak zastávali, vzhledem ke svým dovednostem, vzdělání a úrovni jazykových dovedností lepší zaměstnání než kdyby pracovali mimo vlastní komunitu (Hein, 1995).

Dnes je asimilace coby množina prvků formujících lidskou osobnost chápána jako forma nátlaku, která člověka nutí stát se přesnou kopií základního kulturního vzoru s tím, že přijetí dominantní kulturou je podmíněno vzdáním se hodnot a způsobů chování, které sám jedinec vidí jako důležité.

V pojmu akulturace se pro změnu odráží jeho možnost stát se součástí dominantní kultury bez ztráty těchto tradic a hodnot. Cristina Igoa (1995) tento fakt výstižně komentuje když říká, že lidé nemohou vyměnit jednu kulturu za druhou tak, jako mění zboží. Podle ní toto přesvědčení vyplývá z povahy komoditně orientovaných západních společností jejíž příslušníci si myslí, že člověk může svoji kulturu odložit jako věc a rychle ji nahradit jinou.

Tyto koncepce se pochopitelně bezprostředně nedotýkají problematiky vojenských pozorovatelů a jejich přizpůsobení, neboť jejich pobyt v cizí zemi je nepoměrně kratší. Považuji je ale za přínosné v jejich implicitním poukazování na skutečnost, že jedinec je nucen, pokud se nechce interakci s místní kulturou vyhnout, se do jisté míry některých prvků své kultury vzdát.

2.3 STESK PO DOMOVĚ (HOMESICKNESS)

V historické perspektivě se některé výzkumné práce zabývaly spojením mezi tzv. rezidenčním přechodem (residential transition) a mentálním nebo fyzickým ohrožením zdraví. Pro tyto práce bylo společné, že přinesly důkazy vztahu mezi populací imigrantů popř. tzv. „interních migrantů“ a vyšší frekvencí mentálních problémů, které se v jejich komunitě vyskytovaly. Navíc populace imigrantů byla shledávána rizikovější z hlediska vypuknutí chronické nebo infekční nemoci (Fisher a Hood, 1987)

Starší studie, které by detailně zkoumaly psychologické dopady geografické mobility jsou poměrně vzácné. Mezi ně patří longitudinální Friedova studie o psychologických dopadech vynuceného přestěhování z důvodu likvidace slumů (Fried, 1962). Ačkoli v tomto případě geografický přesun znamenal pouze relokaci v rámci města a v jeho důsledku se obyvatelům zlepšily podmínky k bydlení, studie odhalila podstatný psychologický dopad na účastníky tohoto přesunu. Z hlediska prožívání se u těch, kterých se to týkalo, projevoval dlouhodobý stav zármutku, depresivních nálad a přemíra myšlenek na domov. „Cítil jsem, jako by mně brali srdce“ (Fried, 1962, s.347)

Do zkoumání problematiky „rezidenčního přechodu“ se proto dá zařadit i tzv. „stesk po domově“ (homesickness). Jedná se o poměrně nové téma a studie, které se ho týkají, se ve valné většině soustřeďují na zkoumání prostředí vysokoškolských studentů. Samotný termín „stesku po domově“ zahrnuje reakce k celé řadě jevů, mezi které spadá ztráta fyzické blízkosti rodiny, přátel a každodenního fyzického prostředí se kterým je jedinec důvěrně obeznámen.

Teoretická oblast se v mnohém vztahuje k problematice kulturního šoku. Stesk po domově totiž bývá, podobně jako kulturní šok, charakterizován jako forma separační úzkosti a rodinné kohese, tedy emočního pouta či závislosti mezi členy rodiny. Teoretický model stesku a dopady změny a přechodu v nejširší míře rozpracovala Fisher. Ta také s Hoodem (Fisher a Hood, 1987) shrnula modely, které vysvětlují symptomy doprovázející tzv. zkušenost přechodu. Z jejich shrnutí předkládám dva nejzajímavější:

- model oddělení úzkosti (separation anxiety model)

je model založený na oddělení malého dítěte od její matky. Oddělení ústí do úzkosti, hledání, zloby a chování poznamenaného stresem. Později může přejít k apatii a bezmoci. Podobné chování, vázané na určitou osobu (attachment behaviour) se může u dospělých projevit podobně ve vztazích mezi přáteli, manželi nebo mezi rodiči a staršími dětmi.

- Model kontroly (the control model)

vysvětluje stesk po domovu na základě předpokladu, že přechod (transition) zapříčiní posun v míře kontroly, která je jedinci dána. Výsledkem je zvýšené vnímání ohrožení, neboť jedinec se cítí příliš nejistý než aby příhodnou aktivitu vykonal a tak se s prostředím adekvátně vyrovnal. Tento model posunuje důraz směrem k aspektům nového prostředí, které tak determinuje úspěšnost přechodu.

Vědecká literatura k problematice je poměrně omezená, což je poměrně překvapující. Odchod z domácího prostředí může totiž být pro každého, mladého člověka nevyjímaje, vysoce stresující. Má se za to, že se jedná o rozšířenější a závažnější fenomén, než jak se donedávna věřilo. Napovídají tomu dosavadní studie. Např. Fisher (1989) udává, že až 50-75% celkové populace přinejmenším jednou v životě zakusilo stesk po domově. Přibližně stejný počet (60%) uvádí ve své studii také Brewin a Furnham (1989). Závažné ale je, že podle Fisher (1989) 10-15% osob zažívalo stesk po domově v takové intenzitě, že jim narušoval každodenní aktivity.

Uvedené údaje potvrzuje také studie zkoumající přechod na univerzitní studie u posluchačů v Nizozemsku a Velké Británii (Stroebe, Vliet van, Hewstone, Willis 2002). I tato práce potvrdila, že stesk po domově byl shledán společným v obou zemích s tím, že v Nizozemsku jím trpělo přibližně 50% zatímco ve Velké Británii asi 80% vysokoškolských posluchačů.

Studie samotná obsahovala tři hlavní proměnné, a to depresi, osobností faktory a rodinnou situaci. K osobnostním faktorům autoři řadili sebelásku, soutěživost a sebeúctu. U rodinné situace zkoumali míru vazby na rodinu. Ukázalo se, že studenti skutečně postrádali rodinu a přátele a měli potíže s přizpůsobením se životu na univerzitě. Tyto těžkosti se projevovaly přemítáním o domově a osamělosti a byly v určitých případech spojeny s depresí. Projevily se rozdíly v intenzitě podle zemí

výskytu (viz předchozí odstavec). Co je ale důležité, rozdíly v prožívání smutku byly dány jak osobností, tak faktory, které odrážely situaci v rodině.

Již vzpomínaná studie (Brewin a Furnham, 1989) našla spojení mezi přiznávaným steskem a větším počtem kognitivních selhání, špatnou koncentrací, pozdním odevzdáváním prací a snížením kvality pracovního výkonu. Data napověděla, že stesk je potencionálně důležitým fenoménem který může, přinejmenším po krátké období, podstatně ovlivnit akademické výsledky.

Ať už je problematika opouštění domova a stesku po něm studována z různých úhlů je užitečné si uvědomit, že jeho protipólem je bezdomoví. S literární nadsázkou říká Schwarz (1989), že žijeme ve světě, který je totálním bezdomovím ohrožován a proto existují všechny důvody stesk po domově přivítat. Zároveň dodává, že stesku po domově se dnes nedaří, neboť je zaměňován s nostalgií a ačkoli jsou příbuzní, nejsou totožní. Nostalgie je „toužení po“, zatímco stesk po domově je „patřící k“. Takový stesk je něco pevného a spolehlivého. „Domov je kde se rodí a praktikují city a stesk po domově musí být to pravé téma pro sociologii kultury. Stesk po domově je právě tím materiálem, ze kterého je kultura sestavena“ (Schwarz, 1989, s. 11-12).

3. SOCIÁLNÍ SKUPINY

Na tomto místě pouze připomenou obecnou charakteristiku sociální skupiny, respektive její dnes již klasické dělení skupin na psychologickou skupinu a společenskou organizaci (Krech, Crutchfield, Ballachey, 1968). Pokud se podržím tohoto dělení a budu psychologickou skupinu charakterizovat jako dvě nebo více osob, přičemž tyto osoby jsou na sobě vzájemně závislé a sdílení společnou ideologii ve formě hodnot a norem, pak pro účely pozdějšího zkoumání její kohese tuto charakteristiku považuji za dostačující. Jen pro úplnost uvádím pojem společenské organizace, která se opisuje jako systém příbuzných psychologických skupin.

Jak jsem již vzpomenu, v rámci tématu sociálních skupin se soustředím především na její kohesi, která hraje v prostředí vojenských pozorovatelů zásadní roli. Položme si otázku, co kohese je. Odpověď nebude jednoznačná, neboť kohese skupiny není jednotný konstrukt, který v sobě skrývá řadu dimensí. Patrně nejintenzivněji se skupinové soudržnosti věnuje behaviorismus, přičemž jeho pohled na sociální soudržnost se přidržuje základního dělení na sociální kohesí a úkolovou kohesí. Přibližme si rozdíly mezi nimi:

- sociální kohese (social cohesion) se vztahuje k přirozenosti a kvalitě emočních pout jako jsou přátelství, náklonnost, účast a blízkost mezi členy skupiny. Skupina je kohesivní do té míry, do jaké se její členové respektují, tráví spolu volný čas, jak velká mezi nimi existuje emoční náklonnost nebo jak dlouho spolu tráví volný čas;
- kohese orientovaná na úkol (task cohesion) se vztahuje k závazkům, které mezi členy skupiny existují a přispívají k tomu, aby bylo dosaženo cílů, které vyžadují společné úsilí skupiny. Skupina s vysokou kohesí orientovanou na úkol je charakteristická tím, že se sestává ze členů, kteří sdílejí společný cíl a kteří jsou motivováni koordinovat svoje úsilí tak, aby společně v rámci skupiny cíle dosáhli.

Analýzy studií, které se zabývaly vztahem výkonu a kohese naznačily, že existuje mírně pozitivní vztah mezi kohesí a výkonem, přičemž tento vztah je ještě vyšší, pokud úkol kladený na skupinu vyžaduje vyšší úroveň koordinace, komunikace a monitorování výkonu mezi členy skupiny. Kauzální závěry na základě těchto korelací ale nelze učinit. Jedna skupina autorů dokonce zjistila, že dopad úspěchu na kohesi

skupiny se zdá být větší než dopad kohese na výkon (Mullen, Copper, 1994), ačkoli autoři jiné studie (Gully, Devine, Whitney, 1995) argumentovali, že v současnosti je příliš málo příslušných studií na to, aby nám dovolily usuzovat jakýkoli závěr o této kausalitě.

Kohese orientovaná na úkol ale může být důležitější než sociální kohese při potřebě vystupňování skupinového výkonu. Po shrnutí dalších studií týkajících se kohese a výkonu MacCoun (1996) věc komentoval tak, že je to právě kohese orientovaná na úkol, nikoli sociální kohese nebo hrdost na členství ve skupině, která je hnací silou podněcující skupinový výkon. Poukázal také na to, že když je sociální kohese příliš vysoká, mohou nastat škodlivé následky včetně excesivní socializace a skupinového myšlení (neschopnost vysoce kohesivní skupiny zabývat se efektivními rozhodovacími procesy), které ve vojenském prostředí může ústit do projevů neposlušnosti nebo vzpoury.

Položme si ještě jednu otázku, co je skupinová kohese. Formální definice skupinové kohese bude znít: „... jedná se o výsledek všech sil, které konají ve prospěch toho, aby členové skupiny zůstali i nadále její součástí“. Jinými slovy řečeno skupinová kohese znamená „zůstat spolu“ dále ve skupině.

V odpovědi na vzpomínanou otázku tedy budeme hovořit o všech možných silách, které působí na členy skupiny s cílem, aby v ní zůstali, přičemž setrvání ve skupině je dáno především její atraktivitou i atraktivitou jednotlivých členů. V úvodních fázích členové skupiny řádně neznají jeden druhého a tak ještě dost dobře nemůže vzniknout opravdový smysl společenství, které se teprve bude formovat.

Udává se, že skutečná kohese ve skupině nastává, když její členové musí čelit konfliktu, sdílejí bolest anebo spolu se spolu angažovali v nějaké riskantní akci.

Skupinová kohese se zvyšuje posilováním vzájemné důvěry a to tak, že důvěra musí být budována již v úvodní fázi formování skupiny. Platí také, že jestliže členové skupiny sdílí o sobě vysoké mínění, zvyšují skupinovou soudržnost.

Skupinové cíle a tým i kohese mohou být determinovány jak členy skupiny, tak i osobou vedoucího. Skupinová kohese se dále zvyšuje přizváním, nikoli však donucením, všech členů k aktivní účasti. Soudržnost skupiny může být také postavena na sdílení vůdcovské role ze strany ostatních členů skupiny. Atraktivita a soudržnost

jsou spolu spjaté. Členové také pro zvýšení soudržnosti mohou být podporováni v tom, aby dávali najevo svoje myšlenky, pocity a reakce k dění ve skupině.

Celkově kohesi skupiny u jednotlivých členů zvyšuje účast, vzájemná podpora a interakce, nevyhýbání se riziku, otevřenost k emocím a otevřenost vůči konfliktům. Víme také, že skupina, resp. její členové, jsou vůči sobě navzájem závislí, nejsou si všichni rovni a není ani možno v rámci skupiny zavést „absolutní pořádek“.

Co činí skupinu skupinou jsou také její skupinové normy. Obecně normy chápeme jako pravidla, která upravují interakci. Rozlišujeme normy implicitní, platné uvnitř skupiny a normy explicitní, kterými se skupina řídí při styku s jinou skupinou.

Jestliže se stávám členem skupiny, jistě si kladu otázku po výhodách setrvávání ve skupině a zvyšování soudržnosti. V této souvislosti předkládám hlavní výhody členství:

- extenzivnější komunikace. Jinými slovy, lidé kteří se mají rádi, komunikují spolu lépe a častěji;
- pozitivní interakce mezi členy skupiny. Platí, že kohesivní skupiny mají pozitivní interakce mezi svými členy;
- pocit pospolitosti. Skupina, která má vyšší stupeň skupinové soudržnosti je úspěšnější v dosahování svých cílů. Pocit pospolitosti tak motivuje k dosažení stanovených cílů; .
- členové, kteří jsou soudržní vykazují větší spokojenost se skupinou. Výsledkem je, že si přejí ve skupině dlouho zůstat a doporučují členství v ní i ostatním;
- zvýšení vědomí hodnot členství. Zdůrazňováním pozitivních rysů skupiny např. jedinec přispívá k tomu, že i ostatní členové si budou více vědomi výhod členství;
- atraktivnost skupiny. Udává se, že zároveň je ale třeba vycházet vstříc potřebám členů – jednotlivců;
- prestiž, s jejím zvýšením rovněž dochází ke zvýšení skupinové kohese. Prestiž v konečném důsledku přispívá k pocitu členů, že účast ve skupině jim poskytuje vyšší status;

- vědomí účasti, které se dosahuje zvýšením skupinové interakce. Více aktivit v rámci skupiny napomáhá členům posilovat vědomí o existenci dalších členů a vědomí skupinových výhod.

Pro méně stálé skupiny, což může být právě tým vojenských pozorovatelů, se pro posílení soudržnosti radí:

- rozvíjení silné identity se skupinou;
- zdůrazňování týmové spolupráce. V ideálním případě by se členové měli rychle se skupinou ztotožnit a tím dosáhnout dobré úrovně kohese;
- uznání kontribuce členů. Úsilí skupiny členů k získání cílů by mělo být uznáváno a odměňováno. Obecně platí, že odměňování pracují lépe, což platí zvláště u nových členů;
- zohledňování osobních potřeb členů. Skupina by měla vyhradit čas pro osobní potřeby jednotlivých členů.

Cíle skupiny mohou z valné části ovlivnit její kohesi. Zvolení cílů a způsob jejich dosahování determinují hladinu soudržnosti ve skupině. Nejdůležitější věcí pro zvolení cíle je definovat ho jasně a tak, aby byl dosažitelný. Jestliže je cíl členům nejasný budou méně motivováni. Také pokud členové pocítují, že cíl je pro ně nedosažitelný, budou se při usilování o něj pravděpodobně také méně snažit. To ale neznamená, že zadání a cíle by měly být jednoduché. Naopak, měly by být natolik obtížné, aby se staly výzvou a jejich dosažení ústilo v uspokojení členů skupiny a tím se prohloubila skupinová kohese.

Paradoxně se skupina také může stát příliš kohesivní. V případě příliš vysoké soudržnosti se objevuje skupinové myšlení, které je pro skupinu nevýhodou. Skupinové myšlení se projevuje tak, že se skupina stane kohesivní do té míry, že skupinové normy a uniformita názorů se stane pro skupinu příliš důležitá. Skupina začíná být konformní a jedná uniformě spíše než aby odrážela názory jednotlivců. Skupinové myšlení vyvolává u členů skupiny velký tlak, takže jedinec se na základě tohoto tlaku má ztotožnit s čímkoli, co skupina říká a dělá.

Řada výzkumníků tvrdí, že skupinová kohese přispívá ke společenskému pořádku. Je to tím, že normy jsou efektivnější v komunitách, které jsou více stmelené. Jedno z

vysvětlení pro takový vztah říká, že je to způsobeno vyšší pravděpodobnosti sankcí při skupinové solidaritě. Například kriminologové zdůrazňují roli integrace komunity při kontrole deviantního chování. Tvrdí, že v případě postupné desintegrace komunity také postupně přestává skupina efektivně fungovat jako kontrola deviantního chování. Resistance k delikventnímu a kriminálnímu chování je nízká a takové chování je tolerováno.

Studie ukazují, že v kohesivních komunitách lidé vyjadřují větší vůli k ukládání sankcí těm, kteří se deviantního chováním dopouštějí. U kohesivní skupiny je tak daleko větší pravděpodobnost, že deviantní chování bude trestat. Tyto závěry ovšem byly zpochybněny. Argumentuje se tím, že v řadě situací si jedinci nepřejí uvalit sankce na deviantní členy skupiny, protože cena těchto sankcí by byla ve srovnání s konečným výsledkem příliš vysoká. Lidé si jsou vědomi tohoto nebezpečí a jsou od užití sankcí odrazováni. Sankce totiž mohou zvýšit riziko, že deviant bude skupině „oplácet“.

Sankce také vyžadují nemalé zdroje, které by jinak mohly být užity daleko užitečněji, např. při „výhodných směnách“ materiální či nemateriální povahy. V kohesnějších skupinách jedinci totiž budou preferovat spíše „budování osobních vztahů jež jsou privátně uspokojující“ než užívání „sociálních vazeb k posilování skupinových závazků“.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že lidé si jsou vědomi rizika uvalení sankcí na členy vlastní, kohesivní skupiny. Máme také dobrý důvod se domnívat, že cena kohese zvyšuje cenu sankcionování a zároveň snižuje četnost užívání sankcí.

Otázku, proč navzdory vysoké ceně za sankci se ve skupině s vysokou vnitřní kohesí sankce používají řeší např. Horne (2001). Zaměřuje se na mechanismy, které mohou případně kompenzovat vysokou cenu, kterou musí skupina za uvalení sankce zaplatit.

Výzkum skupinové kohese často probíhá experimentálně. Experimentální pohled sociální psychologie na malé skupiny tradičně považoval skupinovou kohesi za základ, podstatu „skupinovosti“. Ve své původní formulaci se skupinová kohese vztahovala k „souhrnu sil které působí na každého člena tak, aby zůstal ve skupině“ (Festinger, Schachter a Back, 1950; cituje Hogg, Harpie a Reynolds, 1995). „Souhrn“ zahrnoval řadu rozličných sil včetně atraktivity ke skupině, atraktivity ke členům skupiny a odměňování skupinové aktivity. Tato konceptualizace byla zjednodušena, takže

pozdější komentátoři souhlasili, aby skupinová kohese byla ztotožněna, jak operačně tak koncepčně, s „atraktivitou ke skupině“. Existuje také velká shoda v tom, že důraz v oblasti empirie a koncepce je ve skutečnosti na interpersonální atraktivitě. Tento argument je všeobecně presentován všude coby součást všeobecné diskuse redukcionismů sociálně psychologického chování sociální skupiny. Nejtradičnější a stávající formulace o skupinové soudržnosti stojí na modelu, podle kterého se lidé sdružují aby dosáhli cílů, které vyžadují vzájemně závislou interakci mezi jednotlivci, která pomocí vzájemného odměňování produkuje přitažlivost mezi jedinci. Ve skutečnosti je skupina souhrnem jedinců, kteří se vzájemně přitahují.

Naopak sociální identita nebo sebekategorizace pohlíží a analyzuje skupinu jakou soubor jednotlivců, kteří se kategorizují ve smyslu totožně sociální kategorizace. Sociální kategorizace sebe samého a ostatních způsobuje percepci a chování jako „depersonalizované“ ve smyslu relevantního skupinového prototypu. Pojem „depersonalizace“ ale nemá žádné negativní konotace a nemá co dočinění s „dehumanizací“ nebo „deindividuací“. Vztahuje se k procesu skrze který kognice, percepcie a chování jsou regulovány skupinovými standardy, mezi které např. patří skupinové normy, stereotypy atp. Sebekategorizace pak produkuje stereotypní vnímání, etnocentrismus a meziskupinovou diskriminaci. Těmito jevy se zabírám v samostatné kapitole věnované stereotypům.

3.1. SOCIÁLNÍ KOHESE

U otázky sociální kohese se velmi často poukazuje na její mnohovrstevnost a vícedimensiálnost. V mezních případech se o sociální kohesi hovoří dokonce jako o „hybridním“ konceptu. Je to dáno tím, že analýza sociální kohese se velmi často opírá o analýzu dat a díky tomu si udržuje legitimitu vědecké metody. Zároveň je pojem sociální kohese natolik flexibilní, aby se stal politickým tématem v širším slova smyslu. Koncept sociální kohese se v poslední době také stal oblíbeným tématem těch, kdo se věnují studiu globalizace, neboť pokles sociální soudržnosti je často považován za jeden z hlavních ukazatelů sociálních dopadů, které se globalizaci přiřítají.

Z pohledu jednotlivých oborů společenských věd je sociální kohese předmětem trvalého zájmu zkoumání především ze strany sociologie a psychologie. Často ale v odborné literatuře zaznívá názor, že téma sociální koheze není zcela pregnantně definováno. Zmatení definic v literatuře o sociální kohesi je ale symptomatické vzhledem ke komplexitě, která vyplývá z recipročních vztahů mezi fenomény vztahující se k rovině jedince a skupiny.

S určitostí ale můžeme říci, že sociální kohese je často analyzována a zkoumána ve smyslu širších otázek sociální stability, integrace a desintegrace.

Stávající analýzy sociální kohese vůči této problematice přistupují buď jako k vícedimensnímu fenoménu nebo jako ke skrytému konstruktu s mnohonásobnými indikátory. Stávající vícedimensní přístup k sociální kohesi ovšem neoslovuje problém integrování jedince na skupinové úrovni, tedy na úrovni na které je sociální kohese definována.

Dá se říci, že akademická literatura nám poskytuje podstatný vhled do konceptualizace sociální kohese, ačkoli na uspokojující a operativní definici se stále čeká. Do značné míry je to výsledek různých výzkumných zájmů v různých disciplínách. Např. většina sociologů se zajímá o systematickou otázku sociální integrace a stability a velmi dobře rozpracovali rámec pro měření skupinové kohese. Poněkud mešší pozornost věnují definování sociální kohese jako samostatnému jevu.

Ať už budeme definovat kohesi jakkoli, při jejím zkoumání lze vystopovat dva základní okruhy:

- jedincovy postoje k členství, tj. jeho motivace stát se členem skupiny, zůstat v ní, jeho identifikace se skupinou, míra loajality ke skupině, popř. další vztahy ke skupině jako celku nebo vztahy k jejím jednotlivým členům;
- chování členů skupiny, tj. jejich rozhodnutí skupinu udržovat, posílit, oslabit, odloučit se, udržovat nebo posilovat své členství nebo účast ve skupině, jejich vliv na ostatní členy, jejich závazky a vazby ke skupině.

Tomu odpovídá představa sociální koheze coby jevu, který je založen na myšlence nezbytné a silné sociální účasti a účasti v sociálních sítích, v životě v komunitě nebo organizacích a pocitu důvěry a solidarity, které by ulehčily kooperaci mezi jeho členy a napomohly redukovat problémy spojené s plněním pracovních povinností. Z mého úhlu pohledu k tomu, aby jedinec mohl čelit všem nástrahám pozorovatelské mise.

Na tomto místě bych rád věnoval další pozornost týkající se vzpomínané účasti v širokých sociálních sítích. V této souvislosti je dobré upozornit na skutečnost, že společenství, a to nejen v pozorovatelské misi, je velmi široké a zahrnuje celé spektrum sociálních vztahů od těch nejbližších s nimiž udržují důvěrné a intimní vztahy až po ty, které sotva registrujeme, nepojí nás s nimi úzké sociální vazby, známe je pouze „od vidění“. Studiu sociální sítě a jejímu definování v celé šíři spektra sociálních vztahů a jejich důležitosti se věnoval antropolog Jeremy Boissevain (Boissevain, 1974, cituje Bergman, 1995). V této souvislosti zdůrazňoval, že pro život člověka jsou důležité nejen intimní vztahy, ale i ty, které stojí v pomyslné hierarchii důležitosti poněkud v pozadí.

Jím spatřovaná sociální síť se tak sestává ze jádra, kterým je studovaná osoba. Nejbližší je jí intimní zóna A, do které jedinec zahrnuje blízké příbuzné a přátele se kterými je v aktivních úzkých a důvěrných vazbách. Intimní zóna B zahrnuje přátele a známé se kterými máme pasivnější, ale z hlediska emočního důležité vztahy. Toto dělení pokračuje tzv. „efektivní zónou“ do které jsou zahrnuty osoby důležité v pragmatickém slova smyslu kvůli ekonomickým či politickým důvodům a pro každodenní „logistiku“. Ještě vzdálenější, tzv. „nominální zóna“ zahrnuje známé a další osoby které jedinec zná, ale které nemají žádnou větší důležitost. V nejbližším prostoru (Extended Zone) stojí osoby na samém okraji vztahů. Jsou to jednoduše tváře, které jsou jedincem rozeznávány a v zásadě zařazovány.

Pro doložení široké koncepce studia sociální kohese s ohledem na jedince předkládám pro úplnost rozmanitost jejího zkoumání. Studie se mohou týkat taxonomií rozlišující kolektivistickou a individualistickou, orientace jejich členů s důrazem na předvídání skupinového členství a jejího výkonu. Psychologie osobnosti má pak sklony sumarizovat tyto rysy do tzv. „velké pětky“ (Big Five) osobnostní taxonomie. Tato taxonomie rozlišuje pět osobnostních dimenzí, které uvádím spolu s příslušnými vlastnostmi:

- Extroverze - schopnost být sociálně zdatný, asertivní a hovorný.
- Souhlasnost – být dobře naladěný, kooperativní, tolerantní.
- Uvědomění – pozorný, zodpovědný, organizovaný.
- Emoční stabilita – úzkostlivost, deprese, obavy, nejistota.
- Otevřenost k experimentu - zvědavý, originální, liberální.

S ohledem na celkovou šíři problematiky výzkumu vojenských pozorovatelů v zahraničních misích jsem takto detailně nepostupoval. Domníval jsem se, že zjišťování osobnostních dimenzí formou dotazníku by neposkytlo ucelená data ve kterých by se mohla osobnostní taxonomie ve zřetelné míře odrazit. Jinak ale považuji případné zkoumání osobnostních dimenzí jedince vhodného pro službu vojenského pozorovatele v zahraničí za velmi perspektivní.

4. STEREOTYPY

4.1 STEREOTYPY - MINORITA A MAJORITA

V této části své práce se budu zabírat problematikou stereotypů v kontextu migrace. Je třeba zdůraznit, že stereotypy jsou univerzální součástí kultury a postihují všechny sociální skupiny bez rozdílu. Z povahy tohoto specifického druhu pracovní migrace vyplývá, že vojenští pozorovatelé tvoří v zemi svého působení zřetelně menšinovou skupinu a je na dominantní skupině, tedy původním obyvatelstvu, jaký vůči této menšině zaujme postoj. Pokud si položíme otázku po smyslu zkoumání těchto procesů je příhodnou odpovědí, že současné komplexní společnosti jsou tvořeny menšinami.

Nyní si připomeňme hlavní rysy skupiny. Vedle počtu jedinců je skupina charakterizována stálou vnitřní interakcí. Jednání a reakce uvnitř skupiny způsobují vzájemné ovlivňování jejich členů a vymezují její autonomii. Dalším rysem je percepce skupiny jako celku i jejich jednotlivých členů jako skutečné entity. Dále to jsou postupně vytvářené cíle a vnitřní normy, jejichž porušení jednotlivcem je ostatními členy sankcionováno. *Problematice skupinových norem byla věnována Konečně jsou to afektivní vztahy, neboť skupina nikdy není vzájemně indiferentní nebo neutrální (Fraser, 1978).*

V kontextu etnických vztahů je menšinová skupina sociální kategorií v rámci národa, která má ve vztahu k ostatním skupinám kolektivní, přičítaný status a je objektem odlišného přístupu a chování. *To zcela potvrzuje moji osobní zkušenost, která se týká pohledu místního obyvatelstva na cizince - zaměstnance OSN. Na vojenské pozorovatele, které můžeme chápat jako svébytnou podskupinu onoho velkého „národa“ cizinců - zaměstnanců OSN - bylo místním obyvatelstvem jako na menšinovou skupinu skutečně pohlíženo.*

Udává se, že v případě negativního postoje k menšině může být výsledkem vládní politiky nebo sociálních zvyklostí, které mají obvykle formu negativní diskriminace nebo pronásledování. Výsledek interakce ale může být, například u programů afirmativní akce i opačný.

Rysy sociální skupiny vystupují zřetelně ve srovnání se sociální kategorií. Jestliže u sociální kategorie jsou členové definováni sociálně neutrálními rysy jako např. vada řeči, sociální skupina se sestává z lidí, kteří jsou spojeni jasnými principy a jsou navzájem svázáni formálními a institucionalizovanými pravidly, kdy práva a povinnosti jsou udávány řádem a dochází k vymezení vztahů s ostatními skupinami (Tajfel, H. 1981).

Skupin existuje celá řada, ovšem v kontextu problematiky imigrace vystupuje vedle rodiny do popředí především tzv. menšinová skupina. Ta je definována jako: " ... skupina lidí, která je od zbytku společnosti odlišovaná rasou, národností, náboženstvím nebo jazykem a která o sobě jako o odlišné skupině uvažuje, přičemž ostatními je rovněž chápána jako odlišná, navíc s negativními konotacemi".

V této souvislosti Tajfel uvádí, že by to neměla být v první řadě sociální, kulturní, ekonomická nebo jiná sféra, ale psychologické dopady těchto oblastí na příslušníky menšinové skupiny, jimiž se má sociální psychologie zabývat (Tajfel, 1981). Zároveň dodává, že příslušnost k menšinové skupině není dána pouze počtem členů, ale i jejím sociálním postavením. Příklad takového stavu se dá ilustrovat na situaci, která panovala více než čtyřicet let v Jihoafrické republice, kde početní menšina bělošského obyvatelstva byla ve společnosti faktickou většinou se všemi důsledky.

Především u migrantů platí, že utváření sociální skupiny je proces, na jehož počátku stojí vidění odlišnosti z pohledu majoritní společnosti na což může menšina reagovat tím, že toto vidění nemusí přijmout nebo ho přímo popírat. Tento proces může být dlouhodobý, spojený s vytvářením zřetelných vymezení, které jsou dány formálními institucionalizovanými pravidly a specifickými rysy neformálního sociálního chování.

Již existující menšinové sociální skupiny charakterizují Wagley a Harris jako: " ... podřízené části komplexních státních společenství se zvláštními fyzickými nebo kulturními rysy, jejichž četnost je v dominantních vrstvách společnosti nižší. Menšiny mají vědomí sebe samých a jsou spojeny sdílenými specifickými rysy, které jejím členům přináší znevýhodnění. Členství v menšině je přenášeno původem a je přisuzováno dalším generacím i v případě absence zřetelných kulturních nebo fyzických rysů. Příslušníci menšiny mají tendenci uzavírat sňatky v rámci skupiny" (Wagley, Harris, 1965, s.17).

Pochopitelně tak existují vnější a vnitřní kritéria pro členství v menšinové skupině, které jsou dány společnými stereotypy, systémy víry, vědomím sebe samých a identifikací. Tyto vnější a vnitřní kritéria vytváří neviditelné hranice, jejichž překročení je mnohem složitější a dlouhodobější než překročení hranic území státu. Tajfel v této souvislosti uvádí tři kritéria systému názoru o sobě a společnosti jejichž vytváření se projevuje v kategorizacích, které ve vydělování menšinové skupiny hrají velkou roli.

Prvním kritériem je kategorie "oddělenosti" z pohledu většinové i menšinové skupiny a přesvědčení o téměř nemožnosti jednotlivce svobodně se v rámci sociální mobility stát členem majoritní společnosti. Druhým kritériem je to: " ... že přiřazování k určité skupině, z valné části nezávislé na individuálních rozdílech takto označovaných lidí, pokud sdílejí definované kritéria minority (např. barvu pokožky, původu, jazyka atd.), má jisté sociální dopady, které jsou společné pro všechny, nebo většinu členů skupiny" (Tajfel, 1981, s. 314). Systém názorů se vztahuje k pohledu členů skupiny na sdílené rysy, které je oddělují od ostatních. Především je to ale nízký společenský status, který je imigrantům coby menšinové společenské skupině přičítán.

4.2 STEREOTYPY A KULTURA

V zemích s velkým počtem imigrantů existují velké kulturní rozdíly a řada etnických skupin. Svého času se například v zemích jako je Kanada a USA předpokládalo, že v průběhu urbanizace a industrializace budou etnické menšiny asimilovány nebo se rozplynou v "tavícím kotli". V poslední době jsou ale v tyto země svědky vzestupu etnicity a jak již etablované skupiny, tak i noví imigranti mají tendenci uchovat si svoji tradiční kulturu. Vzhledem k těmto trendům je zřejmé, že kulturní a jazyková různorodost se bude v těchto zemích rozvíjet.

V posledních letech se tento trend projevuje také v tom, že kultura významně vstupuje na pole psychologie, neboť může pomoci vysvětlit rozdíly v chování v různých společnostech. Spolu s uznáním faktu existence důležitých mezikulturních rozdílů mezi skupinami v rámci společenství které nacházíme uvnitř skupin, etnik a sociálních tříd, se sociální psychologie čím dál více soustřeďuje na chování v rámci různých společenství.

Soustřeďuje se především na kognitivní procesy, které uspořádávají naši zkušenost v sociálním prostředí a stojí ve středu pochopení sociálního chování. Právě stereotypy a stereotypizace v kognitivním procesu se nejúžeji váží s problematikou kulturních skupin (Moghaddam, Taylor, Wright, 1993). Častěji se pozornost obrací na stereotypy týkající se rasy, etnika, kultury a v poslední době i rolí pohlaví.

Stereotypy a jejich výzkum ale nejsou novou záležitostí. Jejich studium začalo v rámci sociální psychologie tím, že ta začala toto slovo užívat k označení představ, jimiž kategorizujeme svět. Tady je na místě říci co to stereotypy jsou a jak a proč je vytváříme.

Důvod, proč studiu stereotypů věnuji v rámci migrace pozornost je ten, že nejsou pouhými kognitivními funkcemi na úrovni jednotlivce, ale že jsou zároveň sociálním produktem skupinového života. Jsou kolektivními reprezentanty skupin, sdílené členy stereotypizující skupiny a odrážejí meziskupinové vztahy.

Stereotypy se v rámci sociální psychologie definují jako: " ... soubory rysů přisuzovaných sociálním skupinám" (Stephan 1985, s.200) nebo jako: " ... relativně rigidní a zjednodušené nebo jednostranné vnímání nebo koncipování aspektu reality,

zvláště pak osob nebo sociálních skupin" (English, English, 1958, s.253). Jsou přitom stabilní v prostoru a čase a mají svoji adaptivní funkci.

Je to právě každodenní adaptivní funkce sociálních stereotypů, která způsobuje odlišnost skupinové percepce v různých sociálních situacích. K tomuto tématu Ellemers a Knippenberg říkají: "... lidé udávají smysl svému každodennímu sociálnímu prostředí tím, že aktivují ty sociální kategorie nebo volí ty stereotypní skupinové rysy, které jsou v daném sociálním kontextu nejsmysluplnější nebo nejinformativnější" (Ellemers, van Knippenberg, 1997, s. 210).

Stereotypy vytváří každý a bez nich nejsme schopni ve světě fungovat a jsou průvodním jevem procesu individuace. V úvodní fázi vývoje, kdy dítě vnímá vše jako prodloužení self nastává posun, kdy si začíná pomalu uvědomovat svoji samostatnou identitu. V úvodních několika měsících života je pocit "jinakosti" přímo spojen s odpíráním požadavků, které dítě na svět, viděný jako prodloužené self, klade. Postupem času, kdy více rozlišuje mezi self a světem, se u něj zároveň objevuje úzkost coby důsledek strachu ze ztráty kontroly světa.

První kategorie, které dítě vytváří, jsou spojeny s vydělováním self a světa a jsou vnímány jako "dobré" self a "špatné" self, které značí svět a ztrátu kontroly nad ním. Tento proces je normálním vývojem osobnosti a zde také začíná veškeré naše stereotypní vnímání světa. Ono dělení na dobré a špatné nás tak začíná provázet celým životem a svět se postupně vydělí na my a oni, přičemž oni budou dobří nebo špatní.

Stereotypy se objevují, když je ohrožena integrace self. Jsou tak součástí způsobu, jak se vyrovnáváme s nestabilitou našeho vnímání světa. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že je rozdíl mezi patologickou stereotypizací a stereotypizací, kterou si chráníme naši iluzi kontroly self a světa (Gilman, 1985).

Teprve kultura, specifický způsob interakce s vnějším prostředím, dává stereotypům nejrůznější podobu. Ta vystupuje především v roli meziskupinového chování, které má v kontextu studia vztahu imigrantů a členů většinové společnosti důležité místo. Studium meziskupinové interakce tak vysvětluje jak a proč se někteří lidé chovají ve vztahu k jiné skupině. To také umožní vysvětlení důležitého rysu každé společnosti, kterým je sociální konflikt.

Je třeba zdůraznit, že stereotypy jsou mentálními reprezentanty světa a ovlivňují to, jaká informace o členech sociálních skupin a jejich chování je vyhledávána, které informaci má být věnována pozornost a která má být uchovávána. Tento tradiční přístup ke stereotypizaci v rámci individualistického přístupu je založen na kognitivním schématu. O kognitivních schématech Stangor a Schaller říkají, že: "... jsou abstraktními znalostmi struktur, které specifikují definování rysů a relevantních atributů daného konceptu. Jako reprezentanti sociálních skupin pak skupinová schémata jsou sbírkou přesvědčení o charakteristice sociální skupiny."

V rámci kolektivistického přístupu, který v sobě zahrnuje kulturní perspektivu, je sama společnost chápána jako základ pro uchovávání znalostí a stereotypů, které představují informace o sociálních skupinách. Kulturní přístup ke stereotypům se od individualistického liší v tom, že zatímco individualistický přístup se zaměřuje na osvojování stereotypů, které probíhá přímou interakcí jedince s ostatními, tak kulturní přístupy se zabírají tím, jakým způsobem jsou stereotypy osvojovány, přenášeny a jak u nich dochází ke změnám pomocí nepřímé interakce. Konkrétně se tím myslí, jakým způsobem se informace získávají od rodičů, vrstevníků, učitelů, masových médií a podobně (Stangor a Schaller, 1996).

Stereotypy jsou kategoriemi, které musí být chápány jako proces, který je zároveň kognitivní i sociální. Tajfel (1978) je označuje jako výsledek představ velkých sociálních skupin, postavených na bázi národa, rasy a náboženství a chápe je jako soubory fixních idejí a myšlenek sdílených členy jedné nebo více skupin, kterými vyjadřují mínění o členech jiné skupiny. Zároveň s tím uvádí i jejich zobecnění:

- Lidé vykazují překvapivou spolehlivost charakterizovat velké lidské skupiny v termínech několika poměrně hrubých "rysů" nebo společných atributů;
- Tyto charakterizace mají tendenci zůstat poměrně stabilní po poměrně dlouhé časové období;
- Mají tendenci se pomalu do určité míry měnit, coby funkce sociálních, politických nebo ekonomických změn;
- Při vzrůstu sociálního napětí mezi skupinami se stávají výraznější a nenávislnější;
- Děti jsou osvojovány a používány brzy předtím, než dojde k jasnému pochopení myšlenek definujících skupinu k níž samy náležejí;

- Při přítomnosti nízkého stupně nesnášenlivosti nepředstavují velký problém, ovšem je nesmírně náročné je modifikovat v případě sociálního napětí a konfliktu (Tajfel, 1978, s. 427).

Jestliže jsem v předchozích odstavcích popisoval co to stereotypy jsou a jaký mají kulturní kontext, považuji za důležité zaměřit se zároveň i na otázku jejich formování a mechanismů, které přispívají k jejich rozvoji.

V prvé řadě jsou stereotypy formovány kognitivními mechanismy. V tomto ohledu existují dva důvody, proč členy jiné skupiny řadíme do kategorií místo abychom je chápali jako individuality. Kategorizací jedince do určité skupiny ztrácíme možnost přičítat člověku informace na úrovni jedince, ale zároveň je jeho přiřazením k určité skupině získáme. Kategorizace tak bývá chápána jako: " ... kognitivní mechanismus, který je přirozeným důsledkem simultánní potřeby přijímatele jak redukovat, tak vytvářet dostupné informace" (Mackie, Hamilton, Susskind, Rosselli, 1996, s. 45).

Jako druhý důvod proč lidé kategorizují do skupin je vymezování a zároveň oceňování vlastní skupiny.

Dalším faktorem formující stereotypy jsou afektivní mechanismy. I když tradiční pohled chápe stereotypy především jako kognitivní procesy, alternativní názor říká, že afekty jsou do té míry neoddělitelně spojeny s percepcí skupiny, že jsou koncepcí stereotypů vlastní a že je těžké představit si skupinové stereotypy bez afektů a uvažovat o afektech jako o oddělené entitě (Mackie, Hamilton, Susskind, Rosselli, 1996).

Sociomotivační mechanismus je zase založen na předpokladu, že stereotypy vznikají tak, že se coby negativní představy o jiné skupině rozvíjí na základě potřeby jedince vypořádat se svým vnitřním konfliktem nebo nejistotou. Týká se to především teorie sociální identity, podle které sociální identita daná příslušností ke skupině přispívá k posilování sebeúcty jedince. Mechanismus sociální identity zabezpečuje motivy pro atribuci pozitivních rysů vlastní skupině a přičítá negativní rysy cizí skupině.

Stereotypy jsou také součástí kultury což je důsledek toho, že účast na kultuře je podmíněna přijetím přesvědčení o vlastní skupině a příslušnících cizí skupiny. O kulturním mechanismu při formování stereotypů Ehrlich napsal: " ... stereotypy o etnických skupinách se objevují jako součást sociálního dědictví společnosti. Jsou

přenášeny generacemi coby komponent akumulované znalosti... a žádný člověk nemůže ve společnosti vyrůst bez toho, aniž by se nenaučil stereotypy, které jsou přisuzovány hlavní etnické skupině" (Ehrlich, 1973, s. 35).

Hlavní zdroj získávání informací je úzce spjat s každodenní socializací a dítě si stereotypy osvojuje především v prostředí rodiny, přátel a masových médií.

Jedním ze stereotypů o vlastní skupině, který je úzce spjat s problematikou migrace a na kterém se dá dobře ilustrovat osvojování stereotypů v rané fázi života je preference, kterou dáváme vlastnímu národu. Studie Piageta a Weila ukázaly (1951), že dítě má ve věku šesti až sedmi let o národu jen velmi povšechnou a konfúzní představu. V návaznosti na tuto myšlenku se snažil Tajfel a kol. dokázat, že v tomto věku zároveň existuje dotvořená a konsensuální preference pro vlastní zemi.

Výzkum, kterého se zúčastnilo celkem 1256 dětí z šesti evropských zemí ve věku od šesti do dvanácti let se skládal ze dvou částí. V první části měly děti soubor dvaceti portrétních fotografií uspořádat do čtyř škál závislých na míře líbivosti či nelíbivosti. Ve druhé části bylo dítěti oznámeno, že některé z těchto fotografií znázorňují příslušníky jeho národa a vyzváno, aby fotografie utřídily do dvou oddílů na vlastní a cizí. Výsledek byl ten, že děti preferovaly ty osoby, které klasifikovaly jako příslušníky vlastního národa.

4.3 STEREOTYPY A PŘEDSUDKY

Do doby relativně nedávné byly stereotypy viděny jako kognitivně inferiorní nebo sociálně destruktivní procesy, což bylo do značné míry dáno kontextem doby v níž existovala a projevovala se značná rasová netolerance provázená myšlenkou asimilace. S jejím odmítnutím se objevily pojmy jako etnická diverzita, pluralita a multikulturalismus (Moghaddam, Taylor, Wright, 1993).

Přinejmenším mělo být v rámci sociální psychologie na stereotypy, předsudky a rasové postoje pohlíženo tak, že nemají být chápány jako důsledek agrese, která má svůj původ ve frustraci nebo v tendencích autoritativních osobnostních sklonů jedince, ale spíše jako důsledek vlivu socializace dítěte ve společnosti s převážně hostilními vztahy vůči etnickým minoritám (Milner, 1984). V takovém postoji vůči stereotypům, které byly chápány jako negativní jev tak i psychologové byli názoru, že by měly být odstraněny. Snaha o odstranění stereotypů bývá z dnešního pohledu dávána do souladu s asimilační perspektivou, protože jejich zlikvidování má zahrnovat i popírání kulturních rozdílů na nichž se stereotypy mají budovat (Taylor, 1991).

Stereotypy se tak dávaly a dávají do přímé souvislosti s předsudky a diskriminací. V této souvislosti je třeba jejich vzájemný vztah vysvětlit. Předsudek se chápe jako negativní vztah vůči celé kategorii lidí a zahrnuje postoje, myšlenky a názory, ale ne akci. Soustřeďuje se na celou rasovou nebo etnickou skupinu a nevytváří se na základě přímého setkání se skupinou nebo jejím členem, takže jeho vznik není podmíněn předchozím kontaktem.

Allport ho definuje jako: "... jednání, které je založeno na rozlišování vycházející z přirozených nebo sociálních kategorií, které nemají žádný vztah ke schopnostem, hodnotám nebo konkrétnímu chování jedince". (Allport, 1954, s. 54). Baron a Byrne zase předsudky definují jako: "... obvykle negativní postoj vůči členům určité skupiny vyplývající výhradně z příslušnosti k této skupině" (Baron a Byrne, 1997, s.23) Diskriminace už ale na rozdíl od předsudku v sobě chování, v jehož důsledku jsou odírána členům druhé skupiny privilegia, práva a příležitosti, zahrnuje (Schaefer, 1998).

Stereotypy a předsudky jsou také dávány do souvislosti s rozlišením, které se obvykle činí mezi myšlenkami nebo názory a postoji. V této souvislosti Stroebe a Insko říkají,

že:" ... stereotypy jsou názory o vlastnostech sociální skupiny nebo jejich členů, zatímco předsudek je obvykle konceptualizován jako negativní meziskupinový postoj" (Stroebe, Insko, 1989, s.8). Předsudek tak není, co si jedinec myslí o členech jiné skupiny ale to, co si jednotlivý člen určité skupiny myslí o členech druhé skupiny (Babad, Birnbaum, Benne, 1982).

Několik teorií předsudků předkládá Schaefer 1998). Jako první uvádí exploatační teorii vyrůstající z marxistické tradice, která zdůrazňuje vykořisťování nižších tříd coby základní rys kapitalistické společnosti. K exploatační teorii přiřazuje také tzv. "kastovní přístup". Termín kasta popisuje systém sociální nerovnosti v níž je status děděn a členové kasty tak mají malou příležitost změnit svoje sociální postavení.

Jako další uvádí teorii "obětního beránka". Ta říká, že jedinec, spíše než aby přijmul vinu za své selhání, přenáší zodpovědnost za toto selhání na nějakou zranitelnou skupinu. Teorie autoritářské osobnosti se zase pokouší o postižení rysů, kterými se člověk se sklony k předsudkům vyznačuje. Jsou to věrnost konvenčním hodnotám, nekritické přijímání autority a pozitivní postoj k moci a síle. Naopak normativní přístup namísto osobnostních faktorů bere v úvahu to, že předsudky jsou ovlivňovány společenskými normami a situacemi, které jsou tak zodpovědné za vztah k minoritám. Jsou to tedy společenské vlivy, které jsou za postoje a míru tolerance zodpovědné (Schaefer, 1998). Co je však pro Schaefera typické je jeho chápání stereotypů coby obsahu předsudků.

Toto pojetí se váže především na chápání role stereotypů coby příčiny sociálního konfliktu. Za zakladatele tohoto pohledu na roli stereotypů v meziskupinových vztazích se považuje M. Sherif, který v 50. letech prováděl na toto téma výzkumy a zformoval meziskupinovou perspektivu na předsudky a diskriminaci. Odmítnul myšlenku, že sociální konflikt je produktem individuálních nebo interpersonálních procesů a pohlížel na ně jako na zákonité odrazy charakteru vztahů mezi relevantními sociálními skupinami. Zejména poukázal na psychologickou diskontinuitu mezi jednáním člověka coby člena skupiny a jednotlivce a dal tak stereotypům jejich kolektivní rozměr (Bourhis, Turner, Gagnon, 1997).

Babat a kol. (1982) uvádí, že v koncepci předložené Sherifem, které byly posléze rozpracovány dalšími školami, se vždy objevují určité společné body. Je to především počáteční rozdíl mezi oceňováním vlastní a cizí skupiny, která nemusí být podložena

objektivními kritériemi a dále oceňování vlastní skupiny spolu se zvýšeným negativním hodnocením cizí skupiny při zvyšování vzájemného napětí.

Dále říká, že variabilita oceňování vlastní skupiny se spolu se zvyšující mírou konfliktu snižuje a indikuje tak větší solidaritu a netoleranci deviace v rámci každé skupiny. Konečně je to fakt, že účastníci se stávají vůči cizí skupině agresivnější spolu se zdánlivým oceňováním společnosti členů vlastní skupiny (Babad, Birnbaum, Benne, 1982).

Ze Sherifových výzkumů tak vyplývá zobecnění, že s formováním skupin a změnou meziskupinových vztahů se mění stereotypy o vlastní i cizí skupině. Objevují se, aby vyzvedávaly vlastní skupinu a konsolidovaly její soudržnost a „snižovaly“ cizí skupinu s tím, že její členy staví do určité sociální vzdálenosti. V jeho pojetí jsou tak stereotypy kolektivními reprezentanty skupinových vztahů a teorie meziskupinových konfliktů je pro pochopení stereotypů zásadní.

V návaznosti na sociální změny začaly být v poměrně nedávné době stereotypy viděny i z jiné perspektivy. Například Taylor a Lalonde v této souvislosti říkají, že: " ... stereotypy mohou být důležitým mechanismem pro uznání a vyjádření hrdosti při etnické odlišnosti" (Taylor, Lalonde, 1987, s. 365). Potvrzuje se tak, že stereotypy mohou mít sociálně vhodné dopady, pokud meziskupinová stereotypizace odráží vzájemnou přitažlivost zároveň s tím, že si každá skupina ponechá svoji kulturní odlišnost.

Změnu v nahlížení meziskupinových vztahů, vycházejících z chápání stereotypů jako zdroje meziskupinových konfliktů, přinesla "teorie sociální identity". I když rozvíjí Sherifovu perspektivu postavenou na tom, že sociální konflikt musí být vysvětlen jako funkce vztahů na úrovni skupin, teorie sociální identity se soustředila na rozdílný soubor procesů které ovlivňují meziskupinové vztahy.

Jestliže teorie vzájemné závislosti reprezentovaná Sherifem zdůrazňují strukturu vztahů mezi dvěma skupinami, teorie sociální identity poukazuje ke komplementární roli formování vnitřní identity, oceňování kolektivního self a sociálního srovnávání při rozlišujícím sociálním chování a etnocentrickém oceňování členů vlastní a cizí skupiny. Takový postup má velmi blízko k etnocentrickému, oceňujícímu aspektu sociální stereotypizace.

Teorie sociální identity tak říká, že: " ...vztah vzájemné závislosti mezi skupinami není nezbytnou podmínkou pro výskyt diskriminačního meziskupinového chování a stereotypů" (Bourhis, Turner, Gagnon, 1997, s. 274). Procesy sociální identity, jak se zdá, tak hrají v meziskupinovém chování svoji autonomní roli.

Tajfel spojuje sociální identitu se sociální kategorizací, sociálním srovnáním a psychologickou odlišností skupiny. Říká, že získávání hodnotových rozdílů mezi vlastní skupinou a ostatními skupinami je částí obecného procesu socializace. Zároveň navrhuje chápat sociální identitu člověka jako součást individuálního konceptu self, který se odvíjí od jeho znalosti členství sociální skupiny spolu s hodnotovou a emoční důležitostí, kterou tomuto členství přiřkládá (Tajfel, 1981, s.255).

V této souvislosti Dashevsky (1987) ve své studii o etnické identitě připomíná, že jak v sociologii, tak v sociální psychologii neexistuje vůči tomuto tématu jednotné stanovisko. Sociokulturní orientace reprezentuje makrosociologický přístup v němž je identita studována ve vztahu k sociální struktuře a kultuře. Předpokládá tak, že chování jednotlivce se odehrává v kontextu sociálních a kulturních systémů které variiují v čase a že sociální systém definuje vztah mezi jedinci, zatímco kulturní systém definuje vzájemná očekávání, která jedinci sdílejí.

Z těchto předpokladů odvíjí závěr, že lidské chování může být pochopeno jako výsledek kumulované historické zkušenosti, která utvářela sociální a kulturní systémy a že studium lidského chování v kontextu sociálních a kulturních systémů redukuje důležitost studia postojů, percepce, a koncepce self na individuální a interpersonální úrovni (Dashevsky, 1987, s. 174).

Dále rozvíjí pohled na etnickou identitu z interakčního a skupinově dynamického hlediska. Interakční pohled předpokládá, že člověk žije v symbolickém světě, kde osvojování znalostí dochází skrze symbolickou komunikaci a symboly se často vyskytují v celcích jako jsou např. role, které řídí naše chování. Z tohoto východiska pak dochází k závěru, že lidé mohou předjímat chování ostatních a přizpůsobit chování svoje a že lidé definují sebe ve vztahu k ostatním osobám.

Skupinově dynamické hledisko zase říká, že organizace percepčního světa jedince je závislá na stimulech z okolního světa, které zahrnují fyzické i sociální prostředí a že studium chování zahrnuje zkoumání sil, které jsou v daný moment aktivní. Na základě

uvedených přístupů tak dokládá, že studium etnické identity může mít několik teoretických východisek.

Babad zase upozorňuje na fakt, že sociální identita je komplexnější než skupinové členství. Zahrnuje silné představy a emoce o příslušnosti k určité skupině a přináší jedinci řadu symbolických významů. Sociální identita tak není pouhá pasivní příslušnost ke skupině. Uspokojuje pocit příslušnosti který vidí jako hlavní lidskou potřebu přímo ovlivňující jedincovu sebeúctu (Babad, Birnbaum, Benne, 1983).

Pokud se vrátím k tématu diskriminace, pak tento "aktivní předsudek" zaměřený vůči rasovým, etnickým, náboženským a dalším skupinám dostává v praxi řadu forem. V poslední době je to především tzv. "nový rasismus", který se zvláště v USA vyznačuje popíráním existence diskriminace k menšinám, antagonismem k požadavkům minorit na rovnocenné zacházení a odporem k zvláštním výhodám, které byly menšinovým skupinám udělovány.

Dalším příkladem diskriminace je tzv. tokenismus, což znamená zaměstnávání osob na základě jejich etnického původu nebo pohlaví, k čemuž jsou některé podniky v zámoří ze zákona nuceny. S tím jsou ale spojeny problémy, neboť lidé s předsudky mohou na tuto formu "pozitivní diskriminace" poukazovat jako na důkaz jejího vyřešení a na druhé straně dochází často k poškození sebedůvěry těch, kterým je tato pomoc určena (Baron, Byrne, 1997).

Tyto postupy, které jsou v praxi zaváděny na základě různých afirmativních akcí, mají i kontraproduktivní efekt. Někteří jedinci, kterým je odmítnut přístup ke vzdělávání a zaměstnání z toho důvodu, že byl upřednostněn např. kandidát jiné etnické skupiny, se cítí právě tak být obětmi diskriminace.

Předchozí teoretické přístupy k problematice sociálních stereotypů s přesahem do oblasti kultury mně budou v empirické části sloužit k rozpracování témat které souvisí především s kohesí skupin.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

Úvod do empirické části - POSTUP

Dotazník (*příloha č.1*) byl vypracován ke zjištění údajů o populaci mírových pozorovatelů, kteří se v letech 1989 až 2006 zúčastnili zahraničních misí organizovaných Organizací spojených národů (OSN) nebo Organizací pro spolupráci a bezpečnost v Evropě (OBSE). Populace čítá více než 800 osob. Přesné číslo populace nelze bohužel zjistit neboť přesná evidence vojenských pozorovatelů se nevedla. Je rovněž možné, že počet populace je pouhým odhadem, který vznikl počítáním „výjezdů“ samých, bez zohlednění o kolikátou misi příslušníka ozbrojených sil se jedná. Vzhledem ke skutečnosti, že řada pozorovatelů má za sebou dvě i více zahraničních misí, je možné, že celkový počet populace je ještě menší než uváděných cca 800 osob.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o sběr dat uvnitř organizace, požádal jsem oficiálně o spolupráci personální sekci ministerstva obrany, která oslovila mně neznámý počet respondentů – pracovníků resortu obrany. Nebylo mi sděleno, kolik jmen seznam personální sekce obsahoval a proto nemohu stanovit procento návratnosti. Mohu jen konstatovat, že dotazníky byly touto institucí rozesílány v elektronické formě s tím, že konečný počet vyplněných a mně předaných dotazníků činil 12.

Poté se oslovování respondentů ujalo Společné operační centrum MO. Tato instituce rozaslala 115 dotazníků, převážně v tištěné podobě. Návratnost činila 45%. Dalším zdrojem získávání respondentů pro mě byla tzv. metoda „sněhové koule“. V této souvislosti jsem se pokoušel získat informace především mezi respondenty, kteří již nejsou členy ozbrojených sil a většinou v zahraniční působili v první polovině 90. let 20. stol. Zde jsem postupně získal řadu krátkých jmenných seznamů od kolegů, kteří v tomto časovém úseku v zahraničních misích působili. Stojí za zmínku, že návratnost u respondentů, kde bylo v průvodním dopise zmíněno jméno kolegy od kterého jsem kontakt získal, byla velmi vysoká a činila cca 65%.

Konečný počet respondentů, kteří vyplnili celý dotazník, činil 95 osob. Vzhledem k celkové populaci, která činí cca 800 osob lze konstatovat, že se jedná o poměrně rozsáhlý vzorek, neboť činí cca 11% populace.

1. METODY VÝZKUMU

1.1 ZKOUMANÝ SOUBOR

Základní údaje

V *tabulce č.1* jsou uvedeny základní údaje o zkoumaném souboru. Pro potřeby dalšího srovnávání jsem rozdělil místa působení na tři základní oblasti: subsaharská Afrika, Irák a ostatní mise. V kategorii ostatní mise jsou zahrnuty tyto státy: Gruzie, země bývalé Jugoslávie a Tádžikistán.

Tabulka 1 Základní údaje o zkoumaném souboru v závislosti na místě působení respondentů

		f	%
celkem	pohlaví	žena	4,2%
		muž	95,8%
		celkem	100,0%
	nejvyšší dosažené vzdělání v době první služby v zahraničí	SŠ	9,5%
		VŠ	90,5%
		celkem	100,0%
	rodinný stav v době první služby v zahraničí	svobodný	20,0%
		ženatý	70,5%
		rozvedený	9,5%
		vdovec	0,0%
celkem		100,0%	
Afrika	pohlaví	žena	3,1%
		muž	96,9%
		celkem	100,0%
	nejvyšší dosažené vzdělání v době první služby v zahraničí	SŠ	12,5%
		VŠ	87,5%
		celkem	100,0%
	rodinný stav v době první služby v zahraničí	svobodný	15,6%
		ženatý	78,1%
		rozvedený	6,3%
		vdovec	0,0%
celkem		100,0%	
Irák	pohlaví	žena	2,6%
		muž	97,4%
		celkem	100,0%
	nejvyšší dosažené vzdělání v době první služby v zahraničí	SŠ	7,9%
		VŠ	92,1%
		celkem	100,0%
	rodinný stav v době první služby v zahraničí	svobodný	26,3%
		ženatý	65,8%
		rozvedený	7,9%
		vdovec	0,0%
celkem		100,0%	

	pohlaví	žena	2	8,0%
		muž	23	92,0%
		celkem	25	100,0%
ostatní	nejvyšší dosažené vzdělání v době první služby v zahraničí	SŠ	2	8,0%
		VŠ	23	92,0%
		celkem	25	100,0%
	rodinný stav v době první služby v zahraničí	svobodný	4	16,0%
		ženatý	17	68,0%
		rozvedený	4	16,0%
		vdovec	0	0,0%
		celkem	25	100,0%

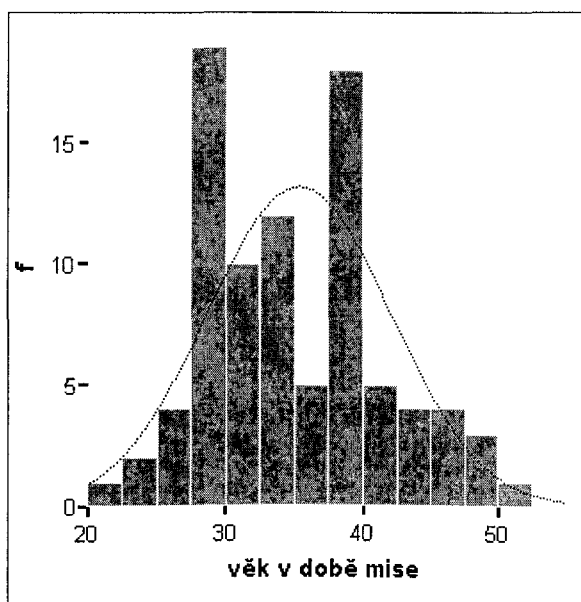
Věk v době nástupu do mise

Respondenti se zúčastnili mise průměrně ve věku cca 35½ roku (*tabulka č.2, graf č.1*).

Tabulka 2 Věk v době mise

N	Udalo	88
	Neudalo	7
Průměr		35,4
Std. odchylka		6,7
Minimum		21,0
Maximum		52,0

Graf 1 Věk v době mise

Následující tabulka (*tabulka č.3*) znázorňuje rozvrstvení věku respondentů v závislosti na proměnné vztahující se k místu jejich působení s tím, že nejmladšímu pozorovateli bylo v době nástupu 21, nejstaršímu 52 let.

Tabulka 3 Věk v době mise v závislosti na místě působení

		věk v době mise	
Afrika	N	32	
	M	36,20	
	SD	6,43	
skupina Irák	N	38	
	M	34,41	
	SD	6,51	
ostatní	N	25	
	M	35,67	
	SD	7,25	

Důvody ukončení mise

Údaje uvedené v další tabulce (*tabulka č.4*), které se týkají způsobu ukončení mise nepovažuji za zcela reprezentativní a uvádím je pouze pro ilustraci. K dnešnímu dni byli míroví pozorovatelé např. repatriováni z důvodu omezení nebo zrušení mírové mise z těchto zemí: v 90. letech 20. století se jednalo o misi UNOMIL v Libérii, v dubnu roku 2003 byla z důvodu vypuknutí válečného konfliktu zrušena mise UNGCI v Iráku

Tabulka 4 Důvody ukončení mise ve vztahu k místu působení

	skupina							
	Afrika		Irák		ostatní		celkem	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Rotace v řádném termínu	29	90,6%	31	81,6%	24	100,0%	84	89,4%
Repatriace z důvodu nemoci	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Repatriace, jejímž důvodem bylo omezení nebo zrušení mírové mise	2	6,3%	4	10,5%	0	0,0%	6	6,4%
Repatriace na základě ať už skutečných nebo vykonstruovaných důvodů	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Misi jsem ukončil předčasně na vlastní žádost	1	3,1%	3	7,9%	0	0,0%	4	4,3%

Aktivní služba

Tabulka 5 Počet respondentů v aktivní službě v závislosti na místě působení

		K dnešnímu dni jsem stále v aktivní službě			
		ano		ne	
Skupina	Afrika	12	37,5%	20	62,5%
	Irák	22	57,9%	16	42,1%
	ostatní	16	64,0%	9	36,0%
	celkem	50	52,6%	45	47,4%

Údaje v tabulce (*tabulka č.5*) ukazují poměr mezi respondenty, kteří ještě jsou nebo naopak již odešli z činné služby (údaje se vztahují k roku 2006). Zároveň ukazuje poměr mezi aktivní službou a místem působení. Největší podíl pozorovatelů, kteří odešli z činné služby (62%), se rekrutuje z těch, kteří sloužili v misích subsaharské Afriky.

Tuto skutečnost si vysvětlují tím, že značná část respondentů, která uváděla službu v některé z misí subsaharské Afriky, pracovala v této zeměpisné oblasti již na počátku devadesátých let. Od té doby uplynulo v mnoha případech více než patnáct let, což je v délce kariéry profesionálního vojáka často její větší část.

1.2 PROMĚNNÉ

1.2.1 CHUDOBA A JEJÍ MĚŘENÍ: ŠKÁLA CHUDOBY

Chudobu jsem charakterizoval jako souhrn těchto jevů:

1. Hmotný nedostatek a z něj vyplývající psychické a fyzické strádání.
2. Rodina, pro kterou je charakteristický vysoký počet dětí s menší schopností či ochotou se o ně postarat. Rozdílné chápání rolí mužů a žen.
3. Žebrání, podvodné získávání prostředků k životu.
4. Rezervovaný postoj k životu, který má pro jedince malou cenu.
5. Pasivita, fatalismus, tendence odevzdání vlastního osudu vyšší autoritě.
6. Akcentování přítomnosti při vnímání času
7. Hrubé chování vůči sobě navzájem.
8. Nedostatečná lékařská péče

Uvedených osm základních okruhů jsem v dotazníku rozvinul do **třinácti** otázek, které jsem respondentům předložil v této podobě:

- Panovala v zemi Vašeho působení všeobecná bída a hmotný nedostatek naprosté většiny místního obyvatelstva? (1a_3)
- Bylo pro zemi kde jste působil charakteristické časté fyzické a psychické strádání místních obyvatel způsobené nedávno ukončeným nebo přetrvávajícím válečným konfliktem? (2a_3)
- Bylo v zemi Vašeho působení časté žebrání dětí a dospělých na ulicích či jiných veřejných prostorech? (3a_3)
- Setkával jste se s tím, že místní obyvatelé se od Vás pokoušeli podvodným způsobem získat finanční obnos či jinou výhodu? (4a_3)
- Bylo pro místní obyvatele charakteristické myslet výhradně v kategorii „tady a teď“, nemyslet na budoucnost, na „pak“? (5a_3)
- Myslíte si, že lidský život měl pro lokální obyvatelstvo malou nebo téměř žádnou cenu? (6a_3)

- Byl pro místní rodiny typický vysoký počet dětí o které se rodiče často nemohli či nechťeli kvalitně postarat? (9a_3)
- Byla v místě Vašeho působení omezená dostupná lékařské péče a z toho vyplývající vyšší úmrtnost mezi lokálním obyvatelstvem? (10a_3)
- Bylo v zemi mého působení obvyklé tmářství, pověřčivost, mezní víra v nadpřirozené síly? (11a_3)
- Existoval mezi lokálním obyvatelstvem „rezervovaný postoj“ k vlastnímu životu, pro který bylo charakteristické např. zanedbávání péče o zdraví, promiskuita atd.?(12a_3)
- Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické pasivní odevzdání vlastního osudu do rukou vyšší autority (Bůh, osud, místní hodnostář, náčelník atp.)? (13a_3)
- Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické tvrdé, hrubé, nevybíravé chování vůči sobě navzájem? (14a_3)
- Bylo pro místní kulturu charakteristické velmi rozdílné chápání role mužů a žen?(15a_3)

Protože jsem očekával, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako **chudoba**. Škálu jsem vytvořil na základě průměru výše uvedených 13 položek. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

1 = určitě ne

2 = spíše ne

3 = spíše ano

4 = určitě ano

Škála je vysoce reliabilní: $\alpha = 0,876$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.6.

Tabulka 6 Chudoba

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	2,721	2,115	3,262	1,148	13
Korelace položek	0,352	-0,091	0,650	0,741	13

1.2.2 MĚŘENÍ PSYCHICKÉ ODOLNOSTI: ŠKÁLA RESISTENCE

Ke zjištění, jak se pozorovatelé vyrovnávali s některými aspekty místní kultury, jsem k dotazům týkajícím se chudoby přiřadil otázku: „**Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat“?**

- *Panovala v zemi Vašeho působení všeobecná bída a hmotný nedostatek naprosté většiny místního obyvatelstva?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1b_3)
- *Bylo pro zemi kde jste působil charakteristické časté fyzické a psychické strádání místních obyvatel způsobené nedávno ukončeným nebo přetrvávajícím válečným konfliktem?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (2b_3)
- *Bylo v zemi Vašeho působení časté žebrání dětí a dospělých na ulicích či jiných veřejných prostorech?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (3b_3)
- *Setkával jste se s tím, že místní obyvatelé se od Vás pokoušeli podvodným způsobem získat finanční obnos či jinou výhodu?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (4b_3)
- *Bylo pro místní obyvatele charakteristické myslet výhradně v kategorii „tady a teď“, nemyslet na budoucnost, na „pak“?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (5b_3)
- *Myslíte si, že lidský život měl pro lokální obyvatelstvo malou nebo téměř žádnou cenu?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (6b_3)
- *Byl pro místní rodiny typický vysoký počet dětí o které se rodiče často nemohli či nechtěli kvalitně postarat?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (9b_3)
- *Byla v místě Vašeho působení omezená dostupná lékařské péče a z toho vyplývající vyšší úmrtnost mezi lokálním obyvatelstvem?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (10b_3)
- *Bylo v zemi mého působení obvyklé tmářství, pověřčivost, mezní víra v nadpřirozené síly?* Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (11b_3)

- *Existoval mezi lokálním obyvatelstvem „rezervovaný postoj“ k vlastnímu životu, pro který bylo charakteristické např. zanedbávání péče o zdraví, promiskuita atd.? Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (12b_3)*
- *Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické pasivní odevzdání vlastního osudu do rukou vyšší autority (Bůh, osud, místní hodnostář, náčelník atp.)? Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (13b_3)*
- *Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické tvrdé, hrubé, nevybíravé chování vůči sobě navzájem? Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (14b_3)*
- *Bylo pro místní kulturu charakteristické velmi rozdílné chápání role mužů a žen? Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (15b_3)*

Protože jsem očekával, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako *rezistenci*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

- 1 = určitě ne
- 2 = spíše ne
- 3 = spíše ano
- 4 = určitě ano

I tato škála je vysoce reliabilní: $\alpha = 0,889$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č. 7.

Tabulka 7 Rezistence

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	1,884	1,494	2,235	,741	13
Korelace položek	0,383	0,062	0,834	0,772	13

1.2.3 MĚŘENÍ KOHEZE VLASTNÍ SKUPINY: ŠKÁLA NESOUDRŽNOSTI ČECHŮ

Ke zjištění subjektivního nahlížení koheze vlastní skupiny, Čechů - mírových pozorovatelů, působících ve stejné zemi jako respondent, jsem použil tyto otázky:

- Souhlasíte s tvrzením, že v zahraniční misi je největším nepřítelem Čecha zase jen Čech? (3_4)
- Vojáci jiných národů jsou v průběhu mise ve srovnání s námi Čechy více soudržnější a ve větší míře si pomáhají. Souhlasíte s tímto tvrzením? (4_4)
- Příslušníci sobě blízkých entit, jejichž hlavními rysy byly např. země původu, jazyk, kultura, náboženství, barva pleti apod. (např. Slované, Arabové, Afričané, Jihoameričané, muslimové atp.) tvořili v misi neformální společenství, jejíž příslušníci se navzájem podporovali. Souhlasíte s tímto tvrzením? (12_4)
- Pokud taková společenství existovala (viz předchozí otázka), vyznačovala se mimo jiné i jistým žebříčkem hodnot, které stanovovaly např. míru důvěryhodnosti členů jiných společenství. Souhlasíte s tímto tvrzením? (13_4)

Protože jsem očekával, že všechny 4 položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako *kohezi*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

- 1 = určitě nesouhlasím
- 2 = spíše nesouhlasím
- 3 = nedokážu odpovědět
- 4 = spíše souhlasím
- 5 = určitě souhlasím

Reliabilita celé škály $\alpha = 0,659$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.8.

Tabulka 8 Nesoudržnost Čechů

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	3,154	2,394	4,106	1,713	4
Korelace položek	0,329	0,110	0,493	0,383	4

1.2.4 MĚŘENÍ VNÍMÁNÍ OHROŽENÍ: ŠKÁLA OBAV/OHROŽENÍ

Při výkonu svých povinností se nelze ve válečných oblastech vyhnout zcela přirozené reakci na místní prostředí, kterou je pocit ohrožení. V této souvislosti mě jednak zajímalo do jaké míry pozorovatel ohrožení vnímá a zda míra subjektivního vnímání ohrožení souvisí s místem výkonu jeho služby.

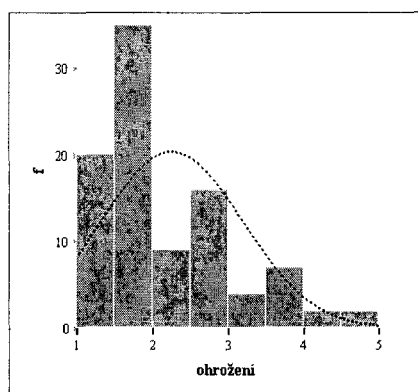
Pro zjištění těchto informací jsem na úvod vytvořil soubor z těchto položek:

- Pociťoval jste dlouhodobě obavu o svůj život? (19_4)
- Pociťoval jste obavu z toho, že padnete do zajetí? (20_4)
- Pociťoval jste obavu z možného onemocnění (AIDS, malárie, cholera apod.)? (21_4)

Protože jsem očekával, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako **obavy / ohrožení**. Škálu jsem vytvořil na základě průměru výše uvedených položek. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

- 1 = určitě nesouhlasím
 2 = spíše nesouhlasím
 3 = nedokážu odpovědět
 4 = spíše souhlasím
 5 = určitě souhlasím

Graf 2 Vnímání ohrožení

Reliabilita celé škály $\alpha = 0,664$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.9.

Tabulka 9 Měření vnímání ohrožení

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	2,248	1,947	2,819	,872	3
Korelace položek	0,439	0,294	0,674	0,380	3

1.2.5 ADAPTAČNÍ STRATEGIE

Adaptační strategie I - ŠKÁLA SOCIÁLNÍ OPORY

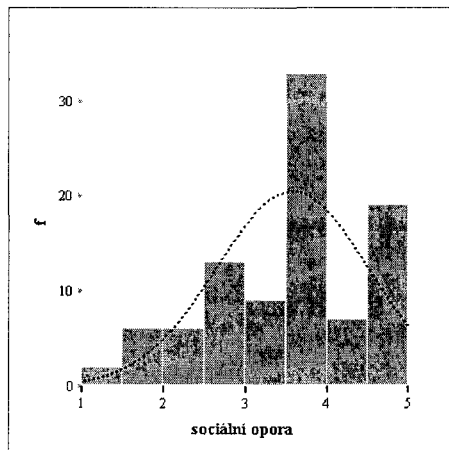
Následující čtyři škály se týkají adaptačních strategií, které vojenský pozorovatel během pobytu v cizí kultuře používá. Pro zjištění těchto informací jsem na úvod vytvořil soubor z položek., které jsem uvedl takto: „Podmínky života v zahraniční misi mně pomáhali překonat:“

- Moji nejbližší – přítelkyně, manželka, rodina, telefonní nebo písemný styk s ní. (1_5)
- Moji přátelé ve vlasti, telefonní a písemný styk s nimi. (2_5)
- Zaměstnavatel (Armáda České republiky), např. možnost alespoň telefonicky s českým seniorem pohovořit o svých problémech. (3_5)

Protože jsem očekával, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako *sociální oporu*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

- 1 = určitě nesouhlasím
- 2 = spíše nesouhlasím
- 3 = nedokážu odpovědět
- 4 = spíše souhlasím
- 5 = určitě souhlasím

Graf 3 Sociální opora

Škála je reliabilní: $\alpha = 0,626$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.10, rozložení odpovědí graf č.3.

Tabulka 10 Adaptační strategie I - Sociální opora

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	3,575	2,484	4,421	1,937	3
Korelace položek	0,367	0,314	0,458	0,143	3

Adaptační strategie II - OPORA = KOLEGOVÉ

Kromě podpory primárních a sekundárních skupin jsem věnoval pozornost těm sociálním skupinám, které jsou přítomny v místě působení a kterých je pozorovatel členem. Jde o společenství, které tvoří spolu s kolegy z dalších organizací působících v rámci té samé organizace (např. ONS, OBSE), nevládní organizace působící v místě, kolegové Češi i kolegové z týmu cizinci.

Pro zjištění těchto informací jsem vytvořil soubor z položek., které jsem uvedl takto: „Podmínky života v zahraniční misi mně pomáhali překonat:“

- Přátelé, kolegové a kolegyně z ostatních organizací OSN nebo nevládních organizací (NGO), kteří v místě rovněž působili. (9_5)
- Kolega/ kolegové v týmu – Čech/Češi. (10_5)
- Kolega/ kolegové v týmu – cizinec/cizinci. (11_5)

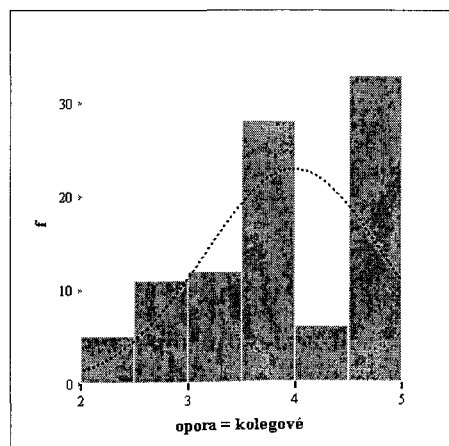
Protože jsem očekával, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako *opora = kolegové*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice: 1 = určitě nesouhlasím, ..., 5 = určitě souhlasím.

Reliabilita škály $\alpha = 0,605$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.11.

Tabulka 11 Adaptační strategie II - Opora = kolegové

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	3,986	3,737	4,274	,537	3
Korelace položek	0,350	0,276	0,435	0,159	3

Rozložení odpovědí ukazuje graf č.4.

Graf 4 Opora = kolegové

Adaptační strategie III - ŠKÁLA SVĚDOMITOSTI

Ke zjištění subjektivního nahlížení těchto pojmů vojenským pozorovatelem jsem respondentům předkládal tvrzení, které jsem uvedl následující větou: „Podmínky života v zahraniční misi mně pomáhalo překonat“:

- Snaha zodpovědně, iniciativně a důsledně plnit úkoly, které na mě zaměstnavatel (OSN/OBSE, popřípadě další organizace) kladl. (14_5)
- Vědomí, že i díky mně existuje šance, že v zemi mého působení dojde ke zlepšení situace místního obyvatelstva. (15_5)
- Vědomí, že reprezentuji Českou republiku. (17_5)
- Snaha dokázat, že příslušník Armády České republiky je skutečným profesionálem, který se přinejmenším vyrovná nebo je ve výkonu své služby mnohdy lepší než příslušníci jiných ozbrojených sil. (18_5)

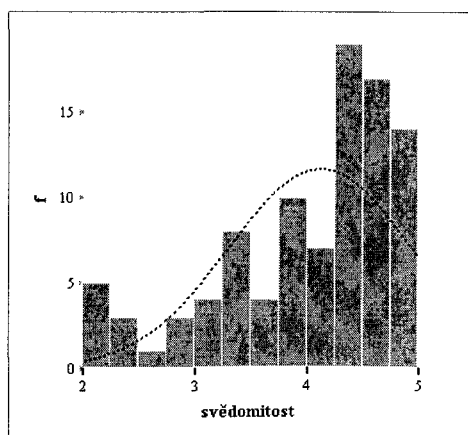
Protože položková analýza ukázala, že všechny položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich celkovou škálu, kterou označuji jako *svědomitost*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice: 1 = určitě nesouhlasím, ..., 5 = určitě souhlasím.

Škála je vysoce reliabilní $\alpha = 0,802$. Detailnější údaje o položkách a korelacích uvádí tabulka č.12.

Tabulka 12 Adaptační strategie III - Svědomitost

	Průměr	Minimum	Maximum	Rozpětí	Počet položek
Průměry položek	4,121	3,747	4,263	,516	4
Korelace položek	0,509	0,355	0,726	0,371	4

Rozložení odpovědí ukazuje graf č.5.

Graf 5 Svědomitost

Adaptační strategie IV - ŠKÁLA RELIGIOSITY

Vzhledem k tomu, že se populace pozorovatelů neliší od běžné populace, nepředpokládal jsem, že by religiozita hrála v rámci adaptace vůči místní podmínkám zásadní roli. Přesto jsem se chtěl o svém předpokladu ujistit. Ke zjištění této specifické formy adaptace na místní prostředí jsem použil následující tvrzení, které jsem uvedl takto:

Podmínky života v zahraniční misi mně pomáhaly překonat:

- Úvahy o tom, co mě přesahuje, víra ve vyšší moc, Boha. (6_5)

Účast na bohoslužbách. (7_5)

Protože jsem očekával, že obě položky měří podobné jevy, vytvořil jsem z nich škálu, kterou označuji jako *religiositu*. Všechny položky byly hodnoceny pomocí stejné stupnice:

1 = určitě nesouhlasím

2 = spíše nesouhlasím

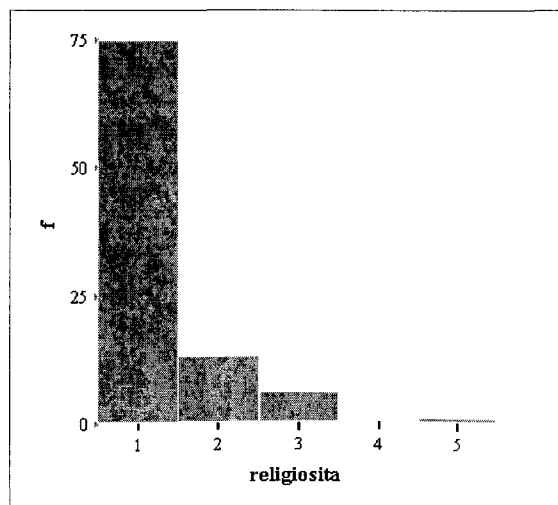
3 = nedokážu odpovědět

4 = spíše souhlasím

5 = určitě souhlasím

Tyto dvě položky spolu korelovaly středně silně: $r = 0,420$ ($\alpha = 0,564$). Rozložení odpovědí ukazuje graf č.6, přehled odpovědí na jednotlivé otázky tabulky č.13 a 14.

Graf 6 Religiozita

Tabulka 13 Úvahy o tom, co mě přesahuje, víra ve vyšší moc, Boha

	Počet	%	Udalo %
Podmínky života v zahraniční misi mi pomáhali překonat úvahy o tom, co mě přesahuje, víra ve vyšší moc, Boha	určitě nesouhlasím	59	62,1
	spíše nesouhlasím	23	24,2
	nedokážu odpovědět	6	6,3
	spíše souhlasím	4	4,2
	určitě souhlasím	3	3,2
	Celkem	95	100,0

Tabulka 14 Účast na bohoslužbách

	Počet	%	Udalo %
Podmínky života v zahraniční misi mi pomáhali překonat účast na bohoslužbách	určitě nesouhlasím	82	86,3
	spíše nesouhlasím	8	8,4
	nedokážu odpovědět	2	2,1
	spíše souhlasím	2	2,1
	určitě souhlasím	1	1,1
	Celkem	95	100,0

Údaje vzpomenuté v tabulce reflektují výzkumy, které se týkaly religiozity v rámci celku české populace. Ve shodě s tímto výzkumem se potvrzuje, že pravidelnou účast na bohoslužbách přiznává ne více než 4% obyvatelstva (viz Spousta, 1999).

Dlužno podotknout, že v rámci Armády České republiky existuje od roku 1998 institut Duchovní služby (není evangelizační) z jehož řad se rekrutují vojenští kaplani, kteří jsou součástí vojenských kontingentů v zahraničí. V případě duchovních potřeb ale vojenský pozorovatel tak jako v řadě dalších oblastí sám na sebe.

2. VÝSLEDKY VÝZKUMU

V empirické části své disertační práce se budu zabírat problémy, které mají v rámci všech zahraničních misí univerzální platnost. Toto kritérium pro mne bylo nutností kvůli různorodosti populace se kterou jsem musel pracovat. Tato populace silně variovala v čase a prostoru. Konkrétně to např. znamenalo zohlednit sedmnáct let novodobé historie této služby včetně geografického prostoru sahajícího od oblasti subsaharské Afriky přes státy bývalé Jugoslávie, Gruzie a Iráku.

Na úvod jsem zařadil universální téma platné pro všechny státy, které prošly válečným konfliktem a tím je chudoba. V prvé řadě mě zajímalo její subjektivní vnímání. Jako další krok bude postižení obranného mechanismu – resistance, kterou si pozorovatel vůči bídě a dalším negativním jevům v misi musí vytvořit. Z míry resistance a vztahu k další jevům se pokusím zohlednit ty skutečnosti, které přispívají k přiměřené adaptaci.

Pro práci pozorovatele je příznačná větší či menší míra ohrožení vyplývající ze skutečnosti, že se pohybuje v oblastech postižených válečným konfliktem. V tomto ohledu se pokusím zjistit subjektivní vnímání pocitu ohrožení a nalézt souvislosti s dalšími jevy.

Vzhledem k tomu, že služba vojenského pozorovatele probíhá výhradně v týmu, nemohl jsem vynechat ani toto téma a proto jsem se soustředil především na míru koheze v malých multikulturních týmech - skupinách - ve kterých pozorovatel tráví svůj celý pracovní čas. Svě místo má v této práci také postižení autostereotypu na úrovni vlastní skupiny a analyzoval jsem kohesi vlastního etnika - Čechů - v prostředí zahraniční mise.

Na problematiku soudržnosti či nesoudržnosti Čechů v zahraničních misích navazuje otázka identifikace se svojí národní skupinou. Docházím tak k pocitu vlastenectví, který zkoumám primárně v kontextu adaptace a hledám další souvislosti v sociální oblasti.

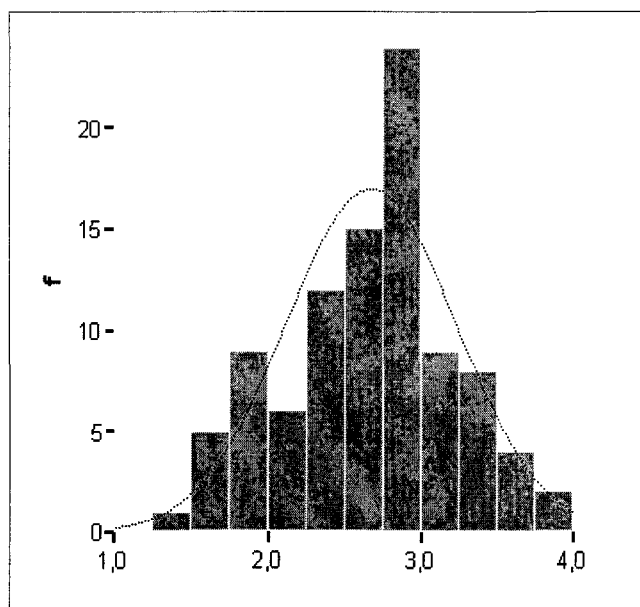
Nemohl jsem ani opomenout téma hodnot, kde jsem u větší části respondentů předpokládal po návratu do vlasti změnu v jejich žebříčku. Zda tato změna nastala a čím byla případně dána je rovněž obsaženo v empirické části mé práce.

2.1. KONFRONTACE POZOROVATELE S BÍDOU

V této části své práce se soustředím na jevy, které jsou typické pro každou válečnou nebo post-válečnou zemi a které ve svém celku označuji jako **chudobu**. Pro potřeby výzkumu definuji chudobu jako souhrn jevů, které jsou v intenzivní míře přítomny v místní kultuře, která je ovlivňována nestabilní politickou a z toho vyplývající situací a ve své většině prochází poválečným obdobím. Bídu nezkoumám na objektivním kvantitativním základě. Východiskem je mi její subjektivní nahlížení ze strany vojenského pozorovatele.

Principy sestavení škály chudoby uvádím v části metod. Rozložení odpovědí v celé škále ukazuje graf č.7.

Graf 7 Subjektivní vnímání chudoby v místě mise

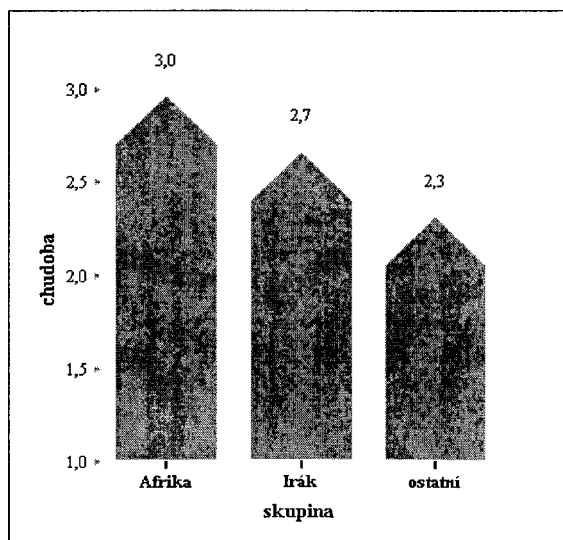
Průměr (M) škály je 2,67, standardní odchylka (SD) 0,56. Odpovědi více než 65 % (65,3 %) respondentů ležely nad středem škály, tj. cca **2/3** respondentů se s chudobou setkala.

2.1.1. LOKALITA A CHUDOBA

Z důvodu rozlišení subjektivního vnímání bídy v místních kulturách jsem pracovní rozdělení respondentů do tří skupin podle místa jejich působení, a to subsaharská Afrika, Irák a ostatní. Zároveň jsem si stanovil tuto hypotézu: „**Subjektivní vnímání chudoby bude nejvyšší u respondentů, kteří pracovali v zemích subsaharské Afriky, následovat bude Irák, subjektivně budou nejméně vnímat bídu respondenti zahrnutí v kategorii „ostatní“.**

Ke stanovení uvedeného pořadí mě vedly tyto skutečnosti - státy subsaharské Afriky již dlouhodobě patří mezi nejchudší země světa (bližší informace viz např. *Statistic Profiles of the Lest Developed Countries, United Nations, New York 2005*). Naopak jsem byl přesvědčen, že oblast pracovní označená jako „ostatní“, zahrnující respondenty kteří působili v Gruzii a v zemích bývalé Jugoslávie, bude co do intenzity vnímána jako nejméně chudobná.

Graf 8 Intenzita vnímání chudoby v závislosti na místě působení

Graf č. 8 potvrzuje platnost hypotézy, kterou jsem si stanovil. Tj. že nejméně intenzivněji je bída v místě působení vnímána v Africe, poté v Iráku a nakonec v ostatních zemích (Gruzie, státy bývalé Jugoslávie).

Výsledky formálního testu této hypotézy uvádí tabulka č.15.

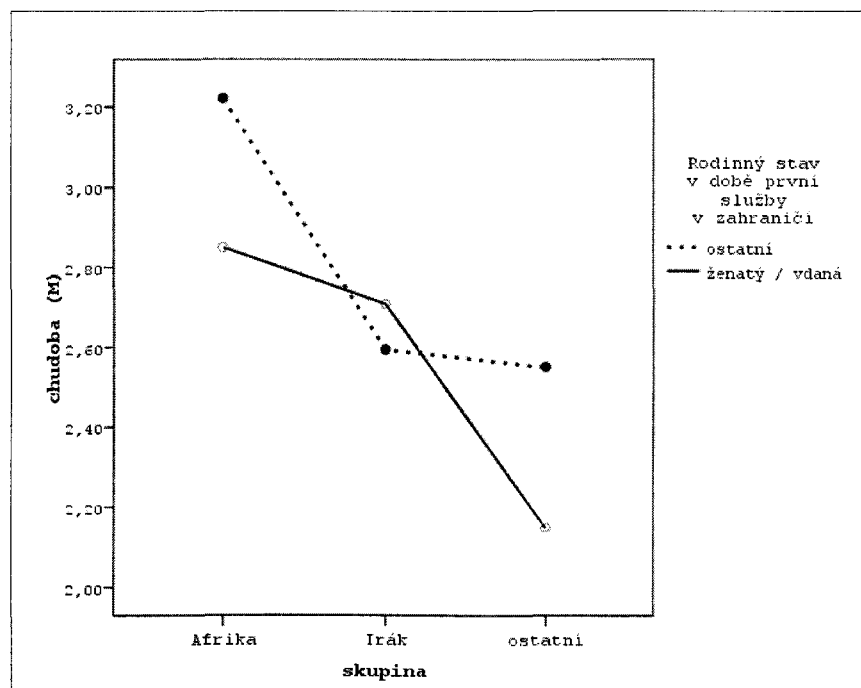
Tabulka 15 Vnímání chudoby v závislosti na místě působení

	df	MS	F	p
celý model	6	1,230	5,357	0,000
skupina	2	2,524	10,988	0,000
rodinný stav	1	0,793	3,452	0,067
věk	1	0,014	0,060	0,807
skupina * rodinný stav	2	0,564	2,456	0,092
chyba	81	0,230		
celkem	87			

Celkově tento model vysvětluje 23,1 % variance kritéria ($\text{adj. } R^2 = 0,231$).

Překvapivý je vliv rodinného stavu. Pro účely zkoumání jsem původně čtyři kategorie rodinného stavu zredukoval na dvě, a to na ženatý/vdaná a ostatní. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi respondenty nebyl žádný vdovec, proměnná ostatní tak zahrnuje svobodné a rozvedené.

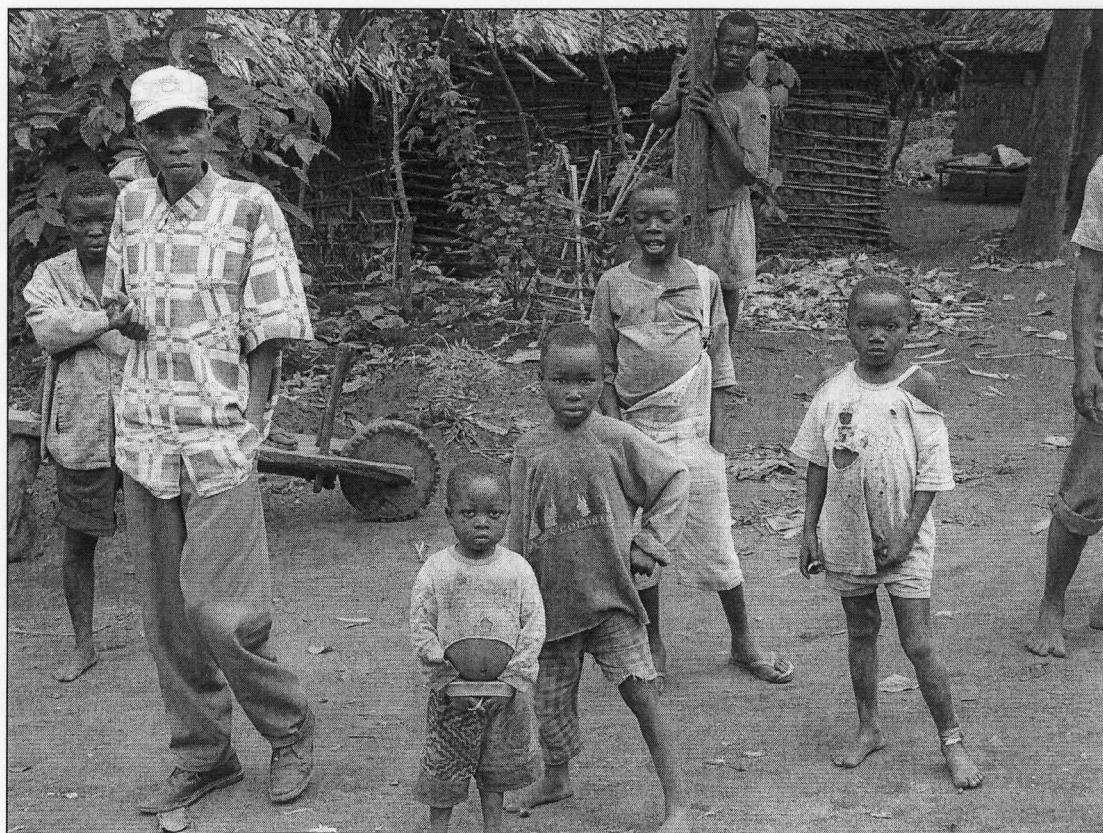
Graf 9 Subjektivní vnímání chudoby ve vztahu k místě působení a v závislosti na rodinném stavu v době mise

Na grafu č.9 můžeme sledovat souvislost mezi subjektivním vnímáním chudoby v místní kultuře v oblastech působení pozorovatele (subsaharská Afrika, Irák a ostatní země). Ukázalo se, že v případě ženatých respondentů jsou hodnoty vnímání chudoby v průměru nižší než u svobodných a rozvedených.

Pokusil jsem se tento jev vysvětlit tím, že jsou ženatí muži (a vdané ženy) resistantnější než muži svobodní / rozvedení. To potvrzuje kladná korelace mezi těmito dvěma proměnnými ($r = 0,178$; $p = 0,085$). Vložil jsem proto do analýzy jako kovariantu škálu resistance. Výsledky jsou v souladu s touto hypotézou – při kontrole resistance se stal vztah mezi rodinným stavem a vnímáním chudoby nevýznamný ($F_{(1/80)} = 1,06$; $p = 0,306$). S mírnou nadsázkou lze tedy říci, že manželství – které je často spojeno s náročnými situacemi – činí jedince zřejmě odolnějším vůči utrpení, zvyšuje jeho míru tolerance. (Alternativním vysvětlením je, že do manželství vstupují nebo v manželství vydrží resistantnější jedinci.)

Obrázek 1 Chudoba - ilustrční foto (Demokratická republika Kongo)

2.1.2 CHUDOBA A RESIGNACE OBYVATELSTVA

Dlouhotrvající válečné konflikty vedou k prohloubení závislosti místního obyvatelstva na humanitární či jiné pomoci. Tento jev vede k potlačování vlastní iniciativy a samostatnosti.

Jedním z důsledků, s nímž se pozorovatel často setkává, je připsání role protektora či „bohatého cizince“. Vojenský pozorovatel se tak musí vyrovnat s tlakem okolí, které se mu mnohdy snaží tuto roli vnutit. Očekává se od něj, že se jako bohatý cizinec stane patronem jedince, rodiny, organizace, náboženského spolku atp. a bude ho podporovat finančně nebo v jeho prospěch prosazovat svoji domnělou či skutečnou moc. Z tohoto důvodu jsem do dotazníku zařadil otázku: „Existovalo očekávání místního obyvatelstva, že budete plnit roli, která Vám jím byla již předem určena, neboť byla součástí místní kultury? Například že se jako „bohatý cizinec“ stanete patronem jedince, rodiny, organizace, náboženského spolku atp. a bude ho finančně či jiným způsobem podporovat?“

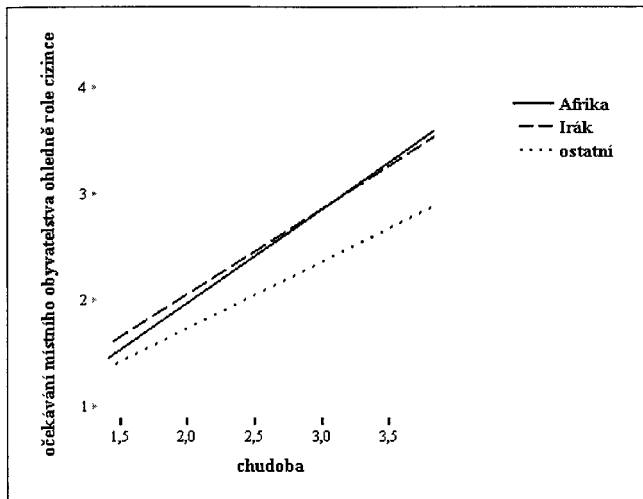
Tabulka 16 Očekávání místního obyvatelstva týkající se plnění předem určené role pozorovatele

	N	%	kumulativní %
odpovědi	určitě ne	17	17,9
	spíše ne	32	51,6
	spíše ano	29	82,1
	určitě ano	17	100,0
celkem	95	100,0	

Data v tabulce č.16 ukazují, že se s tímto jevem setkala cca 50 % respondentů. Protože jsem očekával, že intenzita tohoto jevu souvisí s intenzitou chudoby, vypočetl jsem korelaci této proměnné se škálou chudoby. Získal jsem číslo $r = 0,502$ ($p < 0,001$).

Graficky tuto souvislost – zvláště pro jednotlivé lokality – vyjadřuje graf č. 10.

Graf 10 Očekávání místního obyvatelstva, že vojenský pozorovatel bude plnit předem danou roli v korelaci s chudobou a s místem působení

Z údajů znázorněných v grafu vyplývá, že s nárůstem bídy roste pravděpodobnost, že místní obyvatelstvo bude od vojenského pozorovatele očekávat plnění role „bohatého cizince“. Podle mých osobních zkušeností z mise MONUC v Demokratické republice Kongo byl tento jev – očekávání paternalistické chování od „bílého Evropana“ ze strany místních obyvatel – podle dostupných zpráv součástí místní kultury již v době před vypuknutím válečného konfliktu a válkou byl jen akcelerován. Ve zbylých dvou sledovaných oblastech (Irák a „ostatní“) je podle struktury odpovědí respondentů tento jev rovněž velmi častý a i zde platí pozitivní korelace mezi mírou pociťované bídy a četností jevu „bohatý cizinec“.

Stres v chudších oblastech je tak v životě vojenského pozorovatele umocněn nutností vyrovnat se s touto rozporuplnou rolí. Její přijímání znamená na obecné úrovni podporování závislosti a pasivity obyvatel, její odmítání ohrožuje dobré vztahy mezi misí a obyvateli.

2.1.3 CHUDOBA LOKALITY A KVALITA ŽIVOTA POZOROVATELE

Chudoba lokality ovšem ovlivňuje kvalitu života samotného pozorovatele i přímo. To dokládají odpovědi na další tři otázky. První z nich, prozaická, zkoumá souvislosti s *kvalitou stravování*. Otázka zněla: „Odpovídalo stravování v místě většinou standardním evropským normám?“ Rozložení odpovědí uvádím v tabulce č.17.

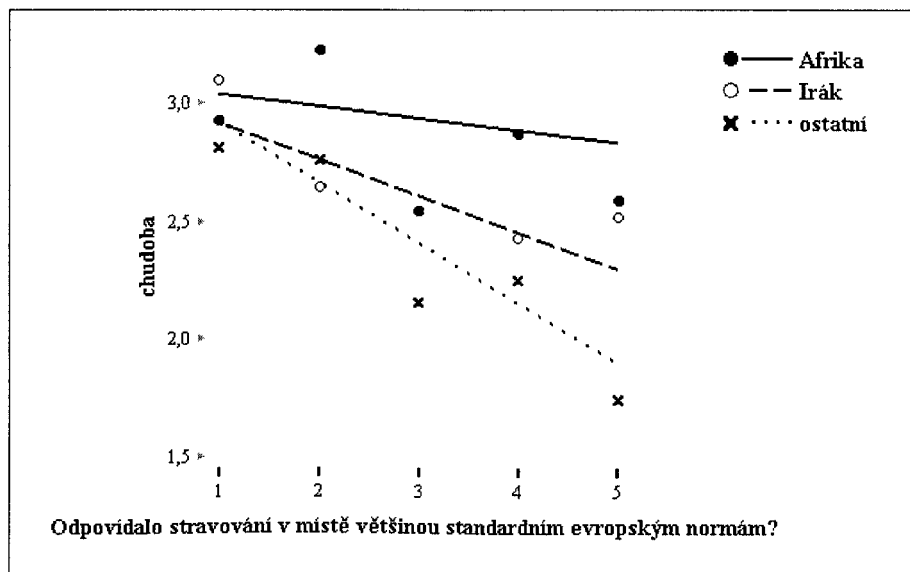
Tabulka 17 Možnost kvalitního stravování dle evropských norem v závislosti na místě působení mise

	Skupina							
	Afrika		Irák		ostatní		celkem	
určitě nesouhlasím	12	37,5%	8	21,1%	4	16,0%	24	25,3%
spíše nesouhlasím	9	28,1%	16	42,1%	4	16,0%	29	30,5%
nedokážu odpovědět	1	3,1%	0	,0%	1	4,0%	2	2,1%
spíše souhlasím	9	28,1%	11	28,9%	11	44,0%	31	32,6%
určitě souhlasím	1	3,1%	3	7,9%	5	20,0%	9	9,5%
celkem	32	100,0%	38	100,0%	25	100,0%	95	100,0%

V Africe a Iráku odpovídají cca 2/3, že nikoliv.

Možnost kvalitního stravování patrně ovlivňuje do určité míry vnímání bídy v dané lokalitě ($r = -0,470$; $p < 0,001$). – graf.č.11

Graf 11 Souvislost možnosti kvalitního stravování a vnímání bídy v závislosti na místě působení mise

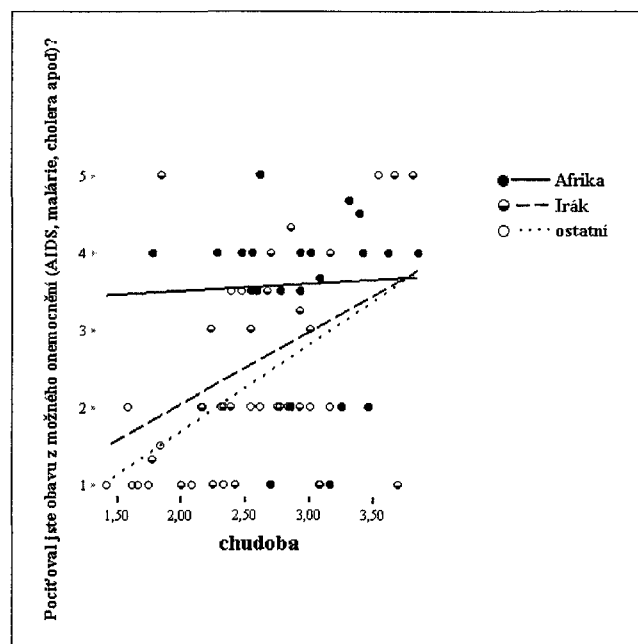
Záporná korelace mezi subjektivním vnímáním bídy v místě a možností stravovat se podle evropských norem je dána charakterem práce vojenského pozorovatele. Mnohdy je v tomto směru odkázán jen na sebe, často nejsou v místě jeho působení dostupné ani běžné potraviny a suroviny. Pokud přece jen v místě existují restaurace, většinou (přínejmenším v subsaharské Africe) se nedá mluvit ani o základních hygienických normách v evropském slova smyslu.

Pokud pozorovatelé případně trpí nedostatkem kvalitní potravy, adaptují se velmi často pomocí změny standardů – začnou porovnávat *místní* restaurace, dnešní oběd se včerejším atp.

Obecně platí, že v čím chudší lokalitě pozorovatel působí, tím se celkově cítí ohroženější. *Korelace škály chudoby se škálou ohrožení činí $r = 0,365$; $p < 0,01$.*

Jedním z dalších faktorů, který souvisí s chudobou dané lokality, a který někdy sužuje pozorovatele, je **strach z možného onemocnění** (AIDS, malárie, cholera apod.). Čím je lokalita pokládána za chudší, tím více je spojena se strachem z různých nebezpečí tohoto rázu ($r = 0,422$; $p < 0,01$) – graf č.12.

Graf 12 Strach z onemocnění ve vztahu k chudobě a v závislosti na místě působení mise

Vztah intenzivnějšího vnímání bídy a větších obav pozorovatele z možného onemocnění považují za logický a reálný. Vyplyvá z faktu méně dostupné lékařské péče, pitné vody, nedostatečné hygieny a hrozby epidemií. Ačkoli z mých osobních

zkušeností vyplývá, že lékařská péče o vojenské pozorovatele je relativně dostupná a pokud není zabezpečena zaměstnavatelem (OSN, OBSE) bezprostředně, v místě služby v naprosté většině případů působí nevládní organizace, které v případě zranění či nemoci mohou pomoci. Obecně zde ale hraje velkou roli skutečnost, že péči o zdraví pozorovatel přisuzuje velký význam.

Na druhé straně zde může hrát roli skrytá **obava o život**. I když na otázku, zda pociťuje **dlouhodobě** obavu o svůj život, odpovídá v průměru 84 % respondentů ve škále spíše ne nebo určitě ne a korelace otázky dlouhodobé obavy o vlastní život s bídou v místě je nízká (0,106), skrytá obava o život zde může sehrát svou roli. Na druhé straně by vyjádření dlouhodobé obavy o život bylo překvapující. Pozorovatele by taková obava v očích kolegů i jeho samotného diskvalifikovala pro další službu.

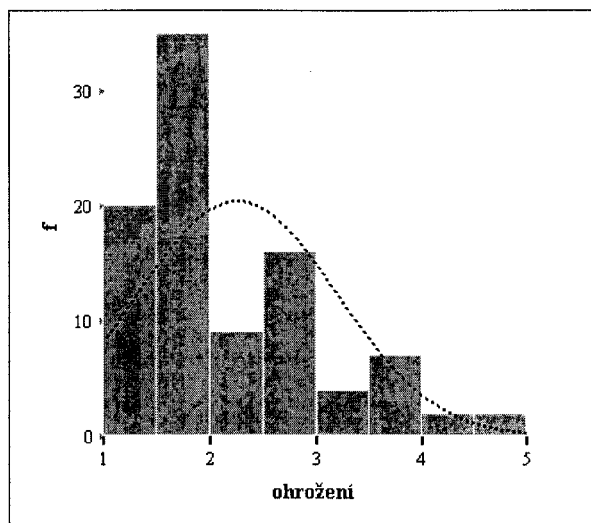
Byla zjištěna mírná korelace zvýšeného vnímání bídy s **obavou před padnutím do zajetí** ($r = 0,213$; $p < 0,05$). Z těch pozorovatelů, kteří udali dobu nástupu mise a zároveň přiznali obavy z padnutí do zajetí, udávám jako zajímavost, že žádný z nich nepůsobil v zahraniční misi po roce 2000. Přičítám to faktu, že z obecného povědomí se na počátku nového tisíciletí vytrácely případy českých pozorovatelů držených jako rukojmí v bývalé Jugoslávii i svého času hodně diskutovaný únos českého vojenského pozorovatele majora Jaroslava Kulíška v Gruzii v roce 1998.

Kvalitu života ztěžují pozorovatelům i další jevy související s chudobou lokality. Čím chudší lokalita, tím například menší šance obstarat si pitnou vodu ($r = -0,211$; $p < 0,05$) a tím častější onemocnění na některou exotickou nemoc (např. malárii, cholera, úplavici atp.; $r = 0,259$; $p < 0,05$).

2.2 POCIT OHROŽENÍ

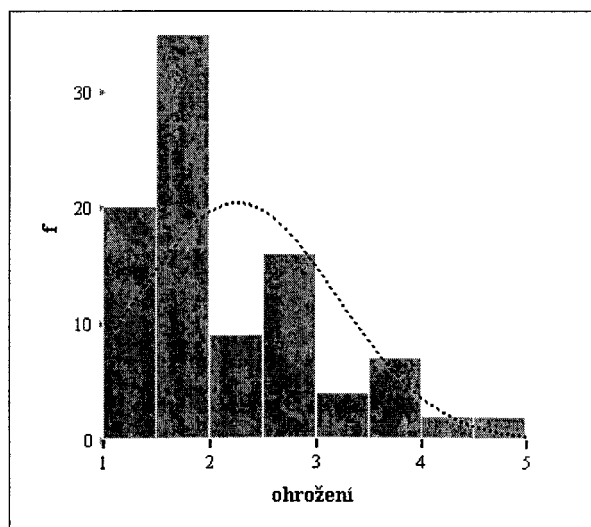
Údaje o pocitu ohrožení jsou zjednodušeně vyjádřeny v grafu č. 13. Průměrnou hodnotou za celou škálu bylo na pětibodové stupnici ($M =$) 2,26 se standardní odchylkou ($SD =$) 0,93.

Graf 13 Přítomnost pocitu ohrožení

Protože však toto rozložení vykazuje vysoce signifikantní zešikmení (0,828 se standardní chybou 0,247), provedl jsem jeho logaritmickou transformaci. Zešikmení po ní přestalo být signifikantní (graf č. 13a)

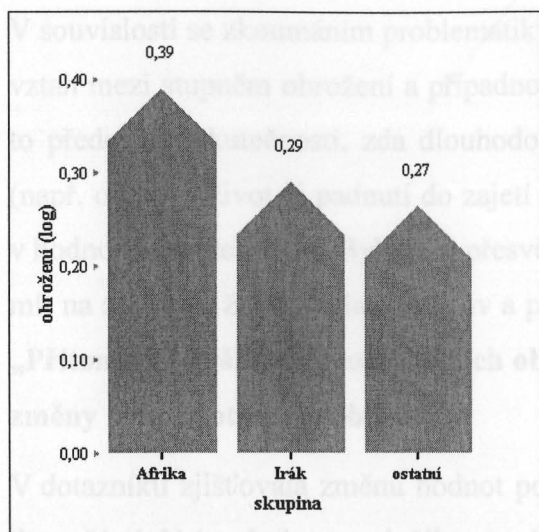
Graf 13a Přítomnost pocitu ohrožení

V dalších analýzách pracuji s tímto logaritmem ohrožení.

2.2.1 LOKALITA A POCITY Z OHROŽENÍ

Graf 14 Pocit ohrožení ve vztahu k místu působení

Statistický test vedl k potvrzení významnosti rozdílů mezi průměry ($F_{(2/92)} = 4,37$; $p < 0,02$). Při zahrnutí škály chudoby mezi prediktory se však ukázalo, že je vliv lokality na pocit ohrožení statisticky nevýznamný ($F_{(2/91)} = 1,77$; n. s.) a pravým prediktorem pocitu ohrožení se – v souladu s údaji v minulé části – ukázala být chudoba lokality ($F_{(1/91)} = 8,15$; $p < 0,01$) – graf č. 14.

Obrázek 2 Automobil pozorovatelů OSN po nájezdu na minu (DRK 2002)

2.2.2 DŮSLEDKY POCITŮ Z OHROŽENÍ

Vztah mezi pocitem ohrožení a změnou hodnot po návratu z mise

V souvislosti se zkoumáním problematiky ohrožení jsem si kladl otázku, zda lze nalézt vztah mezi stupněm ohrožení a případnou změnou v hodnotovém žebříčku. Týkalo se to především skutečnosti, zda dlouhodobější přítomnost některé z existenčních obav (např. obava o život či padnutí do zajetí atp.) se projeví po návratu do vlasti změnami v hodnotovém žebříčku. Byl jsem přesvědčen, že vyšší míra obav tohoto druhu bude mít na změny v žebříčku hodnot vliv a proto jsem si stanovil hypotézu v tomto znění: **„Přítomnost vyšší míry existenčních obav způsobí po návratu z mise ve vyšší míře změny v hodnotovém žebříčku“.**

V dotazníku zjišťovala změnu hodnot po návratu z mise otázka, která se sestávala ze dvou částí. V úvodu jsem položil tento dotaz: „Způsobila mise, že se Vám v životě do značné míry změnilo pořadí hodnot?“ Rozložení odpovědí uvádí tabulka č. 18.

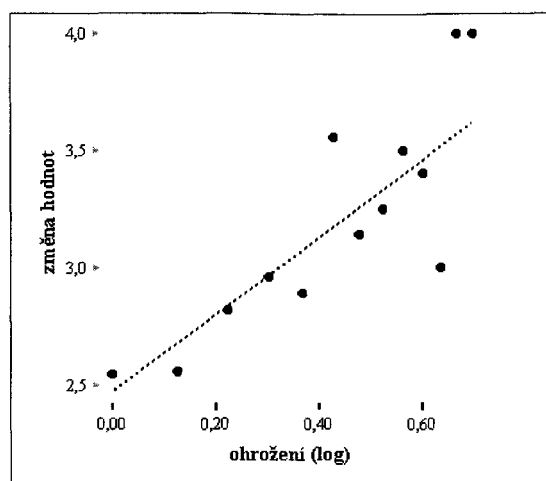
Tabulka 18 Deklarace změny hodnot po návratu z mise

	N	%	kumulativní %
odpovědi	určitě ne	5	5,3
	spíše ne	24	25,3
	spíše ano	33	65,3
	určitě ano	33	100,0
celkem	95	100,0	

Více než dvě třetiny respondentů deklarují po návratu do vlasti ve vysoké míře změnu hodnot. V konkrétních číslech tento fakt znamená, že z 95 respondentů jich na otázku, zda mise v životě do značné míry změnila pořadí hodnot, 66 odpovídalo souhlasně. Pokud respondent v odpovědi na úvodní část otázky uvedl ve škále odpovědi spíše ano / určitě ano, následně jsem ho požádal aby vlastními slovy sdělil, kterých hodnot se změna konkrétně týkala (formálně druhá část téže otázky). Výsledky odpovědí respondentů dále rozvádím v části práce nazvané *resistence*.

Zároveň jsem si položil otázku: „Měly pocity ohrožení vliv na to, že mise způsobila změnu hodnot“? Mezi těmito proměnnými byla zjištěna korelace $r = 0,326$; $p < 0,01$. Ukázalo se tak, že existuje poměrně úzká souvislost mezi změnou hodnot a existenčním ohrožením během doby trvání mise (*graf č. 15*).

Graf 15 Změny v řebříčku hodnot v souvislosti s pocitem ohrožení v době mise

Výsledky regresní analýzy (viz tabulka č. 19) do níž jsem vložil na straně prediktorů všechny škály, vedou opět k potvrzení – tentokrát přesvědčivějšímu – této hypotézy: „**jediným statisticky významným prediktorem změny hodnot po návratu z mise jsou pocity ohrožení**“.

Tabulka 19 Výsledky regresní analýzy

	nestandardizované koeficienty		standardizované koeficienty	t	p
	B	SE(B)	β		
ohrožení (log)	1,496	0,534	0,296	2,801	0,006
chudoba	0,067	0,186	0,042	0,363	0,718
resistence	-0,068	0,201	-0,038	-0,338	0,736
kohese	-0,060	0,120	-0,058	-0,499	0,619
normy	0,044	0,080	0,057	0,550	0,584
sociální opora	0,205	0,118	0,211	1,735	0,086
religiosita	0,170	0,131	0,135	1,299	0,197
opora = kolegové	0,122	0,112	0,112	1,089	0,279
svědomitost	-0,016	0,128	-0,015	-0,129	0,898

Pro ilustraci uvádím korelace mezi jednotlivými položkami škály *ohrožení* a *změnou hodnot* po návratu z mise:

- Pociťoval dlouhodobě obavu o svůj život: $r = 0,258$; $p < 0,05$.
- Pociťoval obavu z toho, že padne do zajetí: $r = 0,292$; $p < 0,01$.
- Pociťoval obavu z možného onemocnění: $r = 0,223$; $p < 0,05$.

Kromě pocitu ohrožení měla na změnu hodnot vliv i zkušenost ohrožení života, již pozorovatel prožil během svého působení. Tu zjišťovala otázka: „Octlul jste se

alespoň jednou v bezprostředním ohrožení života?“ Korelace mezi ohrožením života a změnou hodnot je řádově stejně silná: $r = 0,269$; $p < 0,01$.

Vzhledem k tomu, že byla nalezena vysoká korelace mezi změnou hodnot po návratu z mise s pocitem ohrožení, mohu konstatovat, že se potvrdila hypotéza, která říká:

„Přítomnost existenčních obav způsobí po návratu do vlasti ve vyšší míře změny v hodnotovém žebříčku.“

S ohledem na skutečnost, že tyto poznatky jsou vyhodnocovány v souvislosti s tématem osobnost a kultura, rád bych předchozí údaje interpretovat v kontextu tohoto tématu. Jsem přesvědčen, že kultura země ve válečném stavu, nebo procházející poválečnou fází vývoje, se vyznačuje řadou jevů, které u některých respondentů způsobují dlouhodobý pocit ohrožení. A právě ti z respondentů, kteří se se situací v místě obtížněji vyrovnávají, deklarují po návratu do vlasti změnu hodnot. Jinými slovy řečeno: tlak kultury způsobil u některých jedinců změnu jejich osobnosti.

Obrázek 3 Bojovníci Mayi Mayi. Demokratická republika Kongo, 2002

Vlivy pocitů ohrožení na změnu interpersonálních vztahů po návratu z mise

Dlouhodobý pobyt v zahraniční misi se projeví nejen ve změně priorit. V následující tabulce jsou uvedeny údaje ukazující, že po návratu v misi dochází k řadě změn v osobních vztazích pozorovatelů. Všechny tyto změny souvisejí významně s pocity ohrožení v průběhu mise (tabulka č.20).

Tabulka 20 Změny interpersonálních vztahů po návratu z mise ve vztahu k pocitu ohrožení v průběhu mise

Změny po návratu z mise	
Měl jste bezprostředně po příjezdu z mise pocit, že Vám nemůže rozumět nikdo, kdo podobnou zkušenost neprožil?	0,238*
Pociťoval jste po návratu do vlasti ztrátu Vašeho předchozího statusu? Pro ilustraci: například v očích místního obyvatelstva jste mohl být považován za důležitou osobu, se kterou je třeba udržovat styky ...	0,247*
Pociťoval jste po návratu do vlasti zhoršení vztahů mezi Vámi a svými nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerka atp.)?	0,297**
Jsou dnes vztahy mezi Vámi a Vašimi nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerka atp.) takové, jako tomu bylo před službou v misi?	-0,220*
Došlo u Vás v důsledku služby v zahraniční misi/ misích k rozvodu?	0,308**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Protože jsou i zde pocity ohrožení jedním z momentů celkové situace, pokusil jsem se analyzovat souvislosti mezi těmito proměnnými při kontrole ostatních faktorů. Je možno se například ptát, jakou roli v těchto změnách hraje změna hodnot, k níž došlo v důsledku mise, a zejména v souvislosti s pocity ohrožení v této misi. V následujících analýzách je v I. modelu uveden vždy výsledek regrese dané proměnné na pocity ohrožení (po logaritmicizaci), ve II. modelu jsou přidány 4 další prediktory – změna hodnot, chudoba lokality, resistance a lokalita (zde jsou Afrika a Irák srovnávány s ostatními lokalitami).

Výsledky v tabulce č. 21 ukazují, že účinek pocitu ohrožení na komunikační problémy po návratu jsou – přinejmenším zčásti – zprostředkovány změnou hodnot, k níž došlo v důsledku pocitů ohrožení. Při kontrole této proměnné přestává být vliv ohrožení na tyto problémy signifikantní; signifikantní vliv zde má pouze změna hodnot.

Tabulka 21 "Měl jste bezprostředně po příjezdu z mise pocit, že Vám nemůže rozumět nikdo, kdo podobnou zkušenost neprožil?"

	MODEL	
	I.	II.
ohrožení (log)	1,332*	0,516
změna hodnot		0,262*
chudoba		0,330
resistence		-0,193
ostatní lokality		—
Afrika		-0,295
Irák		-0,250

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabulka 22 "Pocíval jste po návratu do vlasti ztrátu Vašeho předchozího statusu? Pro ilustraci: např. v očích místního obyvatelstva jste mohl být považován za důležitou osobu, se kterou je třeba udržovat styky...?"

	MODEL	
	I.	II.
ohrožení (log)	1,421*	1,067
změna hodnot		0,146
chudoba		0,097
resistence		-0,532**
ostatní lokality		—
Afrika		-0,454
Irák		-0,141

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Výsledky v tabulce č. 22 ukazují pozitivní korelaci mezi ztrátou předchozího statusu a pocitem ohrožení. Zároveň je přítomna negativní korelace s jevem resistance. To značí, že čím je pozorovatel méně resistantní a tím pádem ve vyšší míře zakouší pocit ohrožení, tím hůře se bude po návratu do vlasti vyrovnávat se ztrátou statusu, který si v misi podržel.

Následující tři analýzy (tabulky 23 – 25) vedou k závěru, že pocity ohrožení v průběhu mise byly zřejmě jedním z faktorů, které měly vliv na zhoršení intimních vztahů po návratu. V některých případech hrál tento pocit roli při rozpadu manželství pozorovatelů po návratu z mise. Přesný mechanismus působení ohrožení na osobnost a na zhoršení vztahů není jasný. Zřejmé je, že tyto účinky nejsou zprostředkovány změnou hodnot.

Tabulka 23 "Pocíval jste po návratu do vlasti zhoršení vztahů mezi Vámi a svými nejbližšími (rodina, děti, přítelkyně, partnerka atp.)?"

	MODEL	
	I.	II.
ohrožení (log)	1,526**	1,689**
změna hodnot		-0,037
chudoba		0,369*
resistence		0,066
ostatní lokality		—
Afrika		-0,954**
Irák		-0,652**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabulka 24 "Jsou dnes vztahy mezi Vámi a Vašimi nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerky atp.) takové, jako tomu bylo před službou v misi?"

	MODEL	
	I.	II.
ohrožení (log)	-1,384*	-1,151
změna hodnot		0,055
chudoba		-0,472*
resistence		-0,170
ostatní lokality		—
Afrika		0,180
Irák		-0,038

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tabulka 25 "Došlo u Vás v důsledku služby v zahraniční misi/misích k rozvodu?"

	MODEL	
	I.	II.
ohrožení (log)	0,472**	0,567**
změna hodnot		-0,046
chudoba		0,054
resistence		-0,003
ostatní lokality		—
Afrika		-0,127
Irák		-0,044

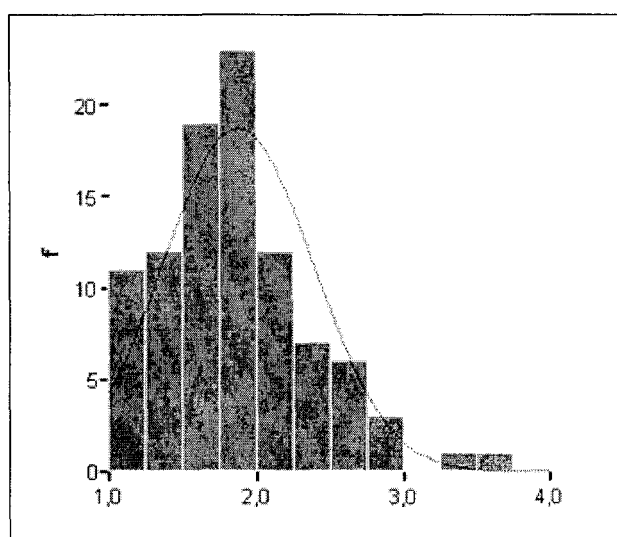
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

2.3 RESISTENCE

K měření resistance vůči působení negativních jevů v misi, zejména těch které jsou spojeny s chudobou, jsem sestavil škálu, kterou označuji jako škálu resistance (viz část metody).

Rozložení odpovědí za celou škálu ukazuje následující graf č. 16. Čím vyšší hodnoty, tím obtížnější bylo pro respondenta vyrovnat se s negativními jevy.

Graf 16 Rezistence vůči působení negativních jevů

Protože v původním zakotvení škály měří tato vlastně *neresistenci*, obrátil jsem v analýzách stupnici, takže čím vyšší hodnoty, tím je jedinec resistantnější.

Předpokládám, že vzorek chování, který měří škála, je reprezentativní pro širší spektrum, že tedy výsledky této škály mapují zčásti širší konstrukt *resistance vůči stresorům*.

Jako první doklad pro toto zobecněné pojetí lze uvést korelaci obecné škály resistance s reakcí na fyzické podmínky, které zjišťovala otázka: „Bylo pro Vás namáhavé dlouhodobě snášet místní klima (vysoké teploty, vlhkost nebo naopak zima, vítr apod.)?“ Korelace škály resistance s touto položkou je $-0,264$; $p < 0,01$.

Resistance respondenta zřejmě moderuje jeho *vnímání situace*. Resistentnější jedinci například vnímali v místních poměrech celkově méně chudoby ($r = -0,389$; $p < 0,001$) a neměli tak intenzivní pocit, že se standardy stravování liší od evropských, jako jedinci méně resistantní ($r = 0,212$; $p < 0,05$). To jistě usnadňuje jejich adaptaci na

místní poměry. Na druhou stranu však resistantnější jedinci nepodceňují ani nebagatelizují nebezpečí. V průměru se cítili ohroženi stejně silně jako jedinci méně resistantní ($r = -0,190$; n.s.).

Způsoby vyrovnávání se s jednotlivými projevy negativních jevů včetně chudoby obsažených v jednotlivém tématu RESISTENCE budou dále rozvíjet ve vztahu k tématu sociálních skupin a adaptace na místní podmínky.

2.3.1 SOCIÁLNÍ SKUPINY

Sociální skupiny by měly jedinci napomáhat při budování resistance vůči vnějšímu prostředí. V tomto ohledu jsem chtěl zjistit, jakým způsobem pozorovatel interpretuje případné konflikty v týmu. Tedy zda příčinu konfliktů vidí v rozdílných normách daných kulturou nebo zda důvod vidí jinde.

Z důvodu zjištění uvedené skutečnosti jsem respondentovi ve formě otázky předložil následující tvrzení: „Příčinou případných konfliktů mezi členy týmu pozorovatelů byly odlišné hodnoty a normy vyplývající z kultury země jejich původu. Souhlasíte s tímto tvrzením“?

Možnosti odpovědí na uvedenou otázku odráží následující škála:

- 1 = určitě nesouhlasím
- 2 = spíše nesouhlasím
- 3 = nedokážu odpovědět
- 4 = spíše souhlasím
- 5 = určitě souhlasím

Součet souhlasných odpovědí (viz tabulka č. 26) činil takřka 2/3 respondentů (61,1%). Vidíme, že většina českých pozorovatelů přičítala příčinu případného nesouladu v týmu kultuře, nikoli v osobnostních rysech toho kterého jedince.

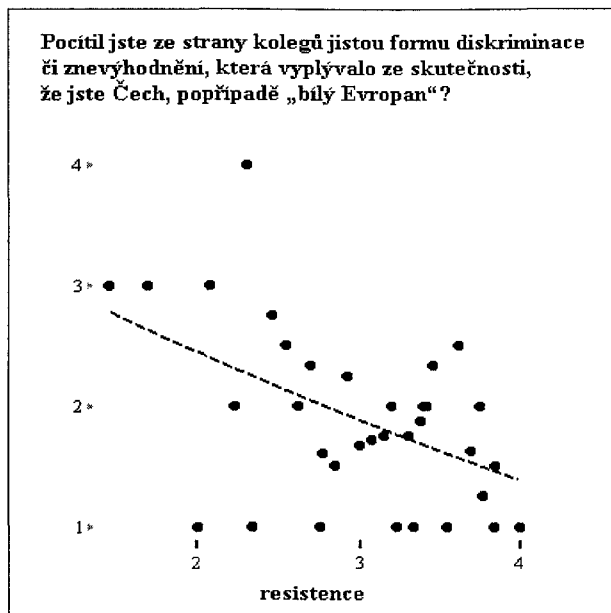
Tabulka 26 Přehled odpovědí respondentů na otázku, zda příčinou konfliktů mezi členy týmu pozorovatelů byly odlišné hodnoty a normy, vyplývající z kultury země jejich původu

	N	%	
Příčinou případných konfliktů mezi členy týmu pozorovatelů byly odlišné hodnoty a normy, vyplývající z kultury země jejich původu Souhlasíte s tímto tvrzením?	určitě nesouhlasím	7	7,4%
	spíše nesouhlasím	23	24,2%
	nedokážu odpovědět	7	7,4%
	spíše souhlasím	34	35,8%
	určitě souhlasím	24	25,3%
	celkem	95	100,0%

Nyní bych rád komentoval některé z korelací vzpomenuých v úvodu této části, které se vztahují k proměnným a tematicky ústí do problematiky sociálních skupin. Tento, ale i další komentáře řadím do kontextu tématu osobnost a kultura.

Korelace škály resistance s odpověďmi v položce, podle níž respondent pocítuje ve vyšší míře ze strany kolegů diskriminaci vyplývající ze skutečnosti, že je Čech, bílý Evropan, činí $-0,315$ ($p < 0,01$) – graf č.17.

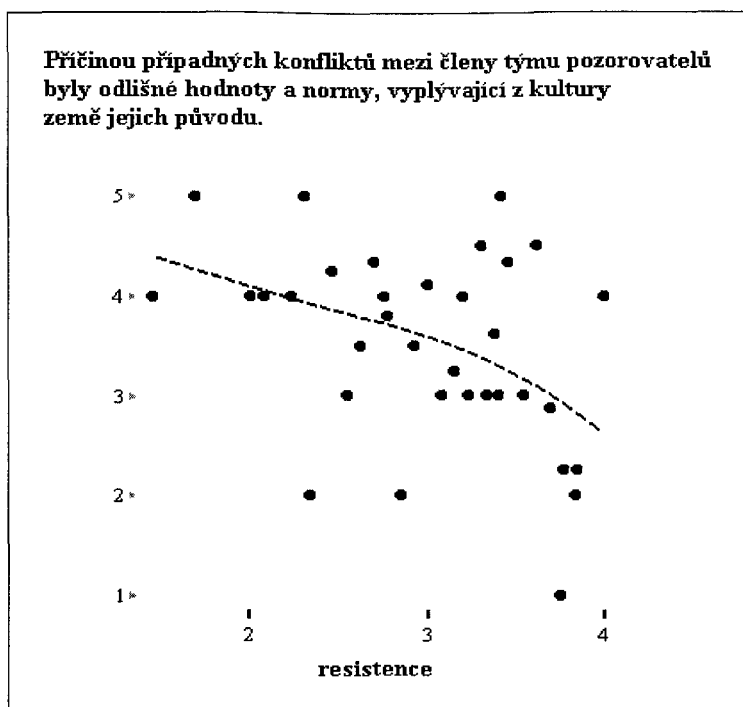
Graf 17 Vztah mezi rezistencí a vnímáním diskriminace

Spolupracovníci z týmu nemusí kolegu přímo diskriminovat z uvedených důvodů. Může se jednat o běžné lidské neshody, které se jako diskriminační mohou respondentovi jevit. Jinými slovy řečeno: pokud nastává v životě týmu nesoulad a nastane ať už skutečná nebo domnělá diskriminace, respondent tuto diskriminaci přičítá skutečnosti, že je Čech, bílý Evropan. Dá se říci, že tato (domnělá či skutečná) diskriminace má kulturní základ, neboť jedinec ji vnímá a interpretuje skrze svůj původ. Pokud by diskriminaci jako kulturně podmíněnou nevnímal, příčiny případného nesouladu v týmu a svoji roli v něm by přičítal povahovým vlastnostem, tedy osobnostem jejich aktérů.

Korelace škály resistance s tendencí při případném vzniku konfliktů v pracovním týmu prisuzovat roli kultuře země původu jejich členů spíše, než jejich povahovým vlastnostem činí $-0,272$; $p < 0,01$ – graf č. 18.

Graf 18 Vztah mezi rezistencí a atribucí příčin problémů

Interpretace korelace mezi rezistencí a přičítáním roli kultury se bezprostředně vztahuje k předchozímu případu. Ukazuje se jistá tendence respondenta s nižším skóre resistance interpretovat sociální nesoulad a drobné konflikty v týmu spíše zemí původu aktéra (kulturou) než jeho povahovými vlastnostmi (osobností). V mírně vyšší míře rovněž přičítá negativní vlastnosti příslušníkům jiných národům ($r = -0,216$; $p < 0,05$).

Vztah resistance a atribuce negativních vlastností příslušníkům jiných národů nelze interpretovat bez dalších souvislostí. Atribuce negativních vlastností jiným národům byla totiž zkoumána v souvislosti s životem v multikulturním týmu (viz otázky 6_4 a 7_4). Primárně bylo nalezením vztahu mezi otázkami zjistit, jestli kladná odpověď respondenta na předkládané tvrzení, tj. zda příslušníci některého národa mají větší počet negativních vlastností než příslušníci jiných národů, vyplývá ze zkušeností, které nabyly v multikulturním týmu. Ukázalo se, že přičítání negativních vlastností příslušníkům jiného národa přímou souvislost s prací v multikulturním týmu nemá.

Dá se proto konstatovat, že respondent, který vykazuje nižší resistenci, měl tendenci přičítat negativní vlastnosti příslušníkům jiných národů již před odjezdem do mírové mise. Pro úplnost uvádím vztah mezi přičítáním a) pozitivních vlastností příslušníkům

jiným národům: $r = 0,141$ (viz otázka 8_4) a b) negativních vlastností jiným národům: $r = 0,216$ (viz otázka 6_4). Tj. tendence vidět „druhé“ v mírně negativním světle.

Respondent s nižší resistencí má dále ve vyšší míře tendenci přisuzovat neformálním společenstvím, založených např. na zemi původu, jazyku, kultuře, náboženství, barvě pleti apod., která v rámci té které mise vznikají, žebříček hodnot, kterým se toto neformální společenství řídí mimo jiné i při určování míry důvěryhodnosti členů jiných společenství ($r = -0,278$; $p < 0,01$).

Z rozboru výše uvedených korelací mezi resistencí a jevy, které se tematicky váží k problematice sociálních skupin, vyplývá, že respondenti s vyššími hodnotami resistance budou s větší pravděpodobností přičítat příčinu jevů odehrávajících se v rámci sociálních skupin spíše povahovým vlastnostem jedince než kultuře. U respondentů s vyššími hodnotami resistance tak existuje nižší tendence analyzované jevy chápat jako kulturně podmíněné.

2.3.2 RESISTENCE A ADAPTACE V MÍSTĚ PŮSOBNÍ

Porovnáním dílčích proměnných se škálou resistance jsem dospěl ke zjištění, která se týká osobnosti jedince vykazující poněkud nižší skóre ve škále resistance. Zajímalo mě, jaké adaptační strategie takový jedinec v rámci služby v týmu volí.

Obecně se dá říci, že ten, kdo vykazuje nižší resistenci vůči negativním jevům v místě působení zároveň vykazuje jisté společné rysy ve vztahu vůči nejbližšímu sociálnímu okolí. Především se dá očekávat, že nebude v maximální míře přispívat ke kohesi vlastní skupiny. Při adaptaci patrně nebude v maximální míře využívat potenciál vlastní skupiny, tedy týmu pozorovatelů. Naopak se dá vyzorovat jistý odklon od vlastní skupiny a orientace do struktur, které stojí mimo toto spektrum, tedy směrem k autochtonnímu obyvatelstvu či nevládních organizací.

Pro to hovoří negativní korelace v souvislosti s otázkou, zda ve vyšší míře vyhledává přátelství s místním člověkem (-0,380; $p < 0,01$) spolu se skutečností, že pociťuje jako nevýhodu pokud se nemůže dorozumět s místním člověkem v jeho jazyce (-0,261; $p < 0,05$). Tuto skutečnost podporuje v mírně zvýšené míře používání jako adaptační strategii přesvědčení, že díky němu dojde v zemi působení ke zlepšení situace místního obyvatelstva. -0,222; $p < 0,05$.

O tendenci nevázat se při své adaptivní strategii zcela na svoji skupinu svědčí také jeho tendence v mírně vyšší míře vyhledávat přátele z nevládních organizací, které v místě působí. -0,247; $p < 0,05$.

Je otázkou, zda svým drobným dílem k jeho strategii neorientovat se výhradně na svoji skupinu - na tým pozorovatelů - nepřispívá to, že pociťuje jako mírný problém skutečnost, že porozumění mluvenému slovu jazyku svých spolupracovníků pociťuje jako mírný problém (-0,234; $p < 0,05$. - resistance).

Adaptační strategie mířící mimo tým rovněž podporuje skutečnost, že ve zvýšené míře zakouší tzv. „ponorkovou nemoc“ (-0,292; $p < 0,01$).

Příklady odpovědí respondentů na otázku 20_5 (V případě, že jste ve výše uvedených příkladech nenalezl svůj způsob adaptace, doplňte prosím vlastními slovy, jak jste se s podmínkami života v misi vyrovnával Vy.) uvádím v příloze č.2

2.3.3 ADAPTACE, HODNOST, FUNKCE

Je zřejmé, že prostředí zahraniční mise je velmi dynamické, často nestabilní a jen na velmi málo věcí se může pozorovatel spolehnout. V této souvislosti jsem si povšimnul přece jen jednoho stabilního jevu, který níže předkládám (tabulka č.27).

Tabulka 27 Odpovědi respondentů na dotaz, zda pocítli ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, které vyplývalo z jejich vojenské hodnosti nebo zastávané funkce

		N	%
Pocítli jste ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, která vyplývalo z Vaší vojenské hodnosti nebo zastávané funkce?	určitě ne	60	63,2%
	spíše ne	28	29,5%
	spíše ano	5	5,3%
	určitě ano	2	2,1%
	celkem	95	100,0%

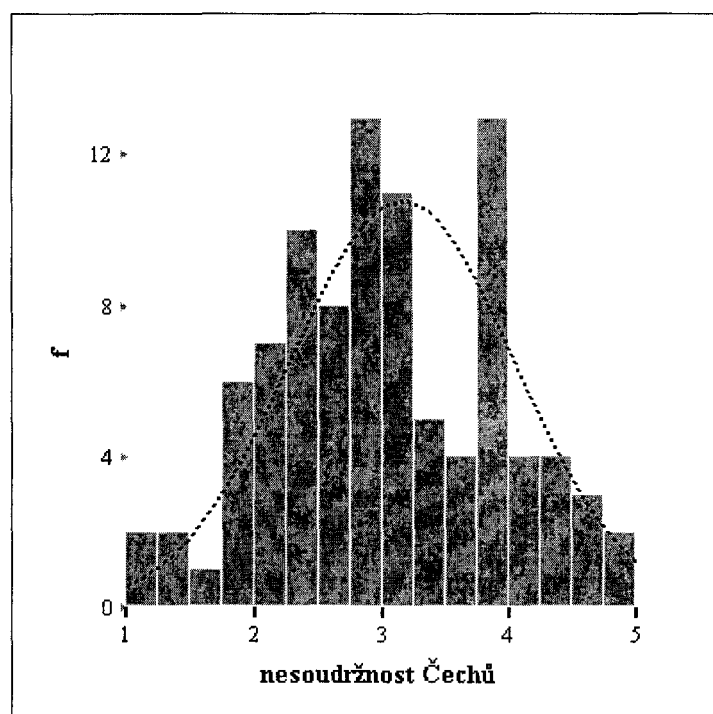
Jiné rozložení odpovědí na tuto otázku bych neočekával. Chtěl bych spíše v této souvislosti upozornit na fakt vojenské hodnosti a zastávané funkce coby stabilní vnitřní opory. Pro vojáka samotného se může zdát toto tvrzení až banální, neboť normy a hodnoty spojené se svou profesí má zvnitřněné. Pro důvody adaptace a případného hledání jistoty a stability v mnohdy rozkolísaných pracovních či mimopracovních poměrech a dalších tlacích vyplývajících ze složité místní situace má uvědomění si této skutečnosti pozitivní dopad. Jinými slovy řečeno: může se stát, že pozorovatel hledá jistotu, stabilní bod, který se nemění, je v čase a prostoru trvalý, hledá něco, co bude všemi respektováno. Právě za tuto hodnotu, která je univerzálně platná a respektovaná všemi příslušníky místní kultury včetně zneprátených stran konfliktu na jedné straně i kolegy v týmu na straně druhé považují vojenskou hodnost a funkci.

2.4. KOHEZE ČECHŮ

K měření soudržnosti / nesoudržnosti vlastní skupiny kolegů Čechů, kteří v misi spolu s respondentem působili, jsem sestavil škálu, kterou označuji jako škálu *koheze* (viz část metody).

Rozložení odpovědí za celou škálu ukazuje graf č. 19. Čím vyšší hodnoty, tím více se projevila tendence vidět vlastní skupinu Čechů jako nesoudržnou.

Graf 19 Vnímání soudržnosti Čechů mezi českými pozorovateli během působení v zahraniční misi

Uvedenou problematiku budu v následujícím textu rozpracovávat z několika úhlů. Nejdříve budu ověřovat rčení které v nadsázce tvrdí, zda v zahraniční misi je největším nepřitelem zase jen Čech. V další části budu zkoumat pohled na soudržnost Čechů z celkového hlediska a v této souvislosti se budu snažit nalézt faktory přispívající ke kohesi vlastní skupiny. Závěrem budu analyzovat souvislosti a důsledky percipované nesoudržnosti Čechů.

2.4.1 JE NEJVĚTŠÍM NEPŘÍTELEM ČECHA V MISI ZASE JEN ČECH?

Poměrně často jsem ještě před svým odjezdem na mírovou misi v roce 2002 v nadsázce slýchal tvrzení, že největším nepřítelem Čecha bývá v zahraniční misi zase jen Čech. I když jsem takový názor považoval za extrémní a sám jsem během pobytu v zahraničí učinil zcela opačnou zkušenost, zajímalo mě, zda je toto tvrzení v případě ostatních misí platné a zda přece jen nemá reálný základ.

Proto jsem umístil do dotazníku otázku: „Souhlasíte s tvrzením, že v zahraniční misi je největším nepřítelem Čecha zase jen Čech?“ Odpovědi respondentů shrnuje následující tabulka (tabulka č.28).

Tabulka 28 Přehled odpovědí na otázku "Souhlasíte s tvrzením, že v zahraniční misi je největším nepřítelem Čecha zase jen Čech?"

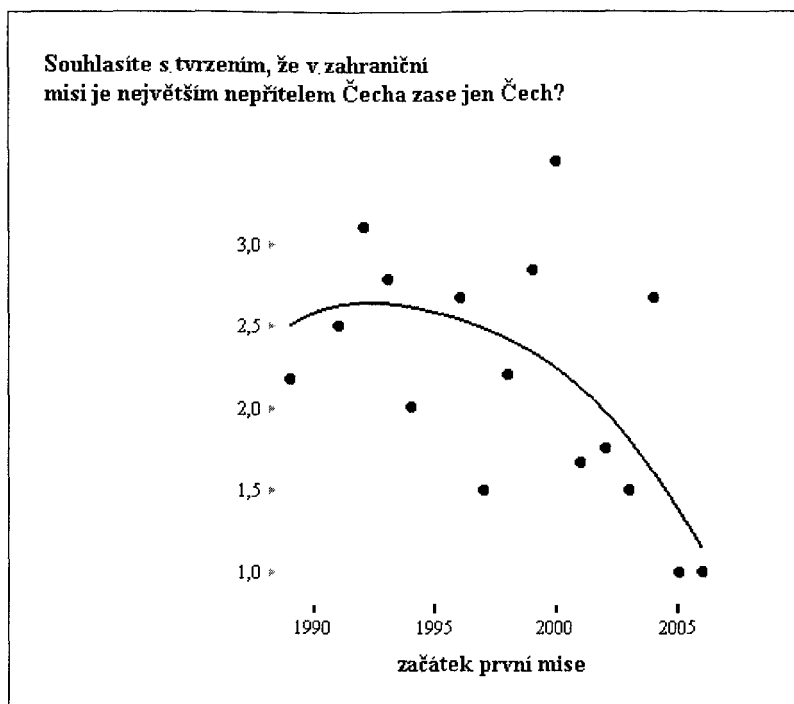
	f	%	
Souhlasíte s tvrzením, že v zahraniční misi je největším nepřítelem Čecha zase jen Čech?	určitě nesouhlasím	32	33,7%
	spíše nesouhlasím	32	33,7%
	nedokážu odpovědět	3	3,2%
	spíše souhlasím	18	18,9%
	určitě souhlasím	10	10,5%
	celkem	95	100,0%

Podle počtu odpovědí respondentů, kteří zvolili ze škály odpovědí spíše či určitě souhlasím, je zřejmé, že s tímto tvrzením část pozorovatelů (29,4%) skutečně souhlasila. Jejich počet ale nebyl natolik vysoký, aby prokázal obecnou platnost tvrzení „... v misi je největším nepřítelem Čecha zase jenom Čech.“

Tuto problematiku jsem se pokoušel dále analyzovat. Především jsem si uvědomil, že samotný souhlas se rčením nic nevyprávěl o tom, zda se jednalo o vlastní nebo zprostředkovanou zkušenost či o pouhé tvrzení, se kterým se respondent pro jeho vtipný charakter ztotožnil.

Vzhledem k tomu, že jsem se chtěl dozvědět, kdy mohlo tvrzení vzniknout, přiřadil jsem k němu proměnnou, a to dobu nástupu služby na první misi. Výsledná křivka grafu mnohé napověděla (*viz graf č. 20*):

Graf 20 Tvzení "... že v misi j největším nepřitelem Čecha zase jen Čech " ve vztahu k době nástupu na první misi

Ukázalo se, že tvrzení, že v zahraniční misi je největším nepřitelem Čecha zase jen Čech, je nepřímo úměrné vůči časové linii. Pokud jeho pravdivost kdy platila, muselo to být na počátku 90. let 20. století s tím, že jev kulminoval někdy v letech 1992 až 1993. Poté souhlas s tvrzením stabilně klesal. Dnes s tímto tvrzením prakticky žádný český vojenský pozorovatel nesouhlasí. Korelace mezi začátkem mise a tímto tvrzením je $r = -0,244$; $p < 0,05$.

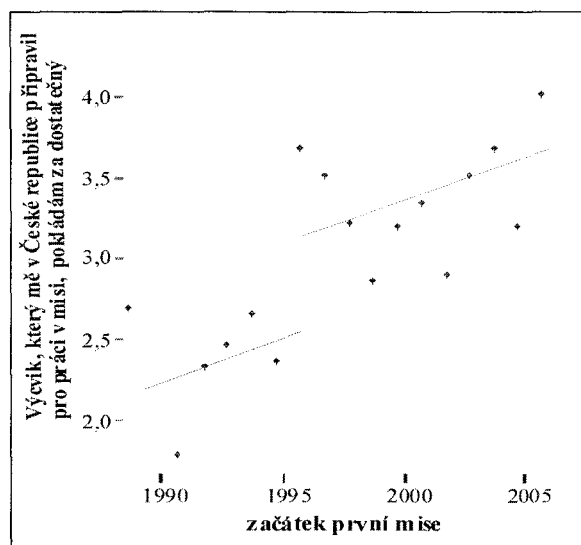
Jako další krok analýzy jsem se rozhodl dát toto rčení do souvislosti s odpověďmi, které se týkaly úrovně výcviku, který pozorovatel absolvoval v České republice. Byl jsem přesvědčen, že jedním z důvodů vzniku a rozšíření uvedeného tvrzení bude právě nedostatečný výcvik, slabá příprava, ale i jistá nezkušenost a nepřipravenost při prvních výjezdech na zahraniční mise na začátku 90. letech 20. století. Nedostatečný výcvik se pochopitelně musel týkat i přípravy na zátěžové situace ve vlastní skupině.

Z tohoto důvodu jsem vyhodnotil odpovědi na otázku ve které jsem se dotazoval, zda respondent považuje výcvik, kterého se mu dostalo před odjezdem do mise za dostatečný (tabulka č.29).

Tabulka 29 Přehled odpovědí na otázku kvality výcviku

	f	%
Výcvik, který mě v České republice připravil pro práci v misi považuji za dostatečný	určitě ne	13,7%
	spíše ne	17,9%
	spíše ano	40,0%
	určitě ano	28,4%
	celkem	95

Graf 21 Kvalita výcviku ve vztahu k době nástupu na misi

Údaje uvedené v grafu č. 21 mi potvrdily pravdivost informací týkajících se výcviku před odjezdem na pozorovatelskou misi, které jsem během neformálních rozhovorů s bývalými pozorovateli zaznamenal. Přibližně do poloviny 90. let 20. století se totiž výcvik vojenského pozorovatele a jeho metodika teprve formovaly. V polovině 90. let dosáhl patřičné úrovně, institucionalizoval se a mohly tak být zúročeny do té doby nabyté zkušenosti.

Viděl jsem proto přímou souvislost mezi expresivním komentářem o soužití Čechů v misi a výcvikem, který úskalí sociální adaptace včetně vzájemného soužití Čechů v zahraničí dostatečně nereflektoval. Za takřka patnáct let od doby, kdy komentář patrně vzniknul, pokročil výcvik a příprava na práci v misi. Analýza parciálních korelací, kdy jsem analyzoval vztah mezi začátkem první mise a názorem “Čech Čechovi vlkem” při kontrole spokojenosti s výcvikem, mne však vyvedla z omylu: *parciální korelace* $r = -0,253$; $p < 0,05$. K postupnému vymizení tohoto jevu tedy výcvik zjevně vůbec nepřispěl.

2.4.2 CELKOVÁ SOUDRŽNOST ČECHŮ V ZAHRANIČNÍ MISI

Tvrzení, že největším nepřítelem Čecha je v misi zase Čech, zjišťuje ovšem pouze nejvyhraněnější formu skupinové nesoudržnosti, špičku ledovce. Celá škála kohese (či nekohese) Čechů se stává ze čtyř položek (viz část metod).

Pro snazší srozumitelnost jsem ve všech analýzách (i uvedených dříve) stupnici obrátil, takže čím vyšší hodnoty, tím je skupina Čechů vnímána jako soudržnější.

V následujících analýzách jsem se zaměřil jednak na faktory, které ovlivňují percepci kohese vlastní národnostní skupiny, jednak na pravděpodobné důsledky tohoto jevu.

1) Faktory podporující percepci kohese

První analýza spočívala v regresi škály kohese na všechny ostatní škály. Její výsledky ukazuje tabulka č. 30.

Tabulka 30 Regrese škály kohese na všechny ostatní škály

	β	B	SE B	t	p
sociální opora	0,400	0,385	0,097	3,963	0,000
zajetí	0,319	0,895	0,281	3,186	0,002
resistence	0,218	0,382	0,190	2,013	0,048
začátek 1. mise	0,215	0,039	0,019	2,065	0,042
normy	0,047	0,037	0,076	0,484	0,630
opora = kolegové	-0,010	-0,011	0,104	-0,108	0,914
ohrožení (log)	-0,027	-0,137	0,504	-0,272	0,787
výcvik	-0,040	-0,036	0,094	-0,387	0,700
svědomitost	-0,089	-0,098	0,117	-0,840	0,404
chudoba	-0,102	-0,167	0,184	-0,906	0,368
religiosita	-0,323	-0,403	0,125	-3,227	0,002

Výsledky ukazují, že období, v němž mise proběhla (*začátek 1. mise*), skutečně s percepcí kohese souvisí: v pozdějších misích jsou skupiny Čechů vnímány jako kohesivnější. Kvalita výcviku s tímto jevem statisticky signifikantně nesouvisí.

Klíčovým faktorem ovlivňujícím percepci soudržnosti Čechů je *opora*, již má pozorovatel v ČR. Korelace škál kohese a sociální opory činí 0,369 ($p < 0,001$). Korelace jednotlivých položek škály sociální opory se škálou kohese jsou zcela konsistentní:

Nejbližší – přítelkyně, manželka, rodina, telefonní nebo písemný styk s ní 0,299; $p < 0,01$.

Přátelé ve vlasti, telefonní a písemný styk s nimi 0,238; $p < 0,05$.

Zaměstnavatel (Armáda České republiky), např. možnost alespoň telefonicky s českým seniorem pohovořit o svých problémech 0,307; $p < 0,01$.

Všechny korelace se škálou koheze jsou kladné. Jinými slovy řečeno: ten, kdo nemá negativní pohled na soudržnost vlastní skupiny, je již ve vlasti pevněji sociálně ukotven a již tam má vytvořené intenzivní kontakty s primárními a sekundárními skupinami. Zdá se, že respondent, který z důvodu lepší adaptability rozvíjí vztahy s primárními a sekundárními skupinami, bude ve větší míře rezistentní vůči tvrzení o údajném nepřátelství a nesoudržnosti mezi Čechy navzájem. Jinými slovy se dá říci, že ti, kteří mají vyšší sociální oporu, mají tendenci spatřovat vyšší míru soudržnosti vlastní skupiny.

Velmi výrazný vliv na vnímání soudržnosti vlastní skupiny hraje rovněž zkušenost padnutí do *zajetí*. Jedinci, kteří padli do zajetí, pokládají Čechy za výrazně soudržnější skupinu než jedinci, kteří do něj nepadli. Nabízí se ovšem vysvětlení v duchu “v nouzi poznáš přítele”. Ale i více kulturologická hypotéza, podle níž Češi nejsou obecně příliš soudržní; soudržnost do jejich řad vnese pouze společný nepřítel.

Jako další významný faktor ovlivňující percepci soudržnosti či nesoudržnosti Čechů v zahraniční misi se prosadila *resistence* jedince. Čím jsou jedinci celkově více odolní vůči stresorům, tím menší tendenci k přisuzování těchto negativních rysů vlastní skupině mají. Lze se domnívat, že selektivní percepce a způsoby práce s informacemi vedou k tomu, že i v tomto ohledu žijí psychologicky více rezistentní jedinci v méně nebezpečném a nepřátelském prostředí.

Jako další statisticky signifikantní faktor se prosadila *religiosita*. Vzhledem k velmi nízkým počtům jedinců, kteří vykazují znaky religiosity, jde o překvapivé zjištění. Čím více jsou jedinci religiozní, tím nižší míru soudržnosti ve skupině Čechů spatřují. Není snadné toto zjištění vysvětlit. Nabízí se spekulace, že religiozní jedinci porovnávají skutečný stav se stavem ideálním (křesťanské komunity, obce), a proto možná vnímají rozpor mezi ideálem a realitou ostřeji než ostatní. Jako další vysvětlení se nabízí skutečnost, že v rámci českého etnika není věřící Čech chápán jako součást převažujícího životního stylu („mainstreamu“) a možná proto má takový jedinec tendenci sociálně inklinovat spíše k věřícím, kteří se mu mírou hodnot jeví bližší než příslušníci vlastní národnosti či etnika.

2.4.3 SOUVISLOSTI A DŮSLEDKY PERCIPOVANÉ NESOUDRŽNOSTI ČECHŮ

Má-li jedinec dojem, že je jeho vlastní skupina nesoudržná, má pocit, že se na ni nemůže příliš spoléhat a nemůže se o ni opřít. Méně často pak uvádí své kolegy a kolegyně v týmu z Čech jako ty, kteří mu pomohli se adaptovat na podmínky ($r = 0,226$; $p < 0,05$). Bude proto v mírně zvýšené míře upřednostňovat orientaci na přátele, kolegy a kolegyně z ostatních nevládních organizací, které v místě působily. Častěji bude například navazovat intimní vztahy se ženami z jiných kultur – ať už s pracovníci nevládních organizací nebo z řad místního obyvatelstva ($r = -0,278$; $p < 0,01$).

Jsem si ovšem vědom toho, že jde o konglomerát příčin a důsledků, který nelze snadno rozplést. Není vyloučeno, že jeho percepce je zčásti určena nejen jeho predispozicemi, ale i konkrétními zkušenostmi v misi. Mnohé však mluví ve prospěch hypotézy určité habituální tendence ke stereotypizaci.

Na jednu stranu je například jeho tendence k negativní stereotypizaci Čechů projevem obecnější tendence. To dokládá signifikantní negativní korelace mezi škálou kohese a položkou: „Souhlasíte s tvrzením, že příslušníci některého národa mají větší počet pozitivních vlastností než příslušníci jiných národů?“ ($r = -0,208$; $p < 0,05$).

Na druhou stranu zřejmě očekává i od ostatních, že sdílejí jeho stereotypy, a proto si vysvětluje jejich chování na základě stejných mechanismů. Na to poukazují odpovědi na otázky „Pocítil jste ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, která vyplývalo ze skutečnosti, že jste Čech, popřípadě „bílý Evropan“?“, „Pocítil jste ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, která vyplývalo z Vaší vojenské hodnosti nebo zastávané funkce?“ a „Snaha dokázat, že jsem jako příslušník AČR skutečným profesionálem, vyplývala ze skutečnosti, že jsem zažil apriori pohrdání či přezíravé chování od kolegů cizinců v týmu.“ Korelace všech tří položek se škálou kohese byly signifikantní a záporné ($-0,277$ / $-0,259$ / $-0,211$; všechny korelace jsou významné na $p < 0,05$).

Tendence ke stereotypizaci a očekávání diskriminace na základě stereotypizace má patrně negativní důsledky na široké spektrum vztahů jedince. Pro dokreslení dokládám statisticky významnou korelaci mezi škálou kohese a tvrzením, že mezilidské

problémy respondenta zatěžovaly více než problémy profesní ($r = -0,275$; $p < 0,01$). Tato položka dotazníku zněla: „Myslíte si, že mezilidské problémy (ať už v mezinárodním týmu nebo mezi příslušníky AČR) Vás v době působení v zahraniční misi zatěžovaly více než problémy profesní?“ Jiným dokladem je odpověď na otázku týkající se situace po návratu z mise: „Jsou dnes vztahy mezi Vámi a Vašimi nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerka atp.) takové, jako tomu bylo před službou v misi?“ Zde byla zjištěna signifikantní kladná korelace ($0,278$; $p < 0,01$).

Vlivy soudržnosti skupiny Čechů se prosadily i v odpovědi na otázku, zda udržuje respondent dosud kontakty s některými českými kolegy z mise. Čím byla skupina vnímána jako kohesivnější, tím častěji dosud udržují její členové kontakty ($r = 0,243$; $p < 0,05$).

Výsledky regresní analýzy ukazují, že vnímaná chudoba lokality ani pocity ohrožení percepci kohese vlastní skupiny příliš dobře predikovat neumožňují. Obě škály vykazují s kohezí záporný vztah, který však není signifikantní. Můžeme však změnit směr úvahy a ptát se, zda percepce koheze nemá vlivy na percepci chudoby lokality. Tato úvaha je založena na předpokladu, že jedinci, kteří nejsou příliš resistantní a současně nemají oporu ve své skupině, jsou patrně zranitelnější vůči působení vnějšího světa, případně tento svět vnímají jako více nepřátelský. Výsledky regresních analýz však ukázaly, že koheze není signifikantním prediktorem vnímání chudoby lokality ani pocitů ohrožení.

V následující tabulce (*tab.č.31*) jsou výsledky regrese pocitů ohrožení na kohezi a resistenci. Potvrzují, že čím vyšší koheze a čím vyšší resistance, tím nižší míra vnímaného ohrožení. Tyto vlivy však nejsou statisticky signifikantní.

Tabulka 31 Výsledky regresní analýzy. Kritérium je pocit ohrožení.

	B	SE B	β	t	p
konstanta	3,536	0,620		5,707	0,000
koheze	-0,145	0,110	-0,137	-1,317	0,191
resistence	-0,278	0,191	-0,151	-1,451	0,150

2.5 SVĚDOMITOST / VLASTENECTVÍ

Na problematiku soudržnosti či nesoudržnosti Čechů v zahraničních misích navazuje otázka identifikace se svojí národní skupinou, tedy vlastenectví. Při koncipování práce jsem původně s rozpracováním tohoto tématu nepočítal. Otevřené deklarování svědomitosti, vlastenectví a přílišné zdůrazňování profesionality jsem považoval za stylizované a neupřímné. Během pilotního výzkumu jsem se však setkával s vážně míněnými připomínkami týkajícími se skutečnosti, jak pozitivní roli při službě v zahraniční pro respondenty pocit vlastenectví a hrdosti na příslušnost k českým ozbrojeným silám mohou hrát. Proto jsem výzkum těchto pojmů do své práce zařadil. Zkoumal jsem je primárně v kontextu adaptace.

Protože odpovědi na otázky, které se týkají vlastenectví, vykazovaly vysokou míru podobnosti s odpověďmi na otázky, které se týkají svědomitosti a odpovědnosti, spojil jsem je do jedné škály. Rozložení odpovědí uvádí následující tabulka č.32. Je z ní patrné, že naprostá většina pozorovatelů dosahovala v této škále ve všech třech lokalitách vysoké hodnoty (střed škály = 3).

Tabulka 32 Svědomitost a vlastenectví ve vztahu k oblasti působení mise

		svědomitost				N
		průměr	minimum	maximum	std. odchylka	
skupina	Afrika	4,28	2,00	5,00	0,83	32
	Irák	4,01	2,00	5,00	0,77	38
	ostatní	4,09	2,00	5,00	0,86	25
	celkem	4,12	2,00	5,00	0,81	95

Je to jistě dáno zčásti výběrem svědomitých jedinců, zčásti možná tendencí k autostylizaci při vyplňování dotazníku. I přesto se však domnívám, že se identifikace s vlastní skupinou (v tomto případě národní) v mezikulturním prostředí při plnění zahraničních misí výrazně prosazuje. Národní identita se v těchto podmínkách stává důležitým momentem vlastní identity, napomáhá jedinci uchovat si vnitřní integritu.

V další tabulce (tabulka č. 33) uvádím výsledky regresní analýzy, kdy algoritmus vybírá z celé množiny prediktorů (vložil jsem všechny škály a všechny demografické údaje) ty, které vykazují s proměnnou signifikantní vztahy.

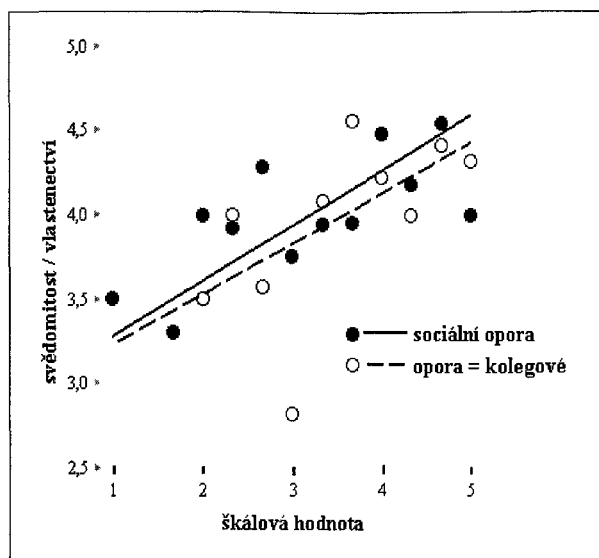
Tabulka 33 Výsledky regresní analýzy. Kritériem je svědomitost/vlastenectví

	β	B	SE B	t	p
sociální opora	0,442	0,386	0,085	4,539	0,000
opora = kolegové	0,264	0,259	0,090	2,897	0,005
kohese	-0,250	-0,231	0,089	-2,585	0,011
Afrika	—	—	—	—	—
Irák	-0,230	-0,380	0,170	-2,239	0,028
ostatní	-0,072	-0,132	0,189	-0,699	0,486

Výsledky potvrzují údaje v předchozí tabulce (*tabulka č.32*): v Africe uvádějí pozorovatelé vyšší míry svědomitosti / vlastenectví než v Iráku. Ostatní státy jsou někde uprostřed. Kromě tohoto účinku lokality se prosadily další tři. Všechny se týkají začlenění jedince do sociálních skupin. Pozorovatelé jsou tím více svědomití a vlastenečtí, čím lepší vztahy ve své zemi mají: sociální opora má signifikantní nezávislé vlivy, $\beta = 0,442$; $p < 0,001$. Kromě toho jsou pozorovatelé tím více svědomití a vlastenečtí, čím lepší vztahy mají se svými kolegy na místě mise, $\beta = 0,264$; $p < 0,005$. Tyto údaje svědčí o subjektivním vnímání silných pozitivních sociálních vazeb na kolegy – jak Čechy, tak cizince – působící na stejném místě.

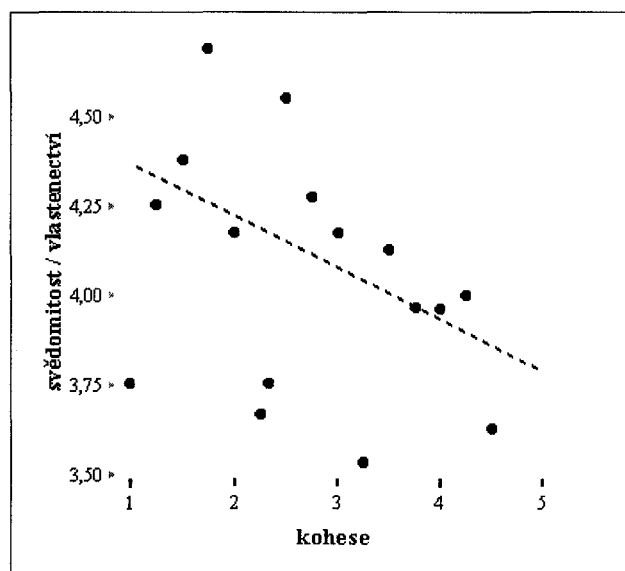
Respondent s vysokým skóre ve škále svědomitosti má řadu sociálních kontaktů mezi Čechy i kolegy cizinci v místě působení a zároveň široce rozvinuté a živé vztahy s rodinou a přáteli ve vlasti. To dokládají i korelace s jednotlivými otázkami týkající se role primárních a sekundárních skupin. Konkrétní jde o otázky, zda mu podmínky v místě pomáhali překonat nejbližší, tj. přítelkyně, manželka, rodina (0,443; $p < 0,01$) či přátelé ve vlasti (0,275; $p < 0,01$), respektive telefonní či písemný styk s nimi. Zajímavé je, že se svými problémy se neobrací na svého původního zaměstnavatele (Armáda České republiky). Tuto skutečnost přičítám využívání vzpomínané pevné sociální sítě, díky které proto nemá potřebu zaměstnavatele do svých problémů angažovat, žádat po něm radu, řešení nesnáží atp.

Graf 22 Svědomitost /vlastenectví ve vztahu k sociální opoře

Zajímavým zjištěním je záporný vztah mezi škálami svědomitosti a koheze (viz graf č.23)

Graf 23 Svědomitost/vlastenectví ve vztahu ke kohezi

Jedním z možných vysvětlení je, že čím méně se jedinec může identifikovat s konkrétními representanty své skupiny v místě mise, které patrně nepokládá díky nesoudržnosti za “dobré exempláře” své skupiny, tím větší má potřebu se identifikovat s abstraktní kategorií “národa”, jemuž chce dělat dobré jméno. Bylo by však jisté možno předložit i jiná vysvětlení. V každém případě se domnívám, že jde o potenciálně důležité zjištění.

Další analýzy ukazují, že jedním z rysů respondenta s vysokým skóre svědomitosti je vlastní iniciativa. Napovídá tomu vysoká korelace s otázkou, zda se kromě informací, které obdržel od zaměstnavatele, snažil samostatně shromažďovat další informace o dění v místě svého budoucího působení (viz otázka II/3). Dále se ukazuje, že respondent s vysokým skóre ve škále svědomitosti má nejen stabilní a podle všeho frekventované sociální vztahy doma i v cizině, ale zároveň ve vysoké míře využívá další škály adaptačních strategií. Například ve srovnání s ostatními kolegy si častěji vede deník do kterého zapisuje každodenní dojmy a postřehy (0,411; $p < 0,01$). Velkou roli při adaptaci na život v místě u něj hraje také aktivní provozování sportu (0,285; $p < 0,01$). Po návratu do vlasti se dobře adaptuje, pobyt v cizině je mu inspirací k tomu, aby se začal dodatečně zajímat o historii, kulturu a politické dění v místě svého bývalého působení (0,275; $p < 0,01$). Bezprostředně po příjezdu z mise pocit neměl pocit, že mu nemůže rozumět nikdo, kdo podobnou zkušenost neprožil ($r = -0,194$; n.s.). Nemá pocit, že by mu jeho přátelé, známí nebo rodina bezprostředně po návratu dávali najevo, že by měl sklony k rasismu nebo xenofobii (-0,364; $p < 0,01$).

2.6. ZAHRANIČNÍ MISE

2.6.1 MOTIVACE POZOROVATELŮ

Následující tabulka (*tabulka č.34*) znázorňuje, jaké byly hlavní důvody respondenta k výjezdu, co bylo jeho hlavní motivací. U některých z možností v předkládané škále jsem předpokládal, že budou hrát jen okrajovou roli. Konkrétně se jednalo o důvody pracovní, popř. řešení osobních či pracovních problémů. Výsledky mně daly zapravdu a oba důvody skutečně hrály v případech motivace výjezdu na první popř. druhou misi spíše marginální roli.

Tabulka 34 Hlavní motivace výjezdu na misi

	I. výjezd			II. výjezd		
	odpovědí		%	odpovědí		%
	N	%	respon- dentů	N	%	respon- dentů
řešení osobních problémů (neshody v rodině, rozvod, rozchod, ovdovění atp.)	6	2,2%	6,3%	4	2,9%	7,1%
finanční ohodnocení	69	25,2%	72,6%	34	24,5%	60,7%
možnost poznat cizí kraje a nové země: návštěva míst, kam se běžný turista nedostane	62	22,6%	65,3%	33	23,7%	58,9%
Hlavní motivace výjezdu pracovní (např. zrušení útvary, kde jsem sloužil)	5	1,8%	5,3%	1	,7%	1,8%
kariéerní, tj. ve výjezdu jsem spatřoval možnost uspíšení svého kariéerního růstu	27	9,9%	28,4%	8	5,8%	14,3%
snaha dokázat, že jsem schopen přijmout výzvu, obstát v náročných podmínkách, překonat sám sebe	70	25,5%	73,7%	29	20,9%	51,8%
pomocí místnímu obyvatelstvu v nastolení míru	26	9,5%	27,4%	23	16,5%	41,1%
jiné – doplňte vlastními slovy	9	3,3%	9,5%	7	5,0%	12,5%
celkem	274	100,0%	288,4%	139	100,0%	248,2%

Především jsem si ale chtěl ověřit tradované tvrzení které říká, že motivací pro účast na druhé misi již nejsou finance. Pravdivost tohoto tvrzení jsem předpokládal. Proto jsem stanovil tuto hypotézu: **„Hlavní motivací výjezdu pozorovatele na druhou misi již nejsou finance“**

Při srovnání procent z odpovědí je zřejmé, že finanční ohodnocení zůstává pro pozorovatele silnou motivací i v případě druhého výjezdu. Dokládají to uvedené údaje, kdy při prvním výjezdu činí procento z odpovědí 25.2%, zatímco v případě druhého výjezdu 24.5%. Rozdíl v motivaci při výjezdu na první a druhou misi je zanedbatelný.

Moje hypotéza u které jsem očekával potvrzení předpokladu, že na druhou misi nevyjíždí vojenský pozorovatel z důvodu finančních se ukázala jako nepravdivá.

Stejnou míru motivace pro druhý výjezd vykazala rovněž možnost poznat cizí kraje resp. navštívit místa, která nejsou přístupná běžné turistice. V případě výjezdu do druhé mise ovšem klesá motivace vyznačující se snahou jedince obstát v náročných podmínkách, přijmout dlouhodobý pobyt v zahraničí jako výzvu.

Jako zajímavé zjištění shledávám skutečnost, že v motivaci pro výjezd na druhou misi lze nalézt poměrně zřetelný prvek altruismu, neboť ve srovnání s výjezdem do první mise o 7% respondentů více uvádí jako motivaci pro výjezd na druhou misi snahu pomoci místnímu obyvatelstvu v nastolení míru. Je to zřejmě způsobeno zkušeností pozorovatele, neboť se nemusí soustřeďovat v životě mise jen na sebe, vlastní „přežití“, a zároveň se mu do značné míry změnilы hodnoty.

Další důvody pro výjezd na zahraniční misi, tedy řešení osobních problémů popř. důvody kariérní či pracovní, hrály v motivaci pro výjezd na první nebo druhou misi okrajovou roli.

2.6.2 MISE A ZMĚNY HODNOT

Zahraniční mise, která obvykle trvá jeden rok a odehrává se v zemích jejichž hodnoty jsou často i v protikladu k hodnotám našim. V této části se ale budu věnovat hodnotám, respektive změnám ke kterým u pozorovatele dochází po návratu do vlasti.

KATEGORIE HODNOT

V předchozí části své práce jsem již téma problematiky hodnot krátce analyzoval. Jak jsem již vzpomenu - v souvislosti se zjištěním změn hodnot po příjezd do vlasti jsem se dotazoval, zda došlo v důsledku mise ke změnám v hodnotovém žebříčku. K zjištění této skutečnosti jsem se dotazoval: „Způsobila mise, že se Vám v životě do značné míry změnilo pořadí hodnot“? V otázce jsem dále pokračoval: „Pokud jste v uvedené škále označil písmena 3 (spíše ano) nebo 4 (určitě ano), pokuste se vlastními slovy sdělit, kterých hodnot se to konkrétně týkalo.“

Celkem 55 respondentů vlastními slovy odpovědělo, kterých hodnot se změna týkala. V další fázi jsem údaje těchto 55 respondentů zařadil do deseti tematických okruhů, které jsem dodatečně vytvořil.

Reliabilitu zařazení jednotlivých odpovědí kontroloval nezávislý posuzovatel. Jeho výsledky v řazení odpovědí do jednotlivých tematických okruhů se lišily od mého jen v cca 5% případů. Proto považuji kategorizaci údajů za vysoce reliabilní. Celkové rozložení odpovědí uvádí tabulka č.35.

Které z těchto hodnot jsou pocity ohrožení nejvíce ovlivněny? Výsledky t-testů ukázaly, že pocity ohrožení souvisejí se změnou ve třech oblastech hodnot: ve vědomí ceny života ($p = 0,056$), v důležitosti zdraví ($p = 0,020$) a v postoji k penězům a hmotným statkům ($p = 0,039$).

Dále jsem se pokusil zjistit, zda místo služby neovlivní některé hodnoty. Z tohoto důvodu jsem údaje z předchozí tabulky porovnal ve třech základních oblastech, tj. Africe, Iráku a ostatních lokalitách. Vyhodnocením údajů jsem zjistil rozdílné posuzování hodnotových oblastí zdraví a rodina (*viz tabulka č. 36*).

Zdraví bylo ve vysoké míře oceňováno respondenty ze skupiny Afrika, respondenti ze skupiny Irák v podstatně vyšší míře zdůrazňovali roli rodiny a rodinného zázemí. U skupiny Afrika dávám oceňování zdraví do souvislosti se specifickými problémy služby v subsaharské Africe, provázené častými epidemiemi v řadách místního obyvatelstva i hůře dostupnou lékařskou péčí.

Tabulka 35 Přehled odpovědí ke vztahu ke změně hodnot

	odpovědi		% respondentů
	N	%	
Život, vědomí jeho ceny	13	9,5%	23,6%
Zdraví své a svých blízkých	20	14,6%	36,4%
Rodina, rodinné zázemí	21	15,3%	38,2%
Mír, bezpečí, politická stabilita	17	12,4%	30,9%
Svoboda, demokracie	4	2,9%	7,3%
Základní sociální jistoty: dostatek jídla, pití, obydlí	12	8,8%	21,8%
Civilizační vymoženosti: fungující infrastruktura, dostupná lékařská péče a vzdělání, fungující ekonomika.	12	8,8%	21,8%
Pozitivní lidské vlastnosti, jejich oceňování, např. láska, respekt, tolerance, nadhled, přátelství, altruismus atd.	18	13,1%	32,7%
Změna postoje k penězům a hmotným statkům	10	7,3%	18,2%
Ostatní, tj. národní hrdost, příslušnost ke státu, nedůležitost kariéry, dostupnost zaměstnání, malichernost problémů v porovnání se situací v místě, kultura	10	7,3%	18,2%
cekem	137	100,0%	249,1%

Oceňování zdraví potvrdila u skupiny respondentů Afrika rovněž odpověď na dílčí otázku škály chudoby, která se týká strachu z možného onemocnění (AIDS, malárie, cholera apod.), tj. otázka 21_4). Odpověď skupiny respondentů Afrika dosáhla hodnoty 3,4. (škála odpovědi viz str. 77).

U respondentů skupiny Irák si vysoké oceňování rodiny vysvětlují skutečností, že problematika zdraví nebyla ve srovnání se skupinou Afrika až tak palčivá. Proto z těchto dvou hlavních oblastí hodnotových změn do popředí vystoupilo právě téma rodiny.

Tabulka 36 Hodnoty ve vztahu skupina/místo působení mise

		skupina			Total	
		Afrika	Irák	ostatní		
změna hodnot	Život, vědomí jeho ceny	N	5	6	2	13
		%	23,8%	28,6%	15,4%	
	Zdraví své a svých blízkých	N	13	3	4	20
		%	61,9%	14,3%	30,8%	
	Rodina, rodinné zázemí	N	6	11	4	21
		%	28,6%	52,4%	30,8%	
	Mír, bezpečí, politická stabilita	N	6	5	6	17
		%	28,6%	23,8%	46,2%	
	Svoboda, demokracie	N	1	2	1	4
		%	4,8%	9,5%	7,7%	
	Základní sociální jistoty: dostatek jídla, pití, obydlí	N	5	3	4	12
		%	23,8%	14,3%	30,8%	
	Civilizační vymoženosti: fungující infrastruktura, dostupná lékařská péče a vzdělání, fungující ekonomika.	N	3	3	6	12
		%	14,3%	14,3%	46,2%	
	Pozitivní lidské vlastnosti, jejich oceňování, např. láska, respekt, tolerance, nadhled, přátelství, altruismus atd.	N	7	8	3	18
		%	33,3%	38,1%	23,1%	
	Změna postoje k penězům a hmotným statkům	N	5	3	2	10
		%	23,8%	14,3%	15,4%	
	Ostatní, tj. národní hrdost, příslušnost ke státu, nedůležitost kariéry, dostupnost zaměstnání, malichernost problémů v porovnání se situací v místě, kultura	N	1	6	3	10
		%	4,8%	28,6%	23,1%	
Total	N	21	21	13	55	

Ti, kteří udávali po návratu z mise změnu v pořadí hodnot, se během služby v misi obtížněji vyrovnávali s faktem, že v místě působily ozbrojené bojůvky 0,240 ; $p < 0,05$. a se skutečností, že lidský život má pro lokální obyvatelstvo malou nebo téměř žádnou cenu 0,249; $p < 0,05$.. Obtížněji se tito respondenti rovněž vyrovnávají s očekáváním místních obyvatel, že budou plnit předem danou roli patrona, který bude podporovat jedince, rodinu či společenství z řad místní společnosti 0,271; $p < 0,01$. V tomto případě vidím plnění předem dané role jako svým způsobem nátlak, neboť se už nejedná o „pouhé“ vyrovnání se situací, která „pasivně“ existuje, ale jedná se o velmi dynamický jev, se kterým se musí aktivně vyrovnávat, ke kterému je nucen bezprostředně zaujmout postoj.

Například konkrétní žádosti o finanční či jinou pomoc nelze přejít, pozorovatel musí v této souvislosti často čelit i emočnímu vydírání, především na ni ale musí pozitivně či negativně reagovat a být si vědom důsledků a závazků vyplývajících z poskytnuté pomoci. Sám bych očekával, že „hraní role“ může být pro některé z respondentů dosti namáhavé a výsledek mě příliš nepřekvapil.

Příklady odpovědí respondentů na otázku č. 7_6 (Způsobila mise, že se vám do značné míry změnilo pořadí hodnot? Pokud jste v uvedené škále označil 3 (spíše ano) nebo 4 (určitě ano), pokuste se vlastními slovy sdělit, kterých hodnot se to konkrétně týkalo.) uvádím v příloze č. 2.

3. DISKUSE

Empirické zkoumání prostředí práce vojenského pozorovatele a prostředí, ve kterém se odehrává, je tematicky první studií tohoto druhu, která byla v České republice provedena. Výzkum jsem se rozhodl realizovat formou dotazníkového šetření. Jeho poměrně široký záběr a velký rozsah měl několik důvodů. Především to byla moje ambice poukázat na komplexitu a šíři problémů, které jsou přítomny u tohoto druhu pracovní migrace. Dále jsem musel počítat s neexistencí uceleného adresáře bývalých vojenských pozorovatelů a očekával jsem problémy s dohledáváním těch, kteří prošli službou vojenského pozorovatele v zahraničí a již nejsou v pracovním poměru resortu obrany. Šance pro případné opětovné dotazování byla proto velmi malá a všechny otázky jsem se snažil obsáhnout do jednoho dotazníku.

Vzhledem k celku zkoumané populace, která čítá přibližně 800 osob a s ohledem na jejich komplikované dohledávání považuji získaný počet 95 respondentů za úspěch. Poznatky této studie by proto měly do značné míry spolehlivě odrážet rysy populace jako celku. Na druhé straně jsem si vědom toho, že výsledky výzkumu nebudou platné univerzálně. Ty budou omezeny pouze na specifický segment obyvatel České republiky. Tímto segmentem míním vojenské pozorovatele, které v naprosté většině reprezentuje vysokoškolsky vzdělaný muž, občan České republiky, u kterého nebyla před odjezdem do mise zjištěna žádná psychická či fyzická nemoc, přiměřeně resistantní vůči stresu. Proto se také zjištění v mém výzkumu dají posuzovat pouze jako sklony či tendence směrem k určitému způsobu chování nebo adaptace, nikoli v rámci patologie chování či jednání.

Otázky, které byly použity samostatně anebo sloužily k tvorbě souborů, mezi kterými jsem hledal vzájemné vztahy, vyplývaly z mého zájmu vědecky zkoumat jevy, se kterými jsem přišel do styku během ročního působení ve funkci vojenského pozorovatele při misi Organizace spojených národů MONUC v Demokratické republice Kongo.

Uvědomoval jsem si, že zkušenosti jednotlivých pozorovatelů budou odrážet různé úhly pohledu dané rokem a místem působení, zastávanou funkcí, mandátem mise a z toho vyplývajícími povinnostmi. Proto jsem při koncipování otázek vždy dbal na jejich zobecnění a širokou platnost.

I když byl výzkum koncipován na populaci českých pozorovatelů, předpokládám, že v případě jeho opakování ve Slovenské republice by byly výsledky, s výjimkou otázek spojených s religiositou, velmi podobné. Domnívám se také, že pokud by byl tento výzkum koncipován jako srovnávací a proveden mezi příslušníky ozbrojených sil pocházejících z rozdílných kultur a z různých kontinentů, značně by pomohl objasnit problematiku osobnosti a kultury.

Rád bych rovněž upozornil na výsledky které napověděly, jak čeští pozorovatelé vnímali jevy přítomné v cizích kulturách. Vzhledem k tomu, že jsem potřeboval nalézt soubor jevů společný pro všechny oblasti ve kterých čeští vojenští pozorovatelé působí, zvolil jsem téma bídy. Pro toto téma jsem vyhotovil škálu otázek a tu následně operacionalizoval.

Výsledkem bylo, že čeští vojenští pozorovatelé souhrn jevů označených jako bída jednoznačně vnímali, pouze v případě intenzity se očekávala a nakonec také byla potvrzena vysoká korelace ve vztahu k místu působení. Empirické výsledky potvrdily očekávání, že nejintenzivněji bude bída vnímána mezi pozorovateli, kteří sloužili v subsaharské Africe, následovat bude oblast Iráku a až teprve poté ostatní mise. Do posledně jmenované kategorie spadají pozorovatelé, kteří se účastnili mírových misí v zemích bývalé Jugoslávie a na území Gruzie.

Do kontextu zkoumání bídy jsem také zařadil jev, který opisuji jako očekávání místního obyvatelstva, že pozorovatel bude hrát roli „bohatého cizince“. Výskyt uvedeného jevu, který považuji za projev resignace obyvatelstva a potlačování vlastní iniciativy, se ukázal univerzální a jeho přítomnost byla v pozitivní korelaci s intenzitou vnímání bídy. Ve větší či menší míře tak bylo očekávání hraní role „bohatého cizince“ přítomno v každé ze tří základních geografických oblastí, kde čeští vojenští pozorovatelé působili (subsaharská Afrika, Irák, ostatní státy). Podle mých vlastních zkušeností patřilo u domácího obyvatelstva v Demokratické republice Kongo vyžadování finanční podpory či poskytnutí bezúplatné služby od „bílého Evropana“ k běžné normě. To bylo způsobeno nejen všudypřítomnou bídou, ale údajně také přežívajícím dědictvím belgické koloniální správy, která se vůči místnímu obyvatelstvu chovala silně paternalisticky. Domnívám se, že tento jev bude ve větší nebo menší míře přítomen v celé subsaharské Africe.

Při mezikulturně koncipovaném šetření by jistě bylo zajímavé srovnání výsledků mého výzkumu s odpověďmi vojenských pozorovatelů, kteří by pocházeli z chudých

rozvojových zemí. Předpokládám, že tento jev by nebyl interpretován jako projev závislosti či paternalismu, ale spíše by v této souvislosti byla zdůrazňována solidarita a sociální cítění.

Jestliže výzkum ukázal přímou souvislosti mezi místem působení a vnímáním bídy, pak u resistance, která měla napovědět míru odolnosti vůči tlaku prostředí se tento vztah zcela neprojevil. To napovídá, že vnímání bídy se vztahuje ke kultuře, zatímco schopnost čelit podmínkám v místě je dána spíše osobností jedince. Z výsledků jsem usoudil, že škála resistance, která se v otázkách tematicky vztahovala k vnímání bídy, zahrnuje širší spektrum a dá se zobecnit jako resistance vůči stresorům.

Vnímání bídy tak odkazuje na vnímání situace. Resistentnější jedinci nejenže vnímali chudobu v nižších hodnotách, ale jejich odolnost se projevovala v dalších aspektech jako např. vyrovnání se s nestandardním stravováním. Míra resistance se projevovala i ve sféře sociálních skupin, konkrétně v nahlížení domnělé či skutečné diskriminace v týmu a přisuzováním žebříčku hodnot neformálním společenstvím.

Míra resistance měla pochopitelně úzkou vazbu na adaptaci k místním podmínkám. Zde se projevila korelace mezi tendencí jedinců s nižší mírou resistance a jejich vyšší tendencí vyhledávat z důvodu adaptace na místní prostředí přátelství s místním člověkem. Proto se jeví jako logické vyústění další vztah, kdy jedinec s nižší mírou resistance pociťuje jako překážku skutečnost, že se nemůže domluvit s místními obyvateli jejich jazykem. Další vazbu jedince s nižší mírou resistance na místní obyvatelstvo dokládá část jeho adaptační strategie ve které říká, že díky němu dojde v zemi působení ke zlepšení situace místního obyvatelstva.

Všechny tyto tendence, které méně resistentní jedinec vykazuje, tedy orientovat se v rámci adaptační strategie směrem k místnímu obyvatelstvu (včetně negativního vnímání skutečnosti, že se nemůže domluvit místním jazykem a myšlenkou, že jeho působení bude přínosem pro vybudování míru) doplňuje další rys, a to sklon k vyhledávání přátel z řad pracovníků nevládních organizací. Tento doplňující údaj mě vedl k závěru, že jedinec s nižší resistencí se nebude bezvýhradně ztotožňovat s vlastní skupinou – kolegy v týmu. Dá se tak hovořit o jakýchsi permanentně „pootevřených dveřích“, které v případě vážnějšího konfliktu v týmu takovému jedinci umožní alespoň po určitou dobu se od skupiny separovat a nalézt alespoň dočasný „společenský azyl“ u přátel z okruhu nevládních organizací nebo místního obyvatelstva.

S problematikou resistance je spjat další okruh problémů, který jsem souhrnně pojmenoval jako ohrožení, které přirozeně patří k životu vojenského pozorovatele. Do tohoto souboru jsem tak zahrnul obavy o vlastní život, padnutí do zajetí a strach z onemocnění. V souvislosti s pocitem ohrožení jsem si kladl otázku, zda bude v tomto případě hrát roli vliv lokality. Vliv lokality na vliv ohrožení se ale neprokázal, pravým predikátorem pocitu ohrožení se ukázala být chudoba lokality.

Zajímavé bylo zjištění, že pocit ohrožení lze dávat do souvislosti se změnou hodnot po ukončení mise. V tomto ohledu byla nalezena pozitivní korelace mezi mírou ohrožení a změnou hodnotového žebříčku po návratu do vlasti. Jinými slovy řečeno, přítomnost vyšší míry existenčních obav způsobila po návratu z mise ve vyšší míře změny hodnot. Zároveň platí, že změnu hodnot po návratu do vlasti deklarují především ti z respondentů, kteří se se situací v místě obtížněji vyrovnávali. Konkrétními oblastmi hodnot ve kterých došlo po návratu z mise ke změnám bylo zdraví své a svých blízkých, rodina a rodinné zázemí a konečně mír, bezpečí, politická stabilita.

Jiné změny hodnot přiznávají ti, kteří navíc deklarovali pocit ohrožení. U této specifické skupiny respondentů vystupuje do popředí vědomí ceny života, důležitost zdraví a postoj k penězům a hmotným statkům. Pocit ohrožení neměl u jedinců vliv pouze na proměnu v žebříčku hodnot, ale ukázaly se také jeho důsledky v oblasti interpersonálních vztahů.

Za jednu z nejzajímavější osobně považuji tu část studie, která se věnuje kohesi vlastní skupiny, tedy soudržnosti českých pozorovatelů. Uvedená oblast byla pro mne velmi poučná, neboť jsem měl možnost ověřit si platnost tvrzení, které se vztahovalo k jistému mýtu, který o sobě udržujeme. Tím je, respektive v prostředí českých vojenských pozorovatelů jistou dobu byl, mýtus o nesoudržnosti vlastní skupiny, potažmo českého národa. I když výsledky empirického zkoumání prokázaly, že mezi stávajícími vojenskými pozorovateli již nemá toto rčení platnost, bude mezi staršími kolegy patrně ještě dlouhou dobu přežívat. To také dokládá platnost sociálního stereotypu, v tomto případě autostereotypu, jeho rigidnosti, vytrvalosti a přežívající domnělé platnosti.

Slova vlastenectví a svědomitost dnes mohou pro českou populaci znít jako vyprázdňená a stylizovaná. S ohledem na připomínky, které jsem od respondentů obdržel během pilotního výzkumu, jsem ale nakonec otázky týkající se této problematiky do své studie zařadil. Ukázalo se, že národní identita se v podmínkách

zahraniční mise může ukázat jako důležitá součást vlastní identity a napomoci jedinci uchovat si vnitřní integritu. Výsledky ukázaly vyšší míru svědomitost a vlastenectví u pozorovatelů v Africe než v Iráku, přičemž pozorovatelé z ostatních států se v tomto žebříčku octli někde uprostřed. Hlavním rysem svědomitých a vlasteneckých jedinců byly jejich silné sociální vazby ve vlasti. Ukázalo se, že vyšší míra svědomitosti a vlastenectví indikuje lepší vztahy s kolegy v místě působení a to jak na Čechy, tak cizince – kolegy z týmu. Obecně má takto orientovaný jedinec široce rozvinuté a živé sociální vztahy.

Je otázkou, do jaké míry lze vzpomenuté údaje brát jako relevantní a jak velkou roli zde hrála autostylizace. Pravdou je, že téma vlastenectví a svědomitosti Čechům zní odtažitě a že stále v této souvislosti přetrvávají konotace s významy jako formální a vyprázdněný.

Závěr empirické části je věnován změnám v žebříčku hodnot, které u pozorovatele nastávají po příjezdu zpět do vlasti. V tomto ohledu byly nalezeny rozdíly mezi místem služby a pořadím hodnot. Např. zdraví bylo ve vysoké míře oceňováno respondenty ze skupiny Afrika, respondenti ze skupiny Irák v podstatně vyšší míře zase zdůrazňovali roli rodiny a rodinného zázemí.

Jako vysvětlení se nabízí, že u skupiny Afrika oceňování zdraví vyplynulo z podmínek služby na tomto kontinentu, tj. s častějším výskytem epidemií v řadách místního obyvatelstva i hůře dostupnou lékařskou péčí. U respondentů skupiny Irák pravděpodobně nebyla otázka ochrany zdraví tak palčivá. Proto z těchto dvou hlavních oblastí hodnotových změn vystoupilo do popředí u skupiny Irák právě téma rodiny.

Pokud bych měl empirickou část své práce charakterizovat jako celek, pak jsem přesvědčen, že její výsledky lze aplikovat nejen na profesní skupinu vojenských pozorovatelů, ale i na obory, které pracovně ve válečných nebo post-válečných oblastech působí. Konkrétně se může jednat o válečné korespondenty, humanitární pracovníky, diplomaty nebo pracovníky náboženských misí.

IV. ZÁVĚR

Vztah kultury a migrace se zdá být nevyčerpatelný a poskytuje obrovské množství témat. Dokladem tohoto tvrzení je moje disertační práce. Není totiž zcela běžné, aby se problematika spojená s armádou studovala v kontextu kultury. Dnes si ale jen stěží mohu představit, že bych otázky, které jsem ve své disertační práci zpracoval, tedy zkoumání kultury, osobnosti a migrace odehrávající se v zemích nedávno ukončeného válečného konfliktu a na ně navazující témata jako kulturní šok, akulturace, sociální stereotypy, vnímání bídy, resistance vůči ní, soudržnost sociálních skupin, adaptační strategie na místní prostředí a další a další okruhy, řešil jinak než v rámci svého oboru.

Téma českého vojenského pozorovatele v zahraniční misi je první prací tohoto druhu a rozsahu za více než sedmáct let od doby, kdy byli první, tenkrát ještě českoslovenští vojenští pozorovatelé, vysláni do zahraničí. Za ta léta v tomto ohledu nasbírala Armáda České republiky řadu zkušeností, pokročila metodika výcviku a celkově se zlepšily podmínky pro službu v zahraničí. Nicméně otázky spojené s prací vojenského pozorovatele v kulturně odlišném prostředí a adaptací na něj nebyly po celou dobu důsledně rozpracovány. Řešení tohoto problému jsem proto bral jako výzvu.

Po celou dobu, kdy jsem se touto problematikou zaobíral, jsem při rozpracování tématu vždy pomýšlel na to, aby poznatky byly aplikovatelné v praxi. Jsem proto přesvědčen, že se moje disertační práce, zejména její empirická část, stane základem pro rozpracování metodiky, která bude pomůckou pro řešení problémů spojených s vysíláním vojenských pozorovatelů do zahraničí a zároveň užitečnou pro všechny, kteří se v rámci vojenské služby pohybují v prostředí odlišných kultur. Věřím, že poznatky obsažené v mé práci lze využít i u dalších profesí jako jsou obchodníci, podnikatelé, novináři, diplomaté, pracovníci humanitárních organizací a misionáři. Zkrátka všichni, kdo se pohybují v zemích, kde ještě nedávno probíhaly ozbrojené střety a pro jejichž obyvatelstvo nejsou slova mír, stabilita a bezpečí pouhými frázemi.

V. LITERATURA

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Adler, P. S.: The Transitional Experience: An Alternative View of Culture Shock. *Journal of Humanistic Psychology*, 1975, 15, 13-23.
- Allport, G. W.: *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley, 1954.
- Armes, K., Ward, C.: Cross-Cultural Transitions and Sojourner Adjustment in Singapore. *The Journal of Social Psychology*, 1988, 129 (2), 273-275.
- Babad, E.Y., Birnbaum, M., Benne, K.D.: *The Social Self*. Beverly Hills, London, New Delhi: Sage Publications, 1982.
- Báčová, V.: Spoločenská a kultúrna podmienenosť osobnej identity. *Československá psychologie*, 1996, 40, 4, 231-337.
- Baron, R. A., Byrne, D.: *Social Psychology*. 7. vyd., Boston: Allyn and Bacon, 1997.
- Bergman, L.F.: The role social relations in health promotion. *Psychosom. Med*, 1995, 57, 245-254.
- Berry, J.W.: Conceptual approaches to acculturation. In: K.M.Chun, P.B.Organista, G. Marin (Eds.): *Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research*, Washington, DC: American Psychological Association, 2003.
- Berry, J. W., Kim, U., Boski, P.: Psychological Acculturation of Immigrants. In: Y. Y. Kim, W. B. Gudykunst (eds.): *Cross-Cultural Adaptation: Current Approaches*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, 1988.
- Befus, C.P.: A multilevel Treatment Approach for Culture Shock Experienced by Sojourners. *International Journal of Intercultural Relations*, 1988, 12 (4), 381-400.
- Bochner, S.: *The Mediating Person: Bridges Between Cultures*. Cambridge, Mass: Schenkman. 1981.
- Boissevain, J.: *Friended Friends*. St. Martin's Press. New York 1974.
- Bonacich, E.: A Theory of Middleman Minorities. *American Sociological Review*, 1972, 38, 583-94.
- Bourhis, R. Y., Turner, J. C., Gagnon, A.: Interdependence, Social Identity and Discrimination. In: R. Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, S. A. Haslam (eds.): *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*. Cambridge, Mass: Blackwell, 1997.
- Brewin, C.R., Furnham, A.: Demographic and psychological determinants of homesickness and confiding among students. *British Journal of Psychology*, 1989, 80, 467-477.
- Dashefsky, A.: Theoretical Framework in Study of Ethnic Identity. In: L. Driedger (ed.): *Ethnic Canada: Identities and Inequalities*. Toronto: Copp Clark Pitman, 1987.
- Ehrlich, H. J.: *The Social Psychology of Prejudice*. New York: Wiley, 1973.

Ellemers, N., van Knippenberg, A.: Stereotyping in Social Context. In: R. Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, S.A. Haslam (eds.): *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*. Cambridge, Mass.: Blackwell, 1997.

English, H., English, A.: *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. New York: Langmons, Green and Co., 1958

Fisher, S., Hood, B.: The stress of the transition to university: A longitudinal study of psychological disturbance, absent-mindedness and vulnerability to homesickness. *British Journal of Psychology*, 1987, 78, 425-441.

Forman, S., Zachar, P.: Gross-Cultural Adjustment of International Officers During Professional Military Education in the United States.. *Military Psychology*, 2001, 13, 117-128.

Fraser, C.: *Small Groups: Structure and Leadership*. In: H. Tajfel, C. Fraser (eds.): *Introducing Social Psychology*. Harmondsworth: Penguin, 1978.

Fried, M.: Grieving for a lost home. In L.J. Duhl (ed.). *The Environment of the Metropolis*. New York: Basic, 1962.

Gilman, S. L.: *Difference and Pathology: Stereotypes of Sexuality, Race, and Madness*. Ithaca: Cornell University Press, 1985.

Glazer, N., Moynihan, D. P.: *Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*. Cambridge, Mass.: MIT, Press, 1963.

Gordon, M. M.: *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press, 1964.

Gully, S.M., Devine, D.J., Whitney, D.J.: A meta-analysis of cohesion and performance: Effects of levels of analysis and task interdependence. *Small Group Research*, 1995, 26, 497-520

Hall, E.T.: *The Hidden Dimension*. Garden City, New York: Doubleday, 1966

Hein, J.: *From Vietnam, Laos, and Cambodia: A Refugee Experience in the United States*. New York: Twayne Publishers, 1995.

Hirschman, C.: America's Melting Pot Reconsidered. *Annual Review of Sociology*, 1983, 9, 393-423.

Hogg, M.A., Hardie, E.A., Reynolds, K.J.: *European Journal of Social Psychology: Prototypical similarity, self-categorization, and depersonalized attraction: a perspective on group cohesiveness*, 1995, 25, 159-177.

Horne, C.: The Enforcement of Norms: Group Cohesion and Meta-Norms: *Social Psychology Quarterly*, 2001, 64 (3), 253-266.

Jiobu, R. M.: *Ethnicity and Assimilation: Blacks, Chinese, Filipinos, Japanese, Koreans, Mexicans, Vietnamese, and Whites*. Albany: State University of New York Press, 1998.

Kim, Y.Y.: *Communication and Cross-cultural Adaptation: An Integrative Theory*. Philadelphia, PA: Multilingual Matters, 1988.

Kosic, A.: Acculturation strategies: coping process and acculturative stress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2004, 45, 269-278.

- Krech, D., Crutchfield, R.S., Ballachey, E.L.: Človek v spoločnosti. Základy sociálnej psychológie. Slovenská akadémia vied. Bratislava 1968
- Lysgaard, S.: Adjustment in a Foreign Society: Norwegian Fulbright Grantees Visiting the United States. *International Social Sciences Bulletin*, 7, 45-51, 1955.
- MacCoun, R.J.: Sexual orientation and military cohesion: A critical review of the evidence. In: G.Herek, J. Jobe, R. Carney (Eds.): Chicago: University of Chicago Press, 1996.
- Mackie, D. M., Hamilton, D. L., Susskind, J., Rosselli, F.: Social Psychological Foundations of Stereotype Formation. In: C. N. Macrae, C. Stangor, M. Hewstone (eds): Stereotypes and Stereotyping. New York: Guilford Press, 1996.
- Milner, D.: The Development of Ethnic Attitudes. In: H. Tajfel (ed.): The Social Dimension: European Developments in Social Psychology. Volume I. New York: Cambridge University Press, 1984.
- Moghaddam, F. M., Taylor, D. M., Wright, S.C.: Social Psychology in Cross - Cultural Perspective. New York: W.H. Freeman, 1993.
- Mullen, B., Copper, C.: The Relation Between Group Cohesiveness and Performance: An Integration. *Psychological Bulletin*, 1994, 115, 210-227.
- Oberg, K.: Adjustment to New Cultural Environment. *Practical Anthropology*, 1960, 7, 4, 177 - - 182.
- Ouarasse, O.A., van de Vijver, F.J.R.; Structure and Function of the Perceived Acculturation Context of Young Moroccans in the Netherlands. *International Journal of Psychology*, 2004, 39 (3), 190-204.
- Padilla, A.M.; Wagatsuma Y.; Lindholm, K.J. *The Journal of Social Psychology*, 1984, 125 (3), 295-305
- Piaget, J., Weil, A.M.: The Development in Children of the Idea of Homeland and of Relations with Other Countries. *International Social Science Bulletin*, 1951, 3, 561 – 578.
- Ross, E. A.: The Old World in the New: The Significance of Past and Present Immigration to the America People. New York: The Century., 1914.
- Schaefer, R. T.: Racial and Ethnic Groups. 7. vyd. Harlow, England: Longman, 1998.
- Schwartz, J.M.: In Defense of Homesickness. Nine Essays on Identity and Lokality. *Kultursociologiske Skrifter*, 26, Adademisk Forlag, Kopenhagen, 1989.
- Stangor, C., Schaler, M.: Stereotypes as Individual and Collective Representations. In: C. N. Macrae, C. Stangor, M. Hewstone (eds.): Stereotypes and Stereotyping. New York: Guilford Press, 1996.
- Stephan, W. G.: Intergroup Relations. In: G. Lindzey, E.Aronson (eds.): *Handbook of Social Psychology*. New York: Randon House, 1985.
- Stroebe, M., Vliet van T., Hewstone, M., Willis, H.: Homesickness among students in two cultures: Antecedents and consequences. *British Journal of Psychology*, 2002, 93, 147-168.
- Taft, R.: Coping with Unfamiliar Cultures. In: N. Warren (ed.): *Studies in Cross – Cultural Psychology*. London: Academic Press, 1977.

Tajfel, H.: Intergroup Behaviour II. Group Perspectives. In: H. Tajfel, C. Fraser (eds.): *Introducing Social Psychology*. Harmondsworth: Penguin, 1978.

Tajfel, H.: *Human Groups & Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Taylor, D. M., Lalonde, R. N.: Ethnic Stereotypes: A Psychological Analysis. In: L. Drieder (ed.): *Ethnic Canada: Identities and Inequalities*. Toronto: Copp, Clard, Pittman, 1987.

Taylor, D. M.: The Social Psychology of Racial and Cultural Diversity: Issues of Assimilation and Multiculturalism. In: A. G. Reynolds (ed.): *Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning: The McGill Conference in Honour of Wallace E. Lambert*. London: L. Erlbaum Associates, 1991.

Trimble, J.E.: Social Change and Acculturation. In: K.M.Chun, P.B.Organista, G. Marín (Eds.): *Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research*, Washington, DC: American Psychological Association, 2003.

Wagley, C., Harris, M.: *Minorities in the New World*. New York: Columbia University Press, 1958.

VI. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

KOPIE DOTAZNÍKU respondenta č. 86 – 10 listů

Příloha č.2

PŘEHLED ODPOVĚDÍ respondentů - 2 listy

Příloha č. 3

AKTIVITY AČR V POZOROVATELSKÝCH MISÍCH OSN/OBSE – 12 listů

Příloha č. 4

**STRUKTURA ZÁKLADNÍHO VÝCVIKU POZOROVATELE PO
PŘÍJEZDU DO MISE** – 3 listy

Příloha č. 5

**TISKOVÉ ZPRÁVY POPISUJÍCÍ SITUACI V MÍSTĚ PŮSOBENÍ AUTORA
V DOBĚ JEHO MISE**, Demokratická republika Kongo 2002/2003 - 3 listy

Příloha č. 6

DVD – ORIGINALNÍ FILMOVÉ ZÁBĚRY Z MÍSTA PŮSOBENÍ AUTORA
(Demokratická republika Kongo 2003) – 1 ks

I. Základní informace o dotazovaném:

1. Rok narození:
2. Pohlaví (správnou odpověď zakroužkujte) muž - žena
3. Nejvyšší dosažené vzdělání v době první služby v zahraničí: *VS*
4. Uveďte název zahraniční mise, popřípadě dalších misí, ve kterých jste jako vojenský pozorovatel sloužil. Vedle názvu mise napište, ve kterých letech jste v této misi/ misích působil.
.
.
.
.
5. Váš rodinný stav v době první služby v zahraničí (správnou odpověď zakroužkujte):
 a) svobodný
b) ženatý
c) rozvedený
d) vdovec
6. Uveďte, jakým způsobem jste ukončil misi:
(Správnou odpověď zakroužkujte)
 a) Rotace v řádném termínu
b) Repatriace z důvodu nemoci
c) Repatriace, jejímž důvodem bylo omezení nebo zrušení mírové operace OSN/OBSE z důvodu zhoršení bezpečnostní situace (opětovné vypuknutí konfliktu, nedodržování příměří atp. v místě působení).
d) Repatriace na základě ať už skutečných nebo vykonstruovaných obvinění, které se týkaly porušení vnitřních pravidel mise
e) Misi jsem ukončil předčasně na vlastní žádost
7. K dnešnímu dni jsem stále v aktivní službě (správnou odpověď zakroužkujte): ANO - NE

Pokud jste se zúčastnil jako vojenský pozorovatel více mírových operací, odpovídejte prosím v následující části dotazníku na základě zkušeností a dojmů ze své první pozorovatelské mise a návratu z ní.

II. Příprava na výjezd:

Škála hodnocení:

1	2	3	4
určitě ne	spíše ne	spíše ano	určitě ano

Odpověď na předkládané tvrzení zakroužkujte.

1. Výcvik, který mě v České republice připravil pro práci v misi považuji za dostatečný.

1 2 3 4

2. Před výjezdem na misi jsem byl svým zaměstnavatelem (Armáda České republiky) o dění v místě dobře informován.

1 2 3 4

3. Kromě informací, které jsem obdržel od svého zaměstnavatele jsem se iniciativně snažil shromážďovat další informace o dění v místě svého budoucího působení.

1 2 3 4

4. Co bylo hlavní motivací Vašeho výjezdu na zahraniční misi? Můžete označit i více možností. V případě, že mezi více důvody jeden svým významem převažoval, označte ho písmenem X.

a) řešení osobních problémů (neshody v rodině, rozvod, rozchod, ovdovění atp.)

b) finanční ohodnocení

c) možnost poznat cizí kraje a nové země: návštěva míst, kam se běžný turista nedostane

d) pracovní (např. rušení útvaru, kde jsem sloužil)

e) kariéerní, tj. ve výjezdu jsem spatřoval možnost uspíšení svého kariéerního růstu

f) snaha dokázat, že jsem schopen přijmout výzvu, obstát v náročných podmínkách, překonat sám sebe

g) pomoci místnímu obyvatelstvu v nastolení míru

h) jiné – doplňte vlastními slovy:

5. Co bylo Vaší hlavní motivací v případě, že jste se účastnil druhé, popřípadě dalších zahraničních pozorovatelských misí? Můžete označit více možností na základě škály uvedené v předchozím bodu. V případě, že mezi důvody jeden svým významem převažoval, označte ho písmenem X.

a b c d e f g h

II. Subjektivní nahlížení místní kultury vojenským pozorovatelem:

škála hodnocení:

1	2	3	4
určitě ne	spíše ne	spíše ano	určitě ano

odpovězte prosím na uvedené otázky podle výše uvedené škály.

1. Panovala v zemi Vašeho působení všeobecná bída a hmotný nedostatek naprosté většiny místního obyvatelstva? 1 2 3 (4)
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
1. Bylo pro zemi kde jste působil charakteristické časté fyzické a psychické strádání místních obyvatel způsobené nedávno ukončeným nebo přetrvávajícím válečným konfliktem? 1 2 3 (4)
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 2 (3) 4
1. Bylo v zemi Vašeho působení časté žebrání dětí a dospělých na ulicích či jiných veřejných prostorech? 1 2 3 (4)
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
1. Setkával jste se s tím, že místní obyvatelé se od Vás pokoušeli podvodným způsobem získat finanční obnos či jinou výhodu? 1 (2) 3 4
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1) 2 3 4
1. Bylo pro místní obyvatele charakteristické myslet výhradně v kategorii „tady a teď“, nemyslet na budoucnost, na „pak“? 1 2 (3) 4
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
1. Myslíte si, že lidský život měl pro lokální obyvatelstvo malou nebo téměř žádnou cenu? 1 2 (3) 4
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
1. Existoval mezi místním obyvatelstvem velký počet zbraní? 1 2 (3) 4
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
1. Existovaly v místě Vašeho působení ozbrojené bojůvky? 1 2 (3) 4
2. Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4

- 9a Byl pro místní rodiny typický vysoký počet dětí o které se rodiče často nemohli či nechtěli kvalitně postarat? 1 2 (3) 4
- 9b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
- 10a Byla v místě Vašeho působení omezená dostupná lékařská péče a z toho vyplývající vyšší úmrtnost mezi lokálním obyvatelstvem? 1 2 3 (4)
- 10b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 2 (3) 4
- 11a Bylo v zemi mého působení obvyklé tmářství, pověřčivost, mezní víra v nadpřirozené síly? 1 2 (3) 4
- 11b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1) 2 3 4
- 12a Existoval mezi lokálním obyvatelstvem „rezervovaný postoj“ k vlastnímu životu, pro který bylo charakteristické např. zanedbávání péče o zdraví, promiskuita atd.? 1 2 (3) 4
- 12b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1) 2 3 4
- 13a Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické pasivní odevzdání vlastního osudu do rukou vyšší autority (Bůh, osud, místní hodnostář, náčelník atp.)? 1 2 (3) 4
- 13b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1) 2 3 4
- 14a Bylo pro místní obyvatelstvo charakteristické tvrdé, hrubé, nevybíravé chování vůči sobě navzájem? 1 (2) 3 4
- 14b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? (1) 2 3 4
- 15a Bylo pro místní kulturu charakteristické velmi rozdílné chápání role mužů a žen? 1 2 (3) 4
- 15b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4
- 16a Existovalo očekávání místního obyvatelstva, že budete plnit roli, která Vám jím byla již předem určena, neboť byla součástí místní kultury? Např. že se jako „bohatý cizinec“ stanete patronem jedince, rodiny, organizace, náboženského spolku atp. a budete ho finančně či jiným způsobem podporovat? Pozn.: roli, které jste měl dle názoru místního obyvatelstva „hrát“ mohlo být více, předchozí věta má jen ilustrační charakter. 1 2 (3) 4
- 16b Bylo pro Vás obtížné se s touto skutečností vyrovnat? 1 (2) 3 4

IV. Sociokulturní jevy provázející život v mezinárodním týmu a jejich vnímání českým vojenským pozorovatelem.

Škála hodnocení:

1	2	3	4	X
určitě nesouhlasím	spíše nesouhlasím	spíše souhlasím	určitě souhlasím	nedokážu odpovědět

V následující části při odpovědích na předkládané otázky vyjádřete svůj subjektivní pohled, nikoli obecně tradované názory. Svoji odpověď vycházející z výše uvedené škály zakroužkujte. Pokud nedokážete odpovědět nebo se uvedený jev vyskytoval okrajově popř. vůbec ne, zakroužkujte X

1. Příčinou případných konfliktů mezi členy týmu pozorovatelů byly odlišné hodnoty a normy, vyplývající z kultury země jejich původu. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 (2) 3 4 X
2. Případné konflikty mezi členy týmu pozorovatelů byly dány jejich povahovými vlastnostmi a nijak nesouvisely s tím, že jejich aktéři pocházeli z různých zemí. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 2 3 (4) X
3. Souhlasíte s tvrzením, že v zahraniční misi je největším nepřítelem Čecha zase jen Čech? (1) 2 3 4 X
4. Vojáci jiných národů jsou v průběhu mise ve srovnání s námi Čechy více soudržnější a ve větší míře si pomáhají. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 (2) 3 4 X
5. Příslušníci některých národů (míněno vojáci – pozorovatelé) se chovali v příkrém rozporu s deklarovanými hodnotami a normami, které jinak podle vlastních slov ve vlasti dodržovali. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 (2) 3 4 X
6. Souhlasíte s tvrzením, že příslušníci některého národa mají větší počet negativních vlastností než příslušníci jiných národů? (1) 2 3 4 X
7. Vyplývá odpověď na předchozí otázku z Vaší zkušenosti z práce v multikulturním týmu? 1 2 3 (4) X
8. Souhlasíte s tvrzením, že příslušníci některého národa mají větší počet pozitivních vlastností než příslušníci jiných národů? (1) 2 3 4 X
9. Vyplývá odpověď na předchozí otázku z Vaší zkušenosti z práce v multikulturním týmu? 1 2 3 (4) X
10. Pocítil jste ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, která vyplývalo ze skutečnosti, že jste Čech, popřípadě „bílý Evropan“? (1) 2 3 4
11. Pocítil jste ze strany kolegů jistou formu diskriminace či znevýhodnění, která vyplývalo z Vaší vojenské hodnosti nebo zastávané funkce? (1) 2 3 4

2. Příslušníci sobě blízkých entit, jejichž hlavními rysy byly např. země původu, jazyk, kultura, náboženství, barva pleti apod. (např. Slované, Arabové, Afričané, Jihoameričané, muslimové atp.) tvořili v misi neformální společenství, jejíž příslušníci se navzájem podporovali. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 2 3 4 X
3. Pokud takové společenství existovaly (viz předchozí otázka), vyznačovaly se mimo jiné i jistým žebříčkem hodnot, které stanovovaly např. míru důvěryhodnosti členů jiných společenství. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 2 3 4 X
4. Měl jste, navzdory jazykové zkoušce, kterou jste úspěšně složil ve vlasti, problém řádně porozumět mluvenému jazyku svých spolupracovníků? 1 2 3 4 X
5. Pociťoval jste jako překážku skutečnost, že jste se nemohl dorozumět s místním obyvatelstvem bez prostředníka/ tlumočnicka jejich domorodým jazykem? 1 2 3 4 X
6. Utvrdil jste se v průběhu mise v tom, že jste Evropan, Čech, že přináležíte ke konkrétnímu kulturnímu okruhu? 1 2 3 4 X
7. Byla jedním z rysů života v týmu také nuda? 1 2 3 4 X
8. Pociťoval jste při dlouhodobé práci v týmu tzv. „ponorkovou nemoc“? 1 2 3 4 X
9. Pociťoval jste dlouhodobě obavu o svůj život? 1 2 3 4 X
10. Pociťoval jste obavu z toho, že padnete do zajetí? 1 2 3 4 X
11. Pociťoval jste obavu z možného onemocnění (AIDS, malárie, cholera apod.)? 1 2 3 4 X
12. Octnul jste se alespoň jednou v bezprostředním ohrožení života? ANO NE
13. Padnul jste do zajetí? Správnou odpověď zakroužkujte. ANO NE
14. Byl jste během svého působení v zahraniční misi svědkem násilí na místním obyvatelstvu (např. vypálení vesnic, domu, vyhnání jejich obyvatel, znásilnění atp.)? ANO NE
15. Prodělal jste tropickou či jinou exotickou, ve střední Evropě se běžně nevyskytující nemoc (např. malárie, cholera, úplavice atp.)? Správnou odpověď zakroužkujte. ANO NE
16. Bylo pro Vás namáhavé dlouhodobě snášet místní klima (vysoké teploty, vlhkost nebo naopak zima, vítr apod.)? 1 2 3 4 X
17. Odpovídalo stravování v místě většinou standardním evropským normám? 1 2 3 4 X
18. Bylo ve Vašich možnostech si po celou dobu obstarat pitnou vodu? 1 2 3 4 X

V. Způsoby adaptace na místní podmínky

Škála hodnocení:

1	2	3	4	X
určitě nesouhlasím	spíše nesouhlasím	spíše souhlasím	určitě souhlasím	nedokážu* odpovědět

Odpovězte prosím pomocí uvedené škály na předkládaná tvrzení.

*Pokud nedokážete odpovědět, popř. se uvedený jev vyskytoval okrajově nebo vůbec ne, zakroužkujte X.

Podmínky života v zahraniční misi mně pomáhali/ pomáhalo/ překonat:

1. Moji nejbližší – přítelkyně, manželka, rodina, telefonní nebo písemný styk s ní. 1 2 3 (4) X
2. Moji přátelé ve vlasti, telefonní a písemný styk s nimi. 1 2 (3) 4 X
3. Zaměstnavatel (Armáda České republiky), např. možnost alespoň telefonicky s českým seniorem pohovořit o svých problémech. 1 (2) 3 4 X
4. Každodenní zapisování zážitků a postřehů - psaní deníku. (1) 2 3 4 X
5. Sport, jeho aktivní provozování. 1 2 (3) 4 X
5. Úvahy o tom, co mě přesahuje, víra ve vyšší moc, Boha. (1) 2 3 4 X
7. Účast na bohoslužbách. (1) 2 3 4 X
3. Jednou z forem, jak se vyrovnat s podmínkami v místě působení byla i konzumace alkoholu. (1) 2 3 4 X
9. Přátelé, kolegové a kolegyně z ostatních organizací OSN nebo nevládních organizací (NGO), kteří v místě rovněž působili. 1 2 (3) 4 X
10. Kolega/ kolegové v týmu – Čech/Češi. 1 2 3 (4) X
1. Kolega/ kolegové v týmu – cizinec/cizinci. 1 2 (3) 4 X
2. Navázání intimního vztahu se ženou (ať už s pracovníci nevládních organizací nebo z řad místního obyvatelstva). (1) 2 3 4 X
3. Přátelství s člověkem z řad místního obyvatelstva. 1 2 (3) 4 X
4. Snaha zodpovědně, iniciativně a důsledně plnit úkoly, které na mě zaměstnavatel (OSN/OBSE, popřípadě další organizace) kladl. 1 2 (3) 4 X

VI. Období po návratu z mise – adaptace, změny v myšlení a prožívání.

Škála hodnocení:

1	2	3	4
určitě ne	spíše ne	spíše ano	určitě ano

V následující části dotazníku vyjádřete svůj souhlas či nesouhlas s předkládaným tvrzením ve výše uvedené škále. Vaše odpověď by měla odrážet výhradně osobní zkušenosti, které jste získal po svém návratu ze zahraniční mise zpět do vlasti, nikoli obecně tradované názory.

Odpověď na předkládané tvrzení zakroužkujte.

- V nadsázce se traduje, že na misi vyjíždí pozorovatel jako nezaujatý člověk, zpět se vrací jako „rasista a xenofob“.
 - Myslíte si, že toto tvrzení se dalo v období bezprostředně po návratu z mise vztáhnout na kolegy, Čechy z Vaší rotace? 1 2 3 4
 - Dávali Vám přátelé, známí nebo rodina v období bezprostředně po návratu z mise najevo, že toto tvrzení se týká i Vás? 1 2 3 4
- V dnešním světě je nejperspektivnější možností soužití vzájemná tolerance a respekt k odlišnostem. Souhlasíte s tímto názorem? 1 2 3 4
- Vyplývá Váš názor, který jste uvedl v odpovědi na předchozí otázku ze zkušenosti z Vašeho působení v zahraniční misi? 1 2 3 4
- Mezi jednotlivými národnostmi existují podstatné rozdíly. Tyto rozdíly se mohou týkat pracovitosti, plánování vlastního nebo profesního života atp. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 2 3 4
- Vyplývá Váš názor, který jste uvedl v odpovědi na předchozí otázku ze zkušenosti z Vašeho působení v zahraniční misi? 1 2 3 4
- Po návratu z mise jsem si začal vážit toho, že patřím k těm šťastným na světě, kteří nemusí řešit základní existenční problémy. Souhlasíte s tímto tvrzením? 1 2 3 4
- Způsobila mise, že se Vám v životě do značné míry změnilo pořadí hodnot? 1 2 3 4

Pokud jste v uvedené škále označil písmena 3 (spíše ano) nebo 4 (určitě ano), pokuste se vlastními slovy sdělit, kterých hodnot se to konkrétně týkalo:

vztah a úcta k životu, náhled na kvalitu hodnot
kazetodenního života, vztah a náhled na reprezent-
anty odlišných kultur a civilizací.

- Měl jste bezprostředně po příjezdu z mise pocit, že Vám nemůže rozumět nikdo, kdo podobnou zkušenost neprožil? 1 2 (3) 4
- Inspiroval Vás pobyt v misi k tomu, že jste se po návratu do vlasti začal dodatečně zajímat o historii, kulturu a politické dění v místě svého bývalého působení? 1 2 3 (4)
0. Udržujete stále kontakt s některým z kolegů - cizinců, se kterým jste sloužil v týmu? Např. osobní setkání, zasílání vánočních pozdravů, blahopřání k narozeninám atp. 1 2 3 (4)
1. Udržujete stále kontakt s některým z kolegů - Čechů, se kterým jste sloužil v týmu nebo byl ve stejné rotaci? Např. osobní setkání, zasílání vánočních pozdravů, blahopřání k narozeninám atp. 1 2 3 (4)
2. Pociťoval jste po návratu do vlasti ztrátu Vašeho předchozího statusu? *Pro ilustraci: např. v očích ústního obyvatelstva jste mohl být považován za důležitou osobu, se kterou je třeba udržovat styky, iohl jste požíval úcty a vážnosti, neboť jste měl bezproblémový přístup k místním autoritám atp.* 1 (2) 3 4
3. Pociťoval jste po návratu do vlasti zhoršení vztahů mezi Vámi a svými nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerka atp.)? (1) 2 3 4
4. Jsou dnes vztahy mezi Vámi a Vašimi nejbližšími (rodina, děti, družka, přítelkyně, partnerka atp.) takové, jako tomu bylo před službou v misi? 1 2 3 (4)
5. Došlo u Vás v důsledku služby v zahraniční misi/misích k rozvodu? Správnou odpověď zakroužkujte. ANO - (NE)
6. Splnilo finanční ohodnocení za práci v zahraniční, které jste obdržel od OSN/OBSE, Vaše očekávání? 1 2 (3) 4
7. Splnilo finanční ohodnocení za práci v zahraničí, které jste obdržel od Armády České republiky, Vaše očekávání? 1 2 (3) 4
8. Byl jste bezprostředně po návratu přesvědčen o tom, že se do oblasti působení již nikdy nechcete vrátit? (1) 2 3 4
9. Myslíte si, že mezilidské problémy (ať už v mezinárodním týmu nebo mezi příslušníky AČR) Vás v době působení v zahraniční misi zatěžovaly více než problémy profesní? 1 2 (3) 4
10. Pokud by dnes existovala možnost znovu pracovat v místě Vašeho bývalého působení, využili byste jí? 1 2 3 (4)
11. Chtěl byste se pravidelně setkávat s těmi, kdo prodělali podobnou zkušenost jako Vy? 1 2 (3) 4
12. Setkal jste se po návratu do vlasti ze strany spolupracovníků, přátel či příbuzných, s otevřenou nebo skrytou závistí kvůli skutečnosti, že jste se finančně zabezpečil? 1 (2) 3 4

PŘÍLOHA č. 2

Příklady odpovědí respondentů na otázku 20_5 (V případě, že jste ve výše uvedených příkladech nenalezl svůj způsob adaptace, doplňte prosím vlastními slovy, jak jste se s podmínkami života v misi vyrovnávala Vy):

Respondent č.8

„Tyhle věci se v průběhu mise mění. Ze začátku jsem pocíťoval hodně problémů s klimatem, jídlem, adaptací organismu, neznámým prostředím a tak dále. Lapidárně řečeno, měl jsem dost problémů sám se sebou. Nejdůležitější bylo pojitko na domov, rodinu a snad vědomí finančního zabezpečení. Postupně jsem se adaptoval, poznal nové přátele, zvykl si na klima a prostředí, naučil se, jak v tom prostředí žít a ve zdraví přežít. Poznával jsem místní kulturu, zajímavosti a obyvatele. Takže ke konci mise nepotřebuji, aby mi podmínky života v zahraniční misi něco pomáhalo překonat, ale jednoduše si je užívám.“

Respondent č. 14

„zvýšená četba méně náročné literatury a občasné přejídání se, shánění suvenýrů a kuriozit, snaha proniknout hlouběji pod povrch místní kultury

Respondent č. 54

„a) za 3 týdny od příjezdu do mise jsem začal mluvit místním jazykem a studenti střední školy bydlící v sousedství se chodili zdokonalovat v AJ

b) po odvezení 13ti leté dívky do nemocnice vzdálené 65 km (bylo uvalené hospodářské embargo a nebyly pohonné hmoty) i s rodiči a zpětný dovoz rodičů do místa bydliště se dnem následujícím změnilo chování místních obyvatel a začali nás zvat do svých domů jako přátele“

Respondent č.65

„Snažil jsem se přizpůsobit co nejvíce životu místního obyvatelstva a všemu ostatnímu s tímto souvisejícímu. Naopak jsem se nesnažil implementovat nebo uplatňovat své "evropské" zvyky a evropský způsob života.“

Respondent č.69

„Já jsem nic moc nepřekonával, ale život v misi si užíval. Prožil jsem tam nejzajímavější roky svého života. I řešení obtížnějších situací a překonávání krusných období mě uspokojovalo a s odstupem let to hodnotím velmi pozitivně.“

Příklady odpovědí respondentů na otázku č.7_6: „Způsobila mise, že se vám do značné míry změnilo pořadí hodnot? Pokud jste v uvedené škále označil 3 (spíše ano) nebo 4 (určitě ano), pokuste se vlastními slovy sdělit, kterých hodnot se to konkrétně týkalo:

Respondent č. 6

„Spíše než změnou hodnot, vyjádřil bych pocit jako zvýraznění důležitosti základních lidských hodnot, tj.

-zdraví vlastní a nejbližších

-klidná vojensko-politická situace doma (možnost existence bez obav o život v následujících dnech a hodinách)

Tento pocit je způsoben

a) poznáním opačného způsobu života, setkáním a utrpením místních lidí, kteří bezprostředně přežili po válečné zóně, někteří s trvalými následky v obavě o každý den a především noc,

b) zlepšenou vlastní ekonomickou situací“

Respondent č. 8

„Zejména jsme si uvědomil, že ne každý má to štěstí, narodit se v civilizované Evropě, bez válek, kde se problémy řeší televizními a hospodskými debatami namísto vraždění. Lidi umírají kvůli nedostatku jídla, nebo lékařské péče“

Respondent č. 31

„Vztah k penězům a odlišné chápání zdraví jakožto mé současné životní priority, v porovnání s nímž vztah k majetku movitému či nemovitému výrazně ochabl. Také pohled na relativní blahobyť, ve kterém žijeme, se výrazně změnil a to ve smyslu, že pokud si někdo z toho národa na něco stěžuje je dle mého názoru pokrytec a idiot, neznalý smyslu slov bída, hlad, neštěstí, strádání.“

Respondent č. 62

„Každý člověk je především produktem společnosti, kde vyrůstal. V různých společnostech je považováno za normální něco jiného. "Svině" však jdou napříč kulturami, národy a rasami a nemá na to vliv ani vzdělání, ani bohatství, ani politické či náboženské názory“.

Respondent č. 74

„Když člověk vidí na místě válkou zdevastovanou zemi a třeba i nějaké válečné invalidy bez nohou, tak si víc váží toho, že naše generace zná válku jen z filmů a literatury. Po prodělané těžké malárii a po autohavárii v misi, kterou jsem přežil snad zázrakem, jsem začal také víc vážit zdraví.!

AKTIVITY AČR V POZOROVATELSKÝCH MISÍCH OSN/OBSE**HISTORIE**

Aktivní spolupráci s OSN „na poli“ mírových operací zahájilo Československo vysláním skupin vojenských pozorovatelů do Angoly a Namibie (mise UNAVEM, UNTAG) počátkem roku 1989. Do té doby působila nepočetná skupina příslušníků naší armády v rámci diplomatické mise organizované pod vlajkou OSN v Koreji. Československo bylo členem Dozorčí komise neutrálních států v Koreji (DKNS) v období 1954-1993. Uvedená mise ale neměla charakter mírové operace v pojetí současného chápání mírových misí.

Do současnosti (září 2003) působilo již **více než 800** příslušníků Armády České republiky v **32** misích OSN, ES, OBSE a ZEU ve funkcích vojenský pozorovatel, monitor nebo člen mise.

AKTIVITY AČR V POZOROVATELSKÝCH MISÍCH OSN/OBSE A JINÝCH MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ**a) mise OSN**

UNAVEM, UNAVEM II – Angola	UNMEE – Eritrea – Etiopie
UNTAG – Namibie	UNPROFOR – bývalá
Jugoslávie	
UNSCOM – Irák	UNCRO – Chorvatsko
UNGCI – Irák	UNTAES – Chorvatsko
UNOSOM – Somálsko	UNMOP – Chorvatsko
UNOMOZ – Mozambik	UNMPREDEP –
Makedonie	
UNOMIL, UNMIL – Libérie	UNMIK – Kosovo
UNOMSIL, UNAMSIL – Sierra Leone	UNOMIG - Gruzie
MONUC – Demokratická republika Kongo	UNMOT – Tádžikistán

b) mise OBSE

OBSE – Albánie	OBSE – Čečensko
OBSE – Bosna a Hercegovina	KVM – Kosovo
OBSE – Gruzie	OBSE – Kosovo
OBSE – Moldávie	OBSE - Chorvatsko
OBSE – Náhorní Kačabách	

c) ostatní mise

DKNS – Korea
 ECMM – bývalá Jugoslávie
 MAPEXT – Albánie

MISE ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ (OSN)

UNAVEM (UNITED NATIONS ANGOLA VERIFICATION MISSION)

Mandátem mise bylo ověřování provádění odsunu kubánských jednotek z jižní části území Angoly. Původní počet vyslané skupiny AČR byl 7 důstojníků. Mandát mise byl ukončen v červnu 1991, kdy byla ustanovena mise UNAVEM II., jejímž mandátem byl dohled nad dodržováním příměří a postupnou demobilizací nepřátelených stran. V rámci UNAVEM II. Působila skupina 16 důstojníků AČR, která byla později rozšířena na 20. V roce 1995 přebírá úkoly mise UNAVEM III. napomáhající postupné obnově míru. Mírová operace OSN byla ukončena v roce 1997.

V rámci rozdělení ČSFR byla účast AČR ukončena ke dni 1.ledna 1993 a předána armádě Slovenské republiky.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 40 příslušníků (v letech 1989 – 1992)

UNTAG (UNITED NATIONS TRANSITION ASSISTANCE GROUP)

Mise s mandátem přípravy a provedení voleb a získání samostatnosti Namíbie. Po dobu trvání mandátu, od března 1989 do 1990, zde působila skupina 20 čs.důstojníků – vojenských pozorovatelů. Mise úspěšně ukončila svoji činnost v březnu 1990 naplněním mandátu – po vytvoření Namíbie.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 22 příslušníků (v letech 1989 – 1990)

UNSCOM (UNITED NATIONS SPECIAL COMMISSION)

Mise měla charakter inspekční činnosti při vyhledávání a likvidaci zbraní hromadného ničení v Iráku. Mise působila od července 1991 do roku 1993. Mise pracoval formou inspekčních skupin, jejichž složení se měnilo dle potřeby, nestála byla i délka služby jednotlivých týmů. V několika skupinách působilo celkem 11 příslušníků čs.armády, chemických expertů.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 11 příslušníků

UNGCI (UNITED NATIONS GUARDS CONTINGENT IN IRAQ)

Mise byla zřízena na základě Memoranda o porozumění mezi OSN a vládou Iráku k zabezpečení ochrany pracovníků humanitárních organizací a vytvoření pocitu bezpečí pro Kurdy a Šiíty. Jednalo se o specifickou misi humanitárního charakteru. Naše účast byla zahájena v roce 1991 a ukončena v dubnu 2003.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 307 příslušníků

UNOSOM (UNATID NATIONS OPERATION IN SOMALIA)

Původně pozorovatelská mise s mandátem ke kontrole dodržování příměří a zabezpečování pomoci při rozdělování humanitární pomoci na území Somálska. V období od července 1992 zde působilo 5 čs. důstojníků.

V rámci rozdělení ČSFR byla účast AČR ukončena ke dni 1. ledna 1993 a předána armádě Slovenské republiky

MISE POKRAČUJE

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 5 příslušníků (v roce 1992)

UNOMOZ (UNITED NATIONS OPERATION IN MOSAMBIQUE)

Mise byla zřízena pro pomoc při přípravě voleb a kontrolu jejich průběhu v Mozambiku, na základě dohody o ukončení 14 leté občanské války v zemi. První skupina 20 vojenských pozorovatelů byla do této mise vyslána v květnu 1993.

MISE UKONČENA – 1995

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 39 příslušníků (květen 1993 – leden 1995)

UNOMIL (UNITED NATIONS OBSERVER MISSION IN LIBERIA)

Mise byla zřízena ve spolupráci s Organizací západoafrických států (OWAS) v září 1993 s cílem zabezpečit urovnání politické stability v Libérii. Skupina 15 vojenských pozorovatelů byla do uvedené země vyslána v prosinci 1993. V říjnu 1994 došlo v rámci celkového snížení vojenské části mise ke snížení počtu příslušníků AČR na 5.

MISE UKONČENA – srpen 1997

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 34 příslušníků (prosinec 1993 – srpen 1997)

UMAMSIL (UNITED NATIONS MISSION IN SIERRA LEONE)

Pozorovatelská mise OSN UNAMSIL byla zřízena k dohlížení nad dodržováním příměří mezi znepřátelenými skupinami povstalců (RUF) a vládních vojsk v Sierra Leoně. Skupina 5 vojenských pozorovatelů vyslána do oblasti v říjnu 1999. Od roku 2004 byl postupně snižován počet příslušníků mise. Postupně redukován byl i počet českých vojenských pozorovatelů. Poslední skupina vojenských pozorovatelů AČR ukončila svou činnost dnem 12. října 2005.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 27 příslušníků

UNMEE (UNITED NATIONS MISSION IN ETHIOPIA AND ERITREA)

Pozorovatelská mise OSN UNMEE byla zřízena k vytvoření atmosféry důvěry mezi Etiopií a Eritreou a k přípravě Vojenské koordinační komise. Příslušníci mise dál kontrolují odsun vojenských jednotek stran účastníků se konfliktu a monitorují další vývoj po dosažení příměří po ukončení války. Skupina 2 vojenských pozorovatelů vyslána do oblasti v lednu 2001. Termín rotace je leden.

MISE POKRAČUJE

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 2

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 14 příslušníků

MONUC (Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo)

Jedna z nejrozsáhlejších misí v rámci OSN. Zřízena k dohlížení na dodržování příměří mezi místními znepřátelými skupinami povstalců a vládními vojsky. Skupina 4 vojenských pozorovatelů byla do oblasti vyslána v květnu 2000. Termín rotace je květen.

MISE POKRAČUJE

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 3

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 21 příslušníků

UNPROFOR (UNITED NATIONS PROTECTION FORCE)

Mise na území bývalé Jugoslávie, vymezena původně do oblastí etnických konfliktů, později rozšířena i na území Bosny a Hercegoviny. Vojenský kontingent a skupina pozorovatelů AČR vyslána na území bývalé Jugoslávie v březnu/dubnu 1992. Účast pozorovatelů trvala do ledna 1996, kdy se mise rozčlenila na území Chorvatska na mise UNCRO, UNMOP a UNTAES. Na území pokračovala mise UNPROFOR pod názvem UNPREDEP.

MISE UKONČENA (leden 1996, rozčleněním na další mise)

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 119 příslušníků

UNCRO (UNITED NATIONS CONFIDENCE RESTORATION OPERATION IN CROATIA)

Mise OSN na území Chorvatska v období 3/95 až 1/96. Jednalo se o jednu z nástupnických misí po rozčlenění UNPROFOR. V centru zájmu bylo Srby kontrolované území Chorvatské republiky.

MISE UKONČENA (leden 1996)

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 6 příslušníků

UNTAES (UNITED NATIONS TRANSITIONAL ADMINISTRATION FOR EASTERN SLAVONIA)

Mise na území východní Slavonie v Chorvatsku probíhala od ledna 1996 do března 1998. Jednalo se o další z nástupnických misí po rozčlenění UNPROFOR.

MISE UKONČENA (březen 1998)

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 6 příslušníků

UNMOP (UNITED NATIONS MISSION OF OBSERVERS IN PREVLAKA)

Pozorovatelská mise OSN, jejímž hlavním úkolem bylo monitorovat situaci na hranici mezi územím Chorvatska a Černou Horou. Mise byla zřízena v roce 1994. V listopadu 1996 došlo k jejímu posílení o některá nová národní zastoupení – včetně ČR.

ÚČAST AČR UKONČENA (prosinec 2002)

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 7 příslušníků

UNPREDEP (UNITED NATIONS PREVENTIVE DEPLOYMENT FORCE)

Mise OSN na území bývalé jugoslávské republiky Makedonie. Jednalo se tzv. o misi II.generace, plní úkoly charakteru „preventivní diplomacie“. Mise působila v příhraničních oblastech země v letech 1995 až 1999.

MISE UKONČENA (únor 1999)

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 3 příslušníci

UNMIK (UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO)

Mise nemá pozorovatelský charakter. Svoji činností podporuje probíhající humanitární programy na území Kosova. Civilně správní mise UNMIK pracuje prostřednictvím sítě styčných středisek. Styčný důstojník – vojenský pozorovatel byl vyslán únorem 2000. Termín rotace je září.

MISE POKRAČUJE

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 1

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 6 příslušníků

UNOMIG (UNITED NATIONS OBSERVES MISSION IN GEORGIA)

Mise OSN zřízena k dohlížení nad příměřím mezi Gruzii a Abcházíí. Mise má i humanitární charakter, vedle přímé humanitární pomoci zabezpečuje i návrat uprchlíků na území Abcházie. Skupina vojenských pozorovatelů byla do oblasti vyslána v říjnu 1994.

MISE POKRAČUJE

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 5

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 57 příslušníků

UNMOT (UNITED NATIONS MISSION OF OBSERVERS IN TAJIKISTAN)

Pozorovatelská mise OSN zřízena v Tádžikistánu v roce 1994. Hlavním zadáním mise byla asistence přípravě komise tvořené zástupci vlády a opozice. V červnu 1998 došlo k jejímu posílení o některá nová národní zastoupení – včetně České republiky. Mise UNMOT úspěšně naplnila úkoly dané mandátem a v roce 2002 byla ukončena.

MISE UKONČENA

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 6 příslušníků (červen 1998 – květen 2000)

UNMIL (UNITED NATIONS MISSION IN LIBERIA)

Mise OSN ustanovena s cílem podporovat realizaci Smlouvy o zastavení palby a napomáhat rozvíjení mírovému procesu v Libérii. Do mise UNMIL byla první rotace vojenských pozorovatelů AČR vyslána v prosinci 2003. Termín rotace je prosinec.

MISE POKRAČUJE

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 3

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 12 příslušníků

MISE ORGANIZACE PRO BEZPEČNOST A SPOLUPRÁCI V EVROPE (OSCE)

OBSE – ALBÁNIE

Od ledna 1999 do února 2001 zařazen jeden příslušník na pozici monitor.

ČESKÁ ÚČAST V MISI UKONČENA
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 3 příslušníci

OBSE – BOSNA a HERCEGOVINA

Mise pracovala formou regionálních velitelství. Na území B+H působila od počátku roku 1996. AČR obsazovala několik míst na základě klíče rotace národních kontingentů.

MISE UKONČENA (srpen 2001)
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 17 příslušníků

OBSE – GRUZIE

Skupina 1-2 vojenských monitorů AČR plnila úkoly na území Gruzie od ledna 1994. Mise má podobné úkoly jako UNOMIG, zřízená k dohlížení nad průměrem mezi Gruzii a Abcházií.

ČESKÁ ÚČAST V MISI UKONČENA
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 14 příslušníků

OBSE – MOLDÁVIE

Mise je řízena CPC/OCSE ve Vídni. Mise pověřená monitorováním itface v oblasti Podněsteří na území Moldávie. Česká účast ukončena v září 1997.

MISE UKONČENA (prosinec 1997)
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 3 příslušníci

OBSE – NÁHORNÍ KARABACH

Jeden důstojník v pozici „field asistent“ vedoucího mise plnil úkoly průběžně od r. 1995. Úkoly obdobné, jako mise na území Gruzie.

MISE UKONČENA (říjen 2001)
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 5 příslušníků

OBSE – CHORVATSKO

Mise na území Chorvatska od 10/97, česká účast ukončena v květnu 2001. Příslušníci AČR zpravidla působili ve funkcích „human rights monitors“.

ČESKÁ ÚČAST V MISI UKONČENA
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 11 příslušníků

OBSE – ČEČENSKO

Česká účast v misi začala v září 1998 a ukončena byla v dubnu 2001.

ČESKÁ ÚČAST V MISI UKONČENA
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 1 příslušník

KVM (KOSOVO VERIFICATION MISSION)

Mise řízena OBSE, jejímž úkolem byla dohled nad situací v Kosovu v době rostoucího napětí na jaře 1999. Mise daný úkol nesplnila, situace vyvrcholila „kosovskou krizí“ a příchodem vojsk KFOR. Do oblasti bylo postupně vysláno 8 příslušníků AČR, u toho 7 bylo odesláno zpět v březnu 1999, jeden příslušník zůstal ve funkci styčného důstojníka v rámci mise OBSE v Albánii.

MISE UKONČENA (březen 1999)
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 8 příslušníků

OBSE – KOSOVO

Po ukončení mise KVM Kosovo zde působil 1 příslušník AČR v době březen 1999 – únor 2000. Další příslušník AČR přešel do Kosova z mise OBSE v Albánii.

MISE UKONČENA (září 2001)
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 2 příslušníci

MISE JINÝCH MEZINÁRODNÍCH VLÁDNÍCH ORGANIZACÍ (ne OSN, OBSE)

DK NS (NNSC – NEUTRAL NATIONS SUPERVISORY COMMISSION)

Dozorčí komise neutrálních států, ustanovena v roce 1954 OSN jako komise pro dohled nad příměřím po krizi na korejském poloostrově. Koordinátorem čs.účasti bylo MZV. Armáda se účastnila v misi skupinou 6 osob. Celková účast jde do desítek osob, nebyla však SZV MO dokumentována.

MISE POKRAČUJE – účast AČR ukončena ke dni 10.dubna 1993
CELKOVÁ ÚČAST: nedokumentována

EC / MM (EUROPEAN COMMUNITY MONITORING MISSION)

Monitorování mise ES na území bývalé Jugoslávie, kde od počátku září 1991 trvale působila skupina 5 vojenských pozorovatelů a 3 vojenští řidiči s vozidly, které poskytl resort obrany.

V rámci rozdělení ČSFR byla účast AČR ukončena ke dni 1.ledna 1993 a předána armádě Slovenské republiky.

MISE POKRAČUJE
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 33 příslušníků

MAPEXT – ZEU

V rámci této mise působil od srpna v Albánii lékařský tým. Mise byla řízena západoevropskou unií, a le naše účast byla hrazena z národních prostředků.

ÚČAST AČR UKONČENA - ke dni 30. června 2001.
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 8 příslušníků

PODROBNĚJŠÍ POHLED NA PROBÍHAJÍCÍ MÍROVÉ MISE S ÚČASTÍ AČR

MONUC

(Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo)

Mise OSN MONUC byla ustanovena Rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1291 ke dni 30. listopadu 1999. Základním předpokladem byla dohoda o ukončení palby, podepsaná v Lusace v červenci téhož roku. Dohodu podepsali zástupci Demokratické republiky Kongo a pěti dalších afrických států. V roce 2000 došlo k výraznému posílení mandátu a rozšíření počtu příslušníků mise. V současné době se jedná o jednu s nejrozsáhlejších misí v rámci OSN.

K základním úkolům mise MONUC patří dohlížení na dodržování příměří mezimístními zneprátenými skupinami povstalců a vládními vojsky, vykonávání funkce určitého prostředníka při vzájemných jednáních a pomoc při demilitarizaci a repatriaci vojáků ostatních států působících na území Konga. Skupina 4 vojenských pozorovatelů byla do oblastí vyslána v květnu 2000. Termín rotace je květen.

Sídlo velení: KINSASA

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 3
CELKOVÁ ÚČAST AČR: 21

UNOMIG (UNITED NATIONS OBSERVER MISSION IN GEORGIA)

Mise OSN UNOMIG byla ustanovena Radou bezpečnosti OSN ke dni 24. srpna 1993 rezolucí č. 858.

K základním úkolům patří stabilizace situace mezi Gruzii a separatistickou Abchází, dohlížení na dodržování příměří a monitorování procesu stahování vojsk Gruzie z Kotorského údolí. Mise má i humanitární charakter, kdy vedle přímé humanitární pomoci zabezpečuje i návrat uprchlíků na území Abcházie. Pozorovatelé mise dále monitorují operace mírových sil OSN, které jsou prezentovány výhradně kontingentem Ruské federace.

První skupina 5 vojenských pozorovatelů AČR byla do oblasti vyslána v říjnu 1994.

Sídlo vedení: SUCHUMI

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 5

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 57

UNMIK

(UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO)

Mise UNMIK v současnosti působí na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č.1244 ze dne 10. června 1999. Nejedná se o klasickou pozorovatelskou misi OSN. Mise UNMIK má civilně správný charakter a podporuje humanitární programy na území Kosova.

Príslušník AČR vyslaný do této mise nepůsobí v úloze vojenského pozorovatele, ale plní úkoly styčného důstojníka mezi velením mise UNMIK a jednotkami KFOR.

Sídlo velení: PRISTINA

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 1

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 6

UNMEE

(UNITED NATIONS MISSION IN ETHIOPIA AND ERITREA)

Pozorovatelská mise UNMEE byla zřízena k vytvoření atmosféry důvěry mezi Etiopií a Eritreou a k přípravě Vojenské koordinační komise. Mise byla ustanovena ke dni 31. července 2000, v současné době ale působí na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č.1398 ze dne 15.března 2002.

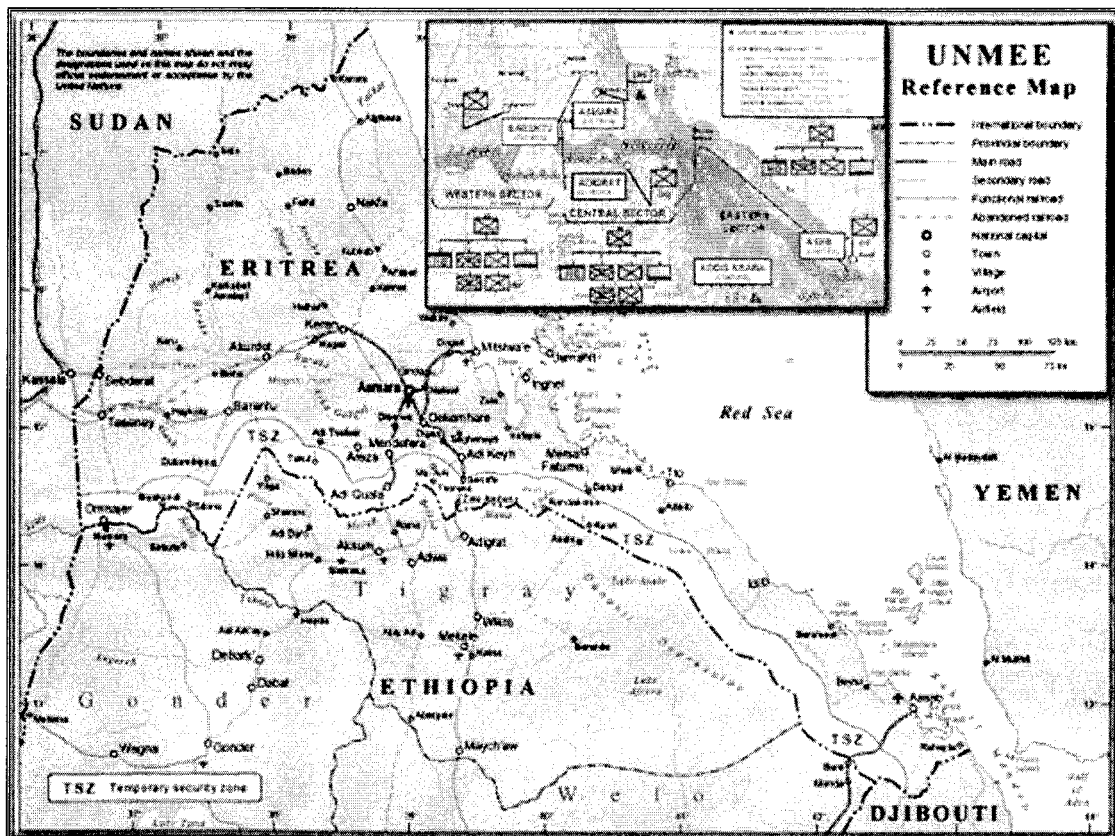
K hlavním úkolům mise patří monitorování odchodu eritrejských a etiopských vojsk z 25 km nárazníkového pásma a dodržování příměří. Mise v dané oblasti zajišťuje bezpečnost a organizuje odminování území.

Skupina 2 vojenských pozorovatelů vyslána do oblasti v lednu 2001. Termín rotace leden.

Sídlo velení: ADIS ABEBA a ASMARA

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 2

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 14

UNMIL (UNITED NATIONS MISSION IN LIBERIA)

Mise OSN UNMIL v Libérii byla ustanovena Rezolucí Rady bezpečnosti OSN č.1509/2003 s cílem podporovat realizaci Smlouvy o zastavení palby a napomáhat rozvíjení mírového procesu v zemi.

Dalším úkolem mise je chránit pracovníky a majetek OSN, podporovat humanitární aktivity a činnost organizací chránících lidská práva.

UNMIL v rámci mandátu asistuje při reformě bezpečnostních složek v Libérii, včetně výcviku národní policie a pomoci při restrukturalizaci armády.

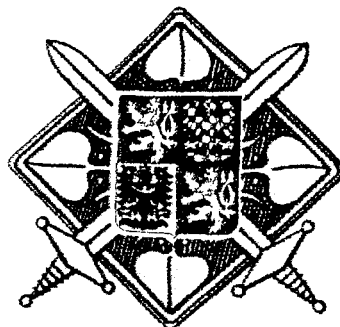
První rotace vojenských pozorovatelů z Armády České republiky byla do mise UNMIL vyslána v prosinci 2003.

Sídlo velení: MONROVIA

AKTUÁLNÍ ÚČAST: 3

CELKOVÁ ÚČAST AČR: 12

32nd UNMOC

**UNITED NATIONS MILITARY
OBSERVERS COURSE**

29.10. - 16.11. 2001

COURSE INFORMATION

TIME TABLE 32nd UNMOC 2001

Education and Training Centre
Ministry of Defence
Komorní Hrádek

ANNEX B
1 of 3

	Monday 29.10.	Tuesday 30.10.	Wednesday 31.10.	Thursday 1.11.	Friday 2.11.	Sat/Sun			
07.50		DO Briefing	07.00 – 10.00	DO Briefing	DO Briefing				
08.00	Students report to ŠVS MO Komorní Hrádek	T-6A Construction and using MP 146 and Jeep Cherokee Foral, Veselý	T-6C Driving test Foral, Veselý	T-11A Dealing with media Tisk.služba MO/Marek	T-10A Types of peace operat. T-10B Legal aspects of the peace operations Cimoradský				
08.45	OPENING CEREMONY								
08.55									
09.40									
10.10	T-1A Peacekeeping operations Koprnický/ Šebesta	T-6B National traffic rules Foral, Veselý	T-8A Hygiene and sanitation VLA	T- 9B/C Investigation Negotiation Koprnický	T-2C Mission study Sierra Leone guest instructor				
10.55									
11.05									
11.50			12.00.- 13.00 LUNCH						
12.40	T-1B Peacekeep.training Horváth	T - 2A Mission study MONUC - Kongo guest instructor	T-8B First Aid VLA	T- 9B/C Investigation Negotiation Koprnický					
13.25									
13.35	T-5A Types of maps, UTM Horváth								
14.20									
14.30	T-5A GPS Horváth			T - 2A Mission study UNGCI Lániček					
15.15									
15.30	T-5A E systém Marek	T-1C Admin./UNIFKH Marek	T-6C Driving test 17.00 – 20.00						
16.15						16.30 – 18.30 T-9C Neg./Practice			
18.30	Welcome dinner	Insurance INFO 16.15							

	Monday 5.11.	Tuesday 6.11.	Wednesday 7.11.	Thursday 8.11.	Friday 9.11.	Sat/Sun		
07.50	DO Briefing	DO Briefing	DO Briefing	DO Briefing	DO Briefing			
08.00	T – 3A Radio and voice procedures Fejks	T – 8C Influence of psychology at the live during the mission Šebesta	T – 7A Mineawareness, booby traps, behaviour in minefield Theoretical part Zeman	Field Exercise No.1 Briefing First Aid MEDEVAC Net Control Station Behaviour in minefield Check point Written report Debriefing	Field Exercise No.2 Briefing First Aid MEDEVAC Net Control Station Behaviour in minefield Check point Written report Debriefing			
08.45								
08.55								
09.40								
10.10	T – 2B Mission study UNOMIG - Georgia Rokos	T-2H History and present about „BALKÁN conflict“ Švidek/Ryban	T – 7B Mineawareness, booby traps, behaviour in minefield Practical part Zeman	Marek Lániček Foral Švidek Šebesta Singer ZI & other players	Marek Lániček Foral Šebesta Švidek ZI & other players			
10.55								
11.05								
11.50								
12.40	T – 1D/H Patrolling, Reporting, SITREP	T – 3B Radio-communication Fejks Švidek/Lániček Singer/Foral	13.00 LUNCH	other players	other players			
13.25								
13.35	T-1E UN peacekeep. techniques Marek							
14.20								
14.30	T – 4A Computer work Singer	T – 4A Computer work INTERNET Singer	T – 12A Physical test Srokovský/P.Šebesta					
15.15								
15.30								
16.15								
18.30								

	Monday 12.11.	Tuesday 13.11.	Wednesday 14.11.	Thursday 15.11.	Friday 16.11.	Sat/Sun
07.50	DO Briefing	DO Briefing	DO Briefing	DO Briefing		
08.00	Field Exercise No.3 Briefing	Field Exercise No.4 Briefing	Field Exercise No.5 Briefing	Final exercise Briefing	T – 1G Diplomacy	
08.45	Negotiation	Negotiation with locals	Negotiation with locals	Disarmament of local units	guest instructor from Dr. Jakobec Dipl. Academy	
08.55	First Aid Minefield	OP duty Negotiation about the	Patrol duty Negotiation -	Meeting with local authorities and		
09.40	Meeting	escorting	Net Control Station	representatives of international	FINAL COLLOQUIUM	
10.10	Net Control Station Written report	Net Control Station Written report	Written report Debriefing	organizations Net control station	Evaluation from students side	
10.55	Debriefing	Debriefing		Patrol duty – investigation		
11.05			Marek Procházka Foral Lániček Šebesta Koprnický Singer Švidek Ryban & other players	Written report Debriefing		
11.50	Marek Procházka Foral Lániček Šebesta Singer Švidek & other players	Marek Procházka Foral Lániček Šebesta Koprnický Singer Švidek & other players			CLOSING CEREMONY	
12.40					Students leave	
13.25				Marek Procházka Foral Lániček Šebesta Koprnický Singer Švidek Ryban & other players		
13.35						
14.20			Preparation for the final exercise: Briefing			
14.30						
15.15			Marek Topo – orientation team af instructors			
15.30						
16.15			Teamwork			
18.30			students	Farewell Dinner		

- Home
- Africa
- Asia
- Middle East
- Weeklies
- Interviews
- Country profiles
- Crisis alert
- Bird Flu
- Guinea
- Somalia
- Themes
- Aid Policy
- Children
- Conflict
- Early warning
- Economy
- Education
- Environment
- Food Security
- Gender Issues
- Governance
- Health &
- Nutrition
- HIV/AIDS
- Human Rights
- Migration
- Natural
- Disasters
- Refugees/IDPs

 Print report

DRC: 8,000 Mayi-Mayi accused of cannibalism, disarmed in southern Katanga

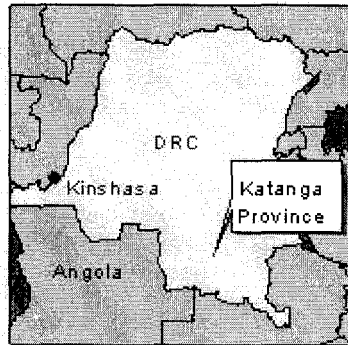

Photo: IRIN

Katanga Province

KINSHASA, 13 February 2003 (IRIN) - An estimated 8,000 Mayi-Mayi militiamen accused of cannibalism were disarmed last weekend in the Haut Lomami District of southern Katanga Province, the provincial governor, Aime Ngoy Mukena Lusa, told IRIN on Wednesday.

The fighters agreed to lay down their arms on 7 February following negotiations between Ngoy and their leaders in the village of Musau, home of one of the most prominent Mayi-Mayi leaders, known as General Lendu, alias Makabe.

"Four factions of the principal Mayi-Mayi groups headed by someone called Makabe agreed to be disarmed," said Ngoy. "Now only a small group of Mayi-Mayi remain in the Malemba-Nkulu territory, and Makabe is trying to persuade them to disarm."

According to Ngoy, each group or faction of Mayi-Mayi comprises about 2,000 men - from which the figure of 8,000 from four factions was derived. The four were operational in an area about 400 km northwest of the provincial capital, Lubumbashi, in the Kabongo and Bunda regions.

The factions were headed by spiritual leaders known as "General Makabe", "Kabale", "Gedeon", and "Mangi", Ngoy said.

Human rights activists have protested that authorities disarmed the fighters, who have been widely accused of cannibalism, without having initiated criminal proceedings against them.

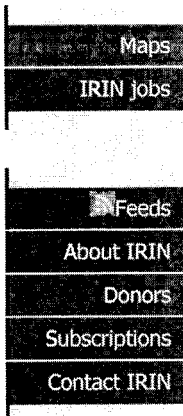
"The governor of Katanga presented the militia leaders and the population of Musau with motorcycles, bicycles, salt and second-hand clothing, but nothing was said about any future judicial investigation into the serious violations of human rights and international humanitarian law of which Makabe, Gedeon, Kabale, Mangi and their fanatically devoted henchmen are guilty," said the Centre des droits de l'homme et du droit humanitaire (CDH), a human rights NGO based in Lubumbashi, in a statement issued on Wednesday.

In January, CDH denounced alleged acts of cannibalism committed by armed militias, citing numerous "fighters who paraded through villages, wearing the dried genital organs of their victims".

"They were walking around with human heads at the ends of spears to intimidate villagers suspected of supporting the Forces armées congolaises [FAC, the Kinshasa government army]," said the CDH statement, issued on 8 January. "In the territory of Malemba-Nkulu, Chief Makabe went around with a dried infant around his neck."

CDH argues that the impunity permitted by the provincial authorities will facilitate cannibalism and other human rights violations regularly perpetrated in this region of the DRC. It criticises political, police and military leaders for not having brought to justice those guilty of past acts of killings, abductions, amputations, and trafficking of human organs.

The governor of Katanga, however, countered that his own investigations had failed to

prove acts of cannibalism by the Mayi-Mayi. "This is not true," stated Ngoy. "All the Mayi-Mayi leaders admitted that there had been instances of exactions, and sometimes taking body parts, but not cannibalism."

The 8,000 Mayi-Mayi were not the first to be disarmed in this region. In August 2002, seven other Mayi-Mayi factions had handed their weapons over to provincial authorities, said Ngoy.

Although Mayi-Mayi militias are generally seen to be allied with the FAC and opposed to occupation of Congolese territory by neighbouring Rwanda, Mayi-Mayi factions have often clashed with the FAC.

"There are frequently fights between the Mayi-Mayi - popular self-defense forces - and the FAC. The Mayi-Mayi seek vengeance when they believe the FAC have committed atrocities against peaceful Congolese civilians, while the FAC, for their part, often attempt to disarm the Mayi-Mayi militias, considering them to be civilians," said Ngoy.

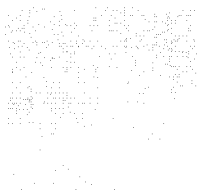
Acts of cannibalism were recently confirmed and denounced by the UN Mission in the DRC, MONUC, to have taken place in the northeastern region of the country. Members of the Mouvement de liberation du Congo (MLC) and its ally, the Rassemblement congolais pour la democratie-National (RCD-N), were accused of being responsible. Following an investigation conducted by the MLC, 27 of its soldiers were arrested and are due to be tried on 18 February.

Theme(s): (IRIN) Conflict, (IRIN) Human Rights, (IRIN) Refugees/IDPs

[ENDS]

[This report does not necessarily reflect the views of the United Nations]

 [Print report](#)

71087\KENYA: R	71090\KENYA: k	71094\ETHIOPIA:	71097\ZIMBABW	71098\SOMALIA:	71101\UGANDA:	71111\
----------------	----------------	-----------------	---------------	----------------	---------------	--------

- Home
- Africa
- Asia
- Middle East
- Weeklies
- Interviews
- Country profiles
- Crisis alert
- Bird Flu
- Guinea
- Somalia

 Print report

DRC: High rates of malnutrition in the east

NAIROBI, 6 November 2002 (IRIN) - Between 10 percent and 30 percent of the population are suffering from acute malnutrition in many areas of eastern Democratic Republic of the Congo (DRC), says the United Nations Food and Agriculture Organisation (FAO). Those most affected are women and children.

The hardest-hit areas are Kiambi, Nyunzu, Manono, Pweto, Pepa, Kalemie and Malemba-Nkulu in Katanga Province; Bunia, Mahagi, Mambasa and surrounding villages in Orientale Province; Shabunda, Walungu, Ngweshe, Bunyakiri and the plain of Ruzizi in South Kivu; and Beni, Butembo, Rutshuru and Masisi in North Kivu Province.

The high rates of malnutrition were attributable to massive displacement resulting from ongoing fighting in the region, Ad Spijkers, the FAO's representative in the DRC, told IRIN. Forced to flee at a moment's notice, people had been unable to carry away food, seeds or tools with them. Moreover, the displaced people had also become a huge burden on the areas to which they had fled.

"Under these conditions, everyone - that is the displaced populations and the families in the areas they flee to - loses the capacity to feed themselves," he said.

General insecurity in the region was uprooting people repeatedly as soldiers, rebels and militia groups looted villages and emptied homes of food, drugs, stocks of seeds, electric household appliances, tools, and clothing, he said.

Malnutrition in eastern DRC, an area with enormous agricultural potential, was a new phenomenon, except for parts of South Kivu where the density of the population was significant and the soil not very fertile, said Spijkers.

To overcome the problem, NGOs have established at least 100 nutrition centres, which are supported by the World Food Programme and the UN Children's Fund with donations of food and therapeutic milk. For over a year, FAO has been collaborating with 11 NGOs in the region, including Save the Children-UK, Medecins Sans Frontieres, Action contre le faim, Solidarités, and Caritas, supplying 90 nutrition centres with seeds and hoes. An FAO agronomist also does demonstrations for families accompanying their children to the centres on how to grow the food.

Theme(s): (IRIN) Health & Nutrition

[ENDS]

[This report does not necessarily reflect the views of the United Nations]

Kultura a migrace: český vojenský pozorovatel a zahraniční mise

RESUMÉ:

Disertační práce se zabývá problematikou vztahu kultury, osobnosti a migrace. Téma je rozpracováno v kontextu působení českých vojenských pozorovatelů v zahraničních misích. Sestává se z části teoretické a empirické. Teoretická část shrnuje základní koncepte na dané téma. Empirická část je exploračním výzkumem, který v široké míře odráží problematiku této specifické pracovní migrace. Součástí práce je také příloha s přehledem dosavadních misí, kterých se zúčastnili příslušníci Armády České republiky jako pozorovatelé od roku 1989 a DVD obsahující původní filmové záběry z místa působení autora v misi OSN MONUC v Demokratické republice Kongo.

Culture and Migration: Czech Military Observer and Mission Abroad

ABSTRACT:

Dissertation thesis deals with the relevant questions related to culture, personality, and migration. The topic has been elaborated within the context of operations of the Czech military personnel in observation missions abroad. It comprises of theoretical and empirical part. Theoretical part summarises basic conceptions on that issue. Empirical part is an explorative research that reflects broadly the issue of specific work-related migration. Appendix of the study includes the summary of the missions that the Czech Armed Forces personnel have taken part in as military observers since 1989 and DVD with original film from the author's place of work during his service for UN mission MONUC in the Democratic Republic Congo.